

รูปแบบการจัดตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : กรณีศึกษาบุญกุดชุม

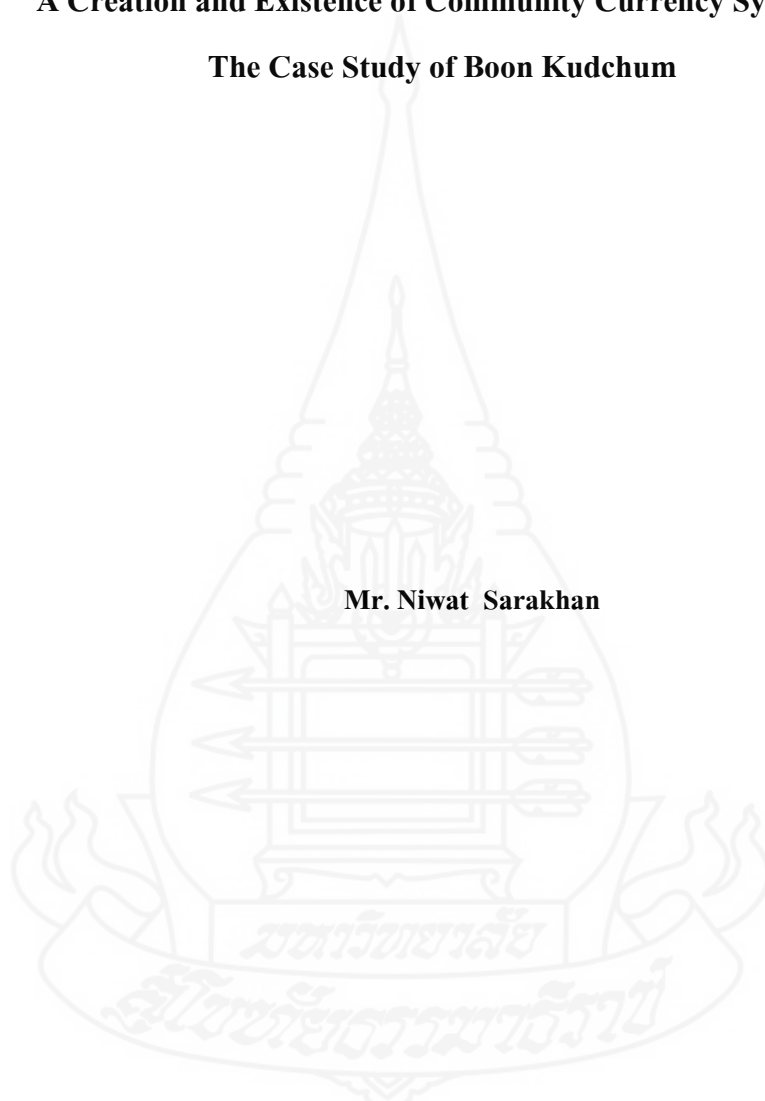
นายนิวัฒน์ สารจันทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาเศรษฐศาสตร์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2553

**A Creation and Existence of Community Currency System :
The Case Study of Boon Kudchum**

Mr. Niwat Sarakhan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Economics

School of Economics

Sukhothai Thammathirat Open University

2010

หัวข้อวิทยานิพนธ์ รูปแบบการจัดตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : กรณีศึกษานุญคุชุม
ชื่อและนามสกุล นายนิวัฒน์ สาระพันธ์
แขนงวิชา เศรษฐศาสตร์
สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร. พอพันธ์ อุยยานนท์
2. อาจารย์ ดร. วิษณุ นาครัมย์

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2553

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(ศาสตราจารย์ ดร. จิตรทิพย์ นาคสุภาพ)

ประธานกรรมการ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. พอพันธ์ อุยยานนท์)

กรรมการ

.....
(อาจารย์ ดร. วิษณุ นาครัมย์)

กรรมการ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์ รูปแบบการจัดตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : กรณีศึกษาบุญกุดชุม
ผู้วิจัย นายนิวัฒน์ สาระพันธ์ รหัสนักศึกษา 2516000250 **ปริญญา** เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร. พอพันธ์ อุยยานนท์ (2) อาจารย์ ดร. วิชณะ นาครัถย์
ปีการศึกษา 2553

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทของชุมชนในหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร 2) สืบเคราะห์รูปแบบการก่อตั้งและคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน บุญกุดชุม เพื่อใช้แก้ปัญหาของชุมชน

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการดำเนินการวิจัยใช้การจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกที่ใช้เบี้ยกุดชุมที่อาศัยอยู่ในชุมชน ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 289 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling)

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนหมู่บ้านสันติสุข เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กมีชาวบ้านอยู่อาศัยรวมกันทั้งหมด 48 ครอบครัว ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเช่นการทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ 2) รูปแบบการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชนบุญกุดชุม เกิดจากปัจจัย 2 ประการคือ สภาพปัญหาที่เกิดจากบริบทชุมชนชาวตำบลนาโเสที่เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ตอบสนองระบบทุนนิยมทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตเช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาความแห้งแล้ง ปัญหาการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง ปัญหาปัญหาสุขภาพเสียดใจ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและ ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และปัจจัยเกื้อหนุนเช่น ความเข้มแข็งของชุมชน ความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน การมีผู้นำที่เข้มแข็งมีวิสัยทัศน์ การเปิดกว้างรับนวัตกรรม การรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน การสนับสนุนขององค์กรเอกชนและรัฐบาลและการสื่อสารของอาสาสมัครต่างชาติ ปัจจัยที่เอื้อต่อการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนของบุญกุดชุม ได้แก่ 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายนอกซึ่งประกอบด้วย การสนับสนุนขององค์กรเอกชน การสื่อสารจากสังคมทำให้ได้รับความสนใจ นักวิชาการจากนอกชุมชนให้การสนับสนุนและหน่วยงานของรัฐใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ และปัจจัยภายในซึ่งได้แก่ ประโยชน์ส่วนบุคคล ความสามัคคีในชุมชน ความเข้มแข็งของผู้นำ การรวมกลุ่มเครือข่ายและสภาพสังคมในชุมชนที่เป็นสังคมชนบททำให้มีความใกล้ชิดกัน นอกจากนี้การที่ชาวชุมชนตำบลนาโเสนำระบบเงินตราชุมชนบุญกุดชุม มาใช้ทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ เช่น การรวมกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ ชมรมหมอยาพื้นบ้าน โรงเรียนปลอดสารพิษและชมรมรักษัธรรมชาติ ซึ่งทำให้ชาวชุมชนหมู่บ้านสันติสุขมีความเป็นอยู่ดีขึ้นสามารถแก้ปัญหาความยากจนปัญหาหนี้สินและ ปัญหาสุขภาพของประชาชนได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ ระบบเงินตราชุมชน บุญกุดชุม

Thesis title: A Creation and Existence of Community Currency System : A Case Study of Boon Kudchum

Researcher: Mr.Niwat Sarakhan; **ID:** 2516000250; **Degree:** Master of Economics;

Thesis advisors: (1) Dr. Porphant Ouyyanont, Associate Professor; (2) Dr. Vichya Nakarugsa; **Academic year:** 2010

Abstract

The purposes of this study were to (1) study the community context of Santisook village in the Na-so subdistrict of the Kud Chum district in the Yasothon province; (2) investigate a model of an establishment and maintenance of the community currency system (CCS) : Boon Kudchum for solving the community problems.

This was a quality research using 2 methods of gathering data: a focus group and an in-depth interview with key informants. There were 289 informants who were selected by a simple random sampling method.

Research findings revealed as follows : 1) Santisook village was a small community which consisted of 48 households. Their main income related to agriculture such as planting crops and doing the farm; 2) crucial 2 factors supporting establishment of Boon Kud Chum were: First, the problems caused by capitalism through globalization such as the poverty problem, the debt problem, the drought problem, being taken advantage of by the middleman, the drug problem, the environment problem, and the conflict in the community; Second, the supporting factors, which were the community's strength, the community's solidarity, the vision of leaders, an adoption of the innovation, the network, the support of the NGOs and the government organization and communication of the foreign volunteer. 3) crucial 2 factors supporting an existence of community currency system Boon Kud Chum were: First, external factors such as the support of the NGOs, the communication to outside, the support from the outsider academics'and the government use as the learning resource; second, the internal factors which were the personal advantage, the community's solidarity, the leader's strength, the network and the context of community that created the close relationship. Furthermore, an adoption of the currency community system(CCS) gained more benefit and formed other economic activities and social networks such as the organic producer group, the Thai herb group, the toxin-free rice mills and the natural conservation group. These helped them not only solve debt and poverty problems, but also have good health.

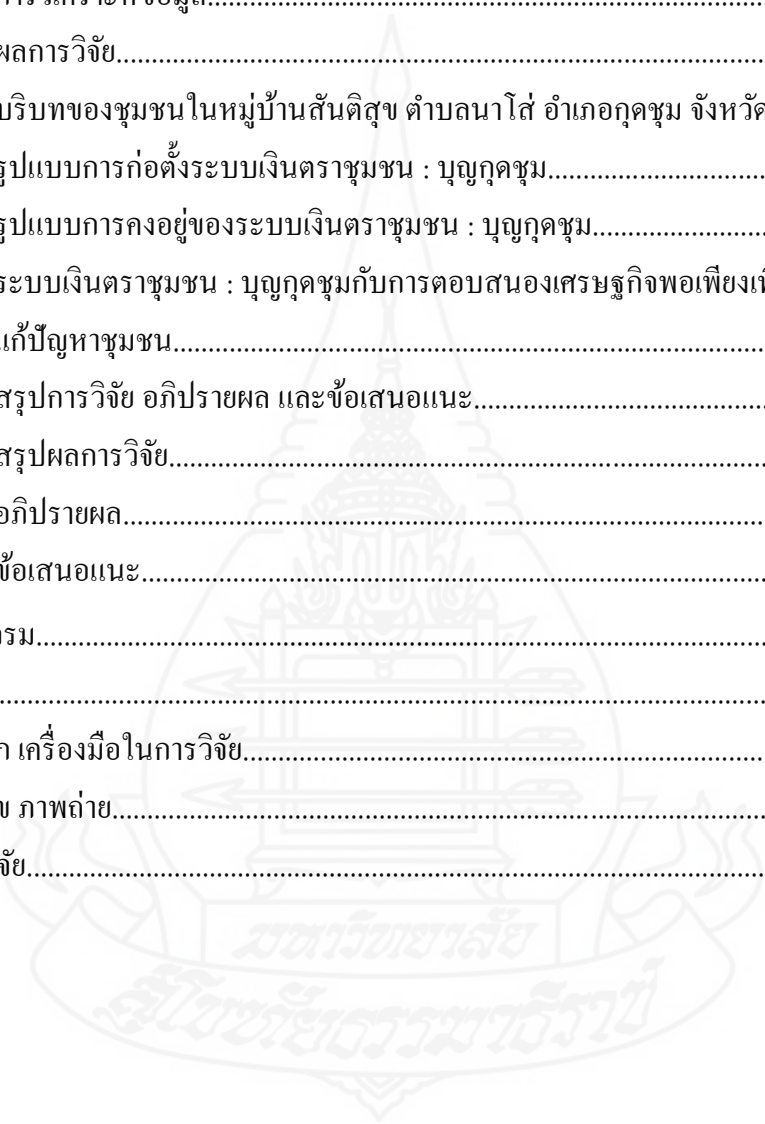
Keywords: Community Currency System, Boon Kud Chum

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
สมมติฐานการวิจัย.....	5
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	10
ความหมายและหน้าที่ของเงิน.....	10
วิวัฒนาการของเงิน.....	15
คุณสมบัติของสิ่งที่จะเป็นเงินได้ดี.....	17
ชนิดและความสำคัญของเงิน.....	20
ลักษณะของเงินในประเทศไทย.....	24
ความสำคัญของเงินที่มีต่อเศรษฐกิจ.....	31
มาตรฐานเงินตรา.....	35
แนวคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน.....	54
ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง	58
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	60
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	65
ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย.....	65
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	67

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	70
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	71
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	78
บริบทของชุมชนในหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร...	79
รูปแบบการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม.....	82
รูปแบบการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม.....	96
ระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุมกับการตอบสนองเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อ แก้ปัญหาชุมชน.....	102
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	111
สรุปผลการวิจัย.....	111
อภิปรายผล.....	113
ข้อเสนอแนะ.....	118
บรรณานุกรม.....	124
ภาคผนวก.....	129
ก เครื่องมือในการวิจัย.....	130
ข ภาพถ่าย.....	155
ประวัติผู้วิจัย.....	160

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1	ตารางแสดงตัวอย่างสิ่งที่เคยนำมาใช้เป็นเงิน..... 11
ตารางที่ 2.2	ตารางแสดงปริมาณเงินทั้งหมด. (money supply) ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2549-2552..... 25
ตารางที่ 2.3	ตารางแสดงชนิดและระยะเวลาในการออกธนบัตรของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2445 จนถึงปัจจุบัน..... 27
ตารางที่ 3.1	จำนวนประชากรและ กลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามหมู่บ้าน..... 66
ตารางที่ 3.2	จำนวนประชากรและ กลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานภาพ..... 66
ตารางที่ 3.3	ตารางสรุปการดำเนินการวิจัย..... 77
ตารางที่ 4.1	จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามเพศ..... 82
ตารางที่ 4.2	จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามอายุ..... 82
ตารางที่ 4.3	จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามสถานภาพ..... 83
ตารางที่ 4.4	จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา..... 83
ตารางที่ 4.5	จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามอาชีพ..... 84
ตารางที่ 4.6	จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามรายได้ต่อปีต่อครอบครัว.. 84
ตารางที่ 4.7	จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามรายจ่ายต่อปีต่อครอบครัว. 85
ตารางที่ 4.8	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามเพศ..... 85
ตารางที่ 4.9	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามอายุ..... 86
ตารางที่ 4.10	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามสถานภาพ..... 86
ตารางที่ 4.11	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามระดับการศึกษา..... 87
ตารางที่ 4.12	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามอาชีพ..... 87
ตารางที่ 4.13	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามรายได้ต่อครอบครัว..... 88
ตารางที่ 4.14	จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามรายจ่ายต่อปีต่อครอบครัว..... 89
ตารางที่ 4.15	แสดงปริมาณการใช้บุญกุศลหมในชุมชน..... 109
ตารางที่ 4.16	แสดงหนี้สินชาวบ้านที่เป็นสมาชิกบุญกุศลหมในชุมชนบ้านสันติสุข..... 110

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1	แผนภูมิแสดงแผนภูมิกรอบแนวคิดในการวิจัย..... 6
ภาพที่ 2.1	กราฟแสดงปริมาณธนบัตรที่รัฐบาลออกใช้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 254- 2551. 28
ภาพที่ 2.2	กราฟแสดงมูลค่าของธนบัตรที่รัฐบาลพิมพ์ออกใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542- 2551..... 29
ภาพที่ 4.1	แสดงแผนที่ ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร..... 80
ภาพที่ 4.2	แสดงแผนภูมิการปกครองของหมู่บ้านสันติสุข หมู่ที่ 11..... 81
ภาพที่ 4.3	สรุปรูปแบบการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชน : เบี้ยกุดชุม..... 95
ภาพที่ 4.4	สัมภาษณ์เชิงลึก..... 99
ภาพที่ 4.5	แสดงปัจจัยที่เอื้อต่อการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนบุญกุดชุม..... 101
ภาพที่ 4.6	ภาพป้ายทางเข้าหมู่บ้านสันติสุข หมู่ 11..... 102
ภาพที่ 4.7	การประชุมทำความเข้าใจก่อนเก็บข้อมูล..... 105
ภาพที่ 4.8	ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์กับการเลี้ยงกบ..... 108

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เศรษฐกิจและสังคมไทยในปัจจุบัน กำลังตกอยู่ในสภาวะที่น่าเป็นห่วง เนื่องจากระบบเศรษฐกิจในโลกเกิดปัญหา จากความแปรปรวนของระบบเศรษฐกิจเช่นปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา (hamburger crisis) ธนาคารแห่งประเทศไทยได้รายงานสภาวะเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2552 ต่อเนื่องมาจาก พ.ศ. 2551 ว่ายังหดตัวอย่างต่อเนื่องตามภาวะเศรษฐกิจโลก อุปสงค์ภายในประเทศมีการชะลอตัว เนื่องจากภาคธุรกิจและประชาชนขาดความเชื่อมั่นและมีรายได้ลดลง (กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน 2552 : 48) ประกอบกับระบบเศรษฐกิจของไทยเป็นระบบเปิดที่มีการพึ่งพิงการค้าระหว่างประเทศมาก โดยมีค่าขนาดความเปิดของประเทศเป็น 29.7 (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2550 : 162) ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างเปิดกว้างทำให้ปัญหาเศรษฐกิจของโลกส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของไทยมากซึ่งเป็นประเทศที่มีภาคเกษตรกรรมเป็นภาคที่มีความสำคัญ ดังนั้นหากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศต่างๆ ในโลก ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างรุนแรง ผลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายนอกประเทศต่อเศรษฐกิจภายในประเทศขึ้นอยู่กับระดับความใกล้ชิดทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศและระดับการพึ่งพิงการค้าระหว่างประเทศ จากสภาพการที่เกิดขึ้นส่งผลให้คนไทยมีความลำบากในการดำเนินชีวิตเพราะในระยะที่ผ่านมาพบว่าเศรษฐกิจของไทยอยู่ในยุคเฟื่องฟู (สุรจิตต์ลักษณะสุด 2550 : 47) ซึ่งช่วงระยะเวลาดังกล่าวคนไทยมีสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้นจากก่อนหน้านั้น ทำให้คนในชุมชนต่างๆ เดินทางเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยได้รับค่าจ้างแรงงานที่เพิ่มขึ้นจากในยุคก่อน เป็นต้น นอกจากนี้การประกาศอัตราค่าแรงขั้นต่ำที่เพิ่มขึ้นทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น เมื่อคนเหล่านั้นมีรายได้มากขึ้นจึงเกิดการบริโภคตามแนวบริโภคนิยม เช่น การจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่อำนวยความสะดวก อาทิ เครื่องไฟฟ้า รถยนต์ การใช้โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสังคมไทยจึงรับเอาวัฒนธรรมการบริโภคแบบทุนนิยมมาใช้อย่างกว้างขวาง โดยผ่านมุมมองของความชอบความสะดวกสบาย หลายคนใช้ระบบเงินผ่อน หรือการใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิต ที่สะดวกในการจับจ่ายแต่ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูง เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ ประกอบกับวิกฤตการณ์น้ำมันแพง ทำให้เกิดการว่างงาน รายได้หดหาย ค่าครองชีพเพิ่มขึ้น จึงทำ

ให้เกิดปัญหาหนี้สินรุงรัง มีรายงานว่าคนไทยเป็นหนี้เพิ่มมากขึ้นในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา จากการสำรวจข้อมูลหนี้สินภาคครัวเรือนพบว่าใน พ.ศ. 2552 คนไทยเป็นหนี้ โดยเฉลี่ย 50,000 - 100,000 บาทต่อครอบครัว เมื่อคิดจำนวนหนี้สินต่อหัวพบว่าคนไทยโดยเฉลี่ยเป็นหนี้ 8,000 - 12,000 บาทต่อหัว นอกจากนี้ยังพบว่าบางรายใช้วิธีกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ เพื่อนำมาแก้ปัญหาหนี้เก่าหรือนำมาใช้จ่ายในการบริโภค ซึ่งยิ่งก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินรุงรังเพิ่มขึ้นไปอีกเป็นปัญหาที่อยู่เหยิงและพัวพันมากขึ้น รายได้ไม่สมดุลกับค่าใช้จ่าย เกิดปัญหาต่อเนื่องตามมา เช่น การก่ออาชญากรรม จี้ปล้น วิ่งราวทรัพย์ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ครอบครัวแตกแยก ทะเลาะเบาะแว้งเกิดความรุนแรงในครอบครัว บางครอบครัวเกิดการแก้ปัญหาไม่ได้ต้องกระทำการหนีปัญหาโดยการกระทำอัตวินิบาตกรรมทั้งครอบครัว เป็นต้น (สันติ วิริยะรังสฤษฎ์ 2552 : 24)

จากการสำรวจสภาวะความสุขของคนไทยโดยสำนักวิจัยต่างๆ เช่น เอแบคโพล พบว่าใน พ.ศ. 2552 ความสุขมวลรวมของคนไทยภายในประเทศ (GDH) น้อยลงทั้งๆ ที่รายได้เพิ่มมากขึ้นโดยพบว่าลดลงอย่างมากจาก 7.15 ในต้นเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2552 เหลือเพียง 5.92 ในการสำรวจในต้นเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2552 โดยคนไทยมีความสุขมากสุดในเรื่องความรักภักดี และมีความสุขน้อยสุดในเรื่องบรรยากาศทางการเมือง ความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยมากกว่าเรื่องปากท้องเพียงอย่างเดียว และในรายงานยังพบด้วยว่า ประชาชนที่ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงแท้จริงจะมีความสุขมากกว่าคนที่ใช้ชีวิตแบบไม่พอเพียงประมาณ 4 เท่า นอกจากนี้ยังพบว่าคนไทยมีความสุขน้อยที่สุดในเรื่องบรรยากาศทางการเมือง 2.87, หลักธรรมาภิบาล และการบริหารจัดการของรัฐบาล 3.61, สภาวะเศรษฐกิจระดับประเทศ 4.06, ความเป็นธรรมทางสังคม 4.26 และสภาวะเศรษฐกิจระดับครัวเรือน 5.19 ขณะเดียวกันคนไทยมีความสุขมากที่สุดในเรื่องความรักภักดี 9.24, ครอบครัว 7.67, สุขภาพกาย 7.35, สุขภาพใจ 7.26, วิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี 7.13, ความพอใจในงาน 7.07, การบริการทางแพทย์ 6.39, บรรยากาศภายในชุมชนที่พักอาศัย 6.32, สภาพแวดล้อม 6.18 และการศึกษา 6.17 อย่างไรก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 88.3 เห็นว่าความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเป็นปัญหาที่รัฐบาลต้องเร่งแก้ไข (นภคกุล วรรณิกา 2552 : 56 - 63)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ(2541 :240) กล่าวว่า ในช่วงต้นของการวางแผนการพัฒนาประเทศไทยเน้นการเข้าสู่ความทันสมัย เน้นการสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจจะลืมนึกถึงชาวนาที่เป็นชนชั้นที่เป็นแกนของสังคมมาตั้งแต่อดีต ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชาวนาในเชิงรูปธรรม 2 ประการคือ 1) ทำให้ชาวนาไม่มีที่ยืนในสังคม ต้องถูกขจัดให้หมดไปหรือกลายเป็นกรรมกร 2) เห็นว่าวัฒนธรรมของชาวนาเป็นที่มาของความล้าหลัง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ทำให้สังคมชาวนาชนบทไม่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาที่ถูกต้องทิศทาง ให้เกิดความเข้มแข็ง แต่ผลจาก

การพัฒนาตามแนวนอนนิคมก็ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความล้มเหลวและปัญหาที่ตามมา การดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลปัจจุบันจึงได้ให้ความสำคัญและยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งหวังที่จะใช้หลักคุณธรรมมากำกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบตลาดเสรีเพื่อขับเคลื่อนทั้งเศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจระบบตลาด และเศรษฐกิจส่วนรวม ภายใต้กรอบของความยั่งยืนและความพอดี ส่วนนโยบายด้านสังคมก็มุ่งหวังที่จะสร้างความเข้มแข็งของทุกชุมชน ท้องถิ่นและประชาคม ตลอดจนส่งเสริมบทบาทของครอบครัวให้สามารถจัดการตนเองเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549 : 18) อัมมาร สยามวาลา และสมชัย จิตสุชน (2552 : 13 - 17) ระบุว่าแนวคิดการพัฒนาตามแนวนโยบายและยุทธศาสตร์ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ถือได้ว่าสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 - 2554 ที่ได้ัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา ที่มีคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและมุ่งพัฒนาสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข โดยมี 5 ยุทธศาสตร์สำคัญรองรับ ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นฐานที่มั่นคงของประเทศ การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน การพัฒนาบนความหลากหลายทางชีวภาพ การสร้างความมั่นคงของทรัพยากร และการเสริมธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศโดยใช้การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และใช้ศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการให้สามารถปรับตัวช่วยเหลือและพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด เป็นกรอบแนวคิดและหลักการสำคัญ การที่จะให้ประชาชนในพื้นที่ ครอบครัวและชุมชนปรับตัว ปรับวิถีคิด และพึ่งตนเองได้ โดยใช้ศักยภาพของตนเองในการบริหารจัดการ รวมทั้งให้แต่ละชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนนั้น หน่วยงานภาครัฐจะต้องปรับบทบาทเป็นผู้เกื้อหนุนให้ชุมชนดำเนินการได้ตามความประสงค์และความต้องการของชุมชน พร้อมกันนี้ก็ต้องยึดแนวทางและหลักการทำงานที่สำคัญคือ

1. การสนับสนุนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนมีบทบาทหลักมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและข้อมูล ตลอดจนร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาของชุมชน นอกจากนี้ชุมชนจะต้องพัฒนาและสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง โดยเปลี่ยนแนวคิดจากนำความต้องการเป็นตัวตั้งมาเป็นความคิดที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเอง ต้องมีกระบวนการช่วยกันคิดช่วยกันทำ ไม่ใช่ช่วยกันคิดแล้วไปให้คนอื่นเขาทำ ถ้าชุมชนแก้ปัญหาของตนเองได้ก็คือการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นแก่นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งที่ผ่านมาก็อบทุกภาคส่วนโดยเฉพาะ

หน่วยงานรัฐจะเน้นการทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน หรือเข้าไปแก้ไขปัญหาให้ชุมชน การทำงานดังกล่าวประชาชนหรือชุมชนรับรู้แต่ไม่ได้เรียนรู้ จึงทำให้ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ความต้องการของชุมชนจึงเพิ่มขึ้นๆ จนไม่สามารถตอบสนองได้

2. การสนับสนุนให้ชุมชนร่วมกันกำหนดตำแหน่งการพัฒนาอาชีพของตน โดยสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนร่วมกันประเมินศักยภาพของตนเองแล้วนำไปวางแผนหรือกำหนดทิศทางการพัฒนาอาชีพที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. การเชื่อมโยงแผนชุมชนกับการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในระยะต่อไปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะได้รับการจัดสรรงบประมาณเพิ่มขึ้นตามแนวทางการกระจายอำนาจ ดังนั้นจึงต้องบูรณาการงบประมาณให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งเมื่อมีความคิดของประชาชน/ชุมชน จังหวัด และอำเภอ จึงควรทำหน้าที่เชื่อมโยงความคิดของชุมชนกับการทำงานของหน่วยงานอื่นๆ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเมื่อได้มีการบูรณาการแล้วยังมีความคิดของชุมชนที่พร้อมจะแก้ไขปัญหาของตัวเองก็ควรได้รับการสนับสนุนเพราะบางชุมชนมีความสามารถและมีความพร้อม ขณะที่บางชุมชนต้องสร้างความพร้อมให้เกิดขึ้นก่อน

4. การเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการให้ชุมชนเข้มแข็ง ในการเปลี่ยนผ่านวิธีการคิดจากการเอาความต้องการของประชาชนเป็นตัวตั้ง มาสนับสนุนให้ประชาชนร่วมกันคิดร่วมกันทำ ไม่ต้องรอให้คนอื่นมาแก้ปัญหาให้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ยึดหลักทางสายกลาง ที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับรัฐบาล ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง มีความพอเพียง และมีความพร้อมที่จะจัดการต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งจะต้องอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เพียงการประหยัด แต่เป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อให้สามารถอยู่ได้แม้ในโลกโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน เช่น ท่องเที่ยว ความบันเทิง เป็นต้น สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลุกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความ

ต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

ชุมชนกุดชุม เป็นการรวมตัวกันของประชาชนในหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นชุมชนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ที่มีภาพชัดเจนของความพยายามพึ่งตนเองด้วยการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนเอง และมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมของพ่อแม่ปู่ย่าตายายมาใช้กัน โดยมีเหตุผลผลักดันมาจากปัญหาความยากจนและหนี้สิน อันเป็นผลมาจากการพัฒนาที่ล้มเหลวมาจากภาครัฐ (มานิดา คอยระจับ 2543) ชุมชนกุดชุมได้มีการจัดตั้งกลุ่มอันมาจากการรวมตัวของชาวบ้านใช้ชื่อว่า “กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” (ทำอยู่ทำกิน) โดยกลุ่มจะเน้นการทำมาหากินแบบต้องให้ตัวเองมีกินก่อนเหลือจึงขาย แทนที่จะมุ่งว่าทำทุกสิ่งทุกอย่างขายให้ได้เงินแล้วก็ไปซื้อทุกสิ่งทุกอย่างที่จะบริโภค ซึ่งเป็นไปตามพระราชดำริสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” หลังจากที่ชาวบ้านมีการรวมตัวกันขึ้นเป็น “กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” แล้ว ชาวบ้านกุดชุมก็มีการหันมาทำ “เบี้ยกุดชุม” ไปพร้อมกัน โดยที่ “เบี้ยกุดชุม” ถือเป็นระบบเงินตราชุมชนที่ได้รับกรกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2542 เนื่องจากรูปแบบการจัดตั้งและการใช้เงินตราชุมชนในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมยังเป็นเรื่องที่คนไทยไม่คุ้นเคย ประกอบกับมีนักกฎหมายบางท่านตั้งประเด็นข้อสังเกตถึงการที่ระบบนี้จะขัดกับกฎหมายการปกครองที่ว่าด้วยความเป็นเอกราชของชุมชนที่จะต้องใช้ระบบเงินตราเดียวกัน มีทั้งกลุ่มคนที่เห็นด้วยและสนับสนุนและกลุ่มคนที่เห็นว่าน่าจะผิดกฎหมาย จนนำไปสู่การฟ้องร้องต่อศาลอาญา ซึ่งได้มีการพิจารณาตัดสินว่าชาวบ้านชุมชนกุดชุมสามารถนำระบบเงินตราเบี้ยกุดชุมมาใช้ได้ภายในชุมชนแต่เมื่อออกไปนอกชุมชนก็ต้องใช้ระบบเงินตราของประเทศ ในปัจจุบันระบบเงินตราชุมชนเบี้ยกุดชุมจึงยังมีการใช้อยู่ภายในชุมชนและได้มีการปรับเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “บุญกุดชุม” เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “เบี้ย” ที่อาจจะมีความรู้สึกที่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง ดังนั้นเพื่อเป็นการศึกษาว่าระบบเงินตราชุมชนนี้จะสามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ระดับหนึ่งหรือไม่ ผู้วิจัยจึงมีความต้องการศึกษารูปแบบการจัดตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน โดยศึกษากรณีบุญกุดชุมนี้ เพื่อค้นหาแนวทางในการจัดตั้งและพัฒนาระบบเงินตราชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนในหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

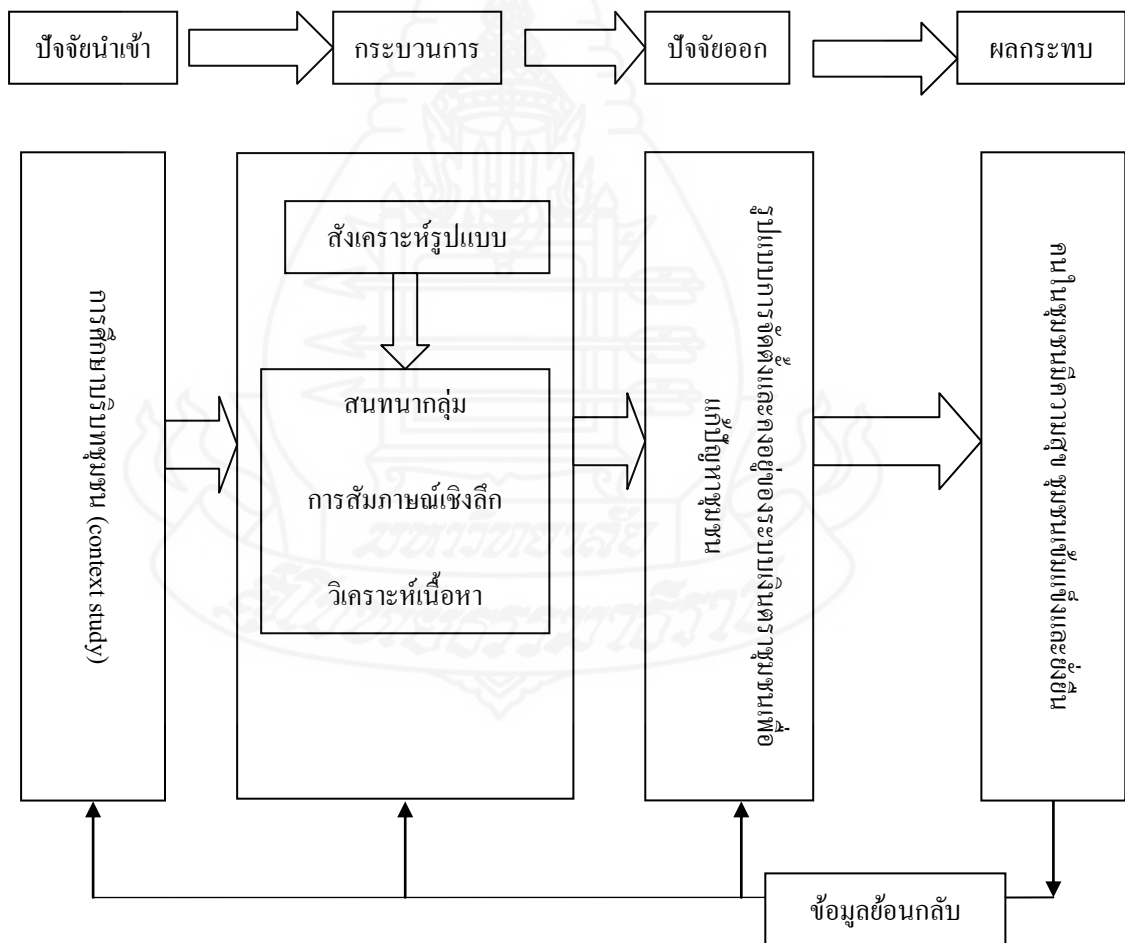
2. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการก่อตั้งและคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม
เพื่อใช้แก้ปัญหาของชุมชน

3. สมมติฐานการวิจัย

ระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม สามารถแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual framework) ดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยทฤษฎีระบบเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบ โดยการใช้กระบวนการในการตั้งเค้าร่างรูปแบบเป็นการจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร (content analysis) โดยผลลัพธ์ที่ได้คือรูปแบบการจัดตั้งและคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชุมชน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกับชุมชนต้นแบบกลุ่มต่อไป

5. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในชุมชนหมู่บ้านสันติสุข ตำบล นาโส อำเภอกุดชุมหะ จังหวัดยโสธร

5.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน ตำบลนาโส อำเภอกุดชุมหะ จังหวัดยโสธร จำนวน 1,278 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นสมาชิกที่ใช้เบี้ยกุดชุมหะที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ที่ 5, 7, 8, 9 และหมู่ที่ 11 ตำบลนาโส อำเภอกุดชุมหะ จังหวัดยโสธร ซึ่งได้จากการใช้ตาราง Krejcie และ Morgen (บุญชม ศรีสะอาด 2548 : 47) จำนวน 289 คนโดยใช้การสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) ประกอบไปด้วยบุคคลดังรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้นำชุมชน ผู้นำทางภูมิปัญญา เจ้าอาวาสวัด ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารสถานีอนามัย ซึ่งได้จากการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 29 คน

2. สมาชิกผู้ใช้เบี้ยกุดชุมหะซึ่งได้จากการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) จำนวน 260 คน

5.2 ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2552 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2553

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกันในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สมาชิกของกลุ่มมีการประชุมปรึกษาหารือกัน มีการ

กระทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันและมีการจัดการ

ระบบเงินตราชุมชน (community currency system) หมายถึง รูปแบบของสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการของสมาชิกในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า กันเองภายในชุมชน และเพื่อลดการพึ่งพิงระบบเงินตราภายนอก เงินตราชุมชนมีลักษณะ 3 ประการคือ

1. ใช้ได้เฉพาะในชุมชนที่จำกัด ซึ่งได้มีข้อตกลงการจัดการระบบเงินตราชุมชนของชุมชนนั้นๆ
2. ปลอตกอกเบี้ย
3. ใช้ควบคู่กับเงินตราประจำชาติ

บุญกุดชุม หมายถึง ระบบเงินตราชุมชน ที่ชาวบ้านจาก 5 หมู่บ้านในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเบี้ยกุดชุม ได้ร่วมกันจัดขึ้นเพื่อเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการของชุมชนกุดชุม เพื่อใช้ร่วมกับเงินบาท โดยมีวัตถุประสงค์เรื่องการพึ่งพาตนเองในชุมชนและการออม

สมาชิกบุญกุดชุม หมายถึง การรวมตัวกันของชาวบ้านจาก 5 หมู่บ้าน ในตำบลนาโไ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวนประมาณ 1,246 คน โดยสมาชิกเบี้ยกุดชุมแต่ละคนจะมีสิทธิเบิกเบี้ยกุดชุม เพื่อเอาไปใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าภายในชุมชน ตามราคาที่เหมาะสม สมาชิกสามารถนำเบี้ยมาแลกเปลี่ยนคืนเป็นเงินบาทได้ในกรณีจำเป็นที่จะออกไปจับจ่ายใช้สอยภายนอกชุมชน แต่จะต้องใช้ในกรณีจำเป็นที่สินค้าในชุมชนไม่มีสนองความต้องการเท่านั้น

การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานของชุมชนกุดชุมในการร่วมกันจัดตั้งกลุ่ม พัฒนาคิดค้นนวัตกรรมเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนเอง จัดกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นเชิงรุก ดำเนินกิจกรรมของประชาคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและกิจกรรมการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

บริบทของชุมชน หมายถึง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ และขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนตำบลนาโไ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

สังเคราะห์รูปแบบ หมายถึง การสร้างองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย โดยอาศัยแนวคิดรูปแบบอุปนัย (inductive approach) ภายใต้กรอบทฤษฎีการวิจัยเชิงคุณภาพ

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบของการจัดตั้งและความคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนที่ยั่งยืนเพื่อใช้แก้ปัญหา เศรษฐกิจของชุมชน
2. ประยุกต์รูปแบบการจัดตั้งและความคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนเพื่อใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายกัน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน กรณีศึกษา
เบี้ยกุดชุม ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ความหมายและหน้าที่ของเงิน
2. วิวัฒนาการของเงิน
3. คุณสมบัติของสิ่งที่จะเป็นเงิน ได้ดี
4. ชนิดและความสำคัญของเงิน
5. ลักษณะของเงินในประเทศไทย
6. ความสำคัญของเงินที่มีต่อเศรษฐกิจ
7. มาตรฐานเงินตรา
8. แนวคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน
9. ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายและหน้าที่ของเงิน

1.1 ความหมายของเงิน

มีนักเศรษฐศาสตร์ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “เงิน” (money) ไว้หลายท่าน
ดังเช่น

โรเบิร์ตสัน (D.H. Robertson) เขียนไว้ในหนังสือ Money ว่า เงิน คือ สิ่งที่ยอมรับ
กันอย่างกว้างขวางในการชำระค่าสินค้า หรือในการปลดเปลื้องพันธะทางธุรกิจอย่างอื่น ๆ

ฮาร์ท (A.G. Hart) เขียนไว้ในหนังสือ Money Debt and Economic Activity ว่า เงิน
เป็นทรัพย์สินที่เจ้าของสามารถใช้ชำระหนี้สินจำนวนใดจำนวนหนึ่งได้อย่างแน่นอน โดยไม่ล่าช้า
ถึงแม้ว่าจะเป็นการติดต่อกับบุคคลที่ตนไม่รู้จัก

ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เขียนไว้ในหนังสือการเงินและการธนาคารว่า
เงินคืออะไรก็ได้ที่คนโดยทั่วไปในสังคมยอมรับว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนขณะนั้น

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า “เงิน” เป็นสิ่งใดก็ได้ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยสังคมในขณะใดขณะหนึ่ง และในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการใช้ในการชำระหนี้และอื่นๆ ตามต้องการ จากคำจำกัดความจะเห็นว่าเงินนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ถ้าคนในสังคมยอมรับว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จึงปรากฏว่าในประวัติศาสตร์ได้มีผู้ใช้สิ่งของหลายอย่างมาเป็นเงินแล้ว เงินบางชนิดเป็นสัตว์ต่างๆ บางชนิดเป็นพืชผัก บางชนิดเป็นแร่ เป็นเครื่องประดับ ซึ่งก็แล้วแต่ความนิยมของคนในแต่ละท้องถิ่นดังตัวอย่างดังนี้

ตารางที่ 2.1 ตัวอย่างสิ่งที่เคยมีการนำมาใช้เป็นเงิน

วัตถุที่นำมาใช้เป็นเงิน			
มนุษย์และสัตว์ต่างๆ	พืชผัก	แร่	เครื่องประดับและของใช้
หอยมุก เปลือกหอย	ข้าว ชา กาแฟ	ดินเผา น้ำมัน เกลือ	เรือ เครื่องปั้นดินเผา
ชนิดต่างๆ กระจดองเต่า	ข้าวโพด เหล้าองุ่น	มิด เสียม หม้อ เหล็ก	เครื่องประดับที่เป็น
เขี้ยวหมู ฟันปลาวาฬ	เบียร์	ทองแดง ทองเหลือง	หิน กระจาดย กระจาดย
งาช้าง ขนนก วัว ควาย		เงิน ทองคำ ตะกั่ว ทอง	แข็ง ไฟ
ม้า หมู แกะ แพะ ทาส		สัมฤทธิ์ นิกเกิล	
ขนสัตว์ หนังสัตว์			

ที่มา : Chandler, Lester V.(1973) *The Economics of Money and Banking*. 6thed , New York : Harper& Row, Publishers.

1.2 หน้าที่ของเงิน

เงินเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในระบบเศรษฐกิจโดยที่เงินมีราคาแน่นอน เป็นหน่วยเงินตรา และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในการซื้อขายและชำระหนี้ ลักษณะดังกล่าว จึงทำให้เงินสามารถทำหน้าที่ซึ่งมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ 2 ประการด้วยกันคือ

ประการที่ 1 หน้าที่หลัก ได้แก่ เงินเป็นเครื่องวัดมูลค่า เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เป็นมาตรฐานในการชำระหนี้ในอนาคต และเป็นเครื่องรักษามูลค่า

ประการที่ 2 หน้าที่ประกอบ ได้แก่ เงินเป็นเครื่องชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เป็นเครื่องประกันฐานะของลูกหนี้ เป็นเครื่องโอนย้ายมูลค่า เป็นเครื่องมือให้การจ่ายค่าตอบแทนปัจจัยการผลิตเป็นไปโดยสะดวกและเงินเป็นของให้และของให้ยืม

ซึ่งหน้าที่ของเงินทั้ง 2 ประการ กล่าวโดยละเอียดดังนี้

1. เงินเป็นเครื่องวัดมูลค่า หน้าที่นี้มีผู้เรียกต่างๆ กันไป เช่น เงินเป็นหน่วยวัดมูลค่า เงินเป็นมาตรฐานในการวัดมูลค่า เงินเป็นหน่วยแสดงมูลค่าในทางบัญชี และเงินเป็นหน่วยที่ตั้งขึ้นเพื่อวัดมูลค่าของสินค้าและบริการ แต่ทั้งหมดก็มีความหมายเหมือนกัน หน่วยของเงินนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ เช่น ดอลลาร์ เปโซ ฟรังก์ ปอนด์สเตอร์ลิง หรือเงินบาท เป็นต้น มูลค่าของสินค้าและบริการแต่ละชนิดจะอยู่ในรูปของ “ราคา” เช่น หมวกราคาใบละ 60 บาท เนื้อวัวราคา กิโลกรัมละ 120 บาท เป็นต้น การที่เงินเป็นเครื่องวัดมูลค่าทำให้เราสามารถเปรียบเทียบมูลค่าของสินค้าและบริการทุกชนิดได้โดยสะดวก กล่าวคือ แทนที่จะกำหนดว่าหมู 1 กิโลกรัม เท่ากับไข่ไก่ 30 ฟอง เท่ากับค่าจ้างแรงงานหนึ่งวันของคนงานในโรงงานพันสีรถยนต์ เราก็สามารถเปรียบเทียบราคาสິงดังกล่าวผ่านเงิน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันก็จะทราบว่า ค่าจ้างแรงงานในหนึ่งวันมีค่าเท่ากับหมู 1 กิโลกรัม และไข่ไก่ 30 ฟอง เป็นต้น นอกจากนี้เงินยังเป็นหน่วยแสดงมูลค่าทางบัญชีได้ด้วยเพราะทรัพย์สิน หนี้สิน เงินทุน รายได้และรายจ่ายทุกชนิด อาจแสดงมูลค่าเป็นตัวเงินได้ทั้งสิ้น จึงสะดวกแก่การที่จะหักลบหรือบวกมูลค่าเหล่านั้นเข้าด้วยกัน การที่เงินจะทำหน้าที่เป็นเครื่องวัดมูลค่าได้ดั่งนั้น ตัวของเงินจะต้องมีมูลค่าหรืออำนาจซื้อที่คงที่ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว เงินไม่ใช่หน่วยวัดที่ตายตัวและคงที่เสมอไปในระบบเศรษฐกิจ เพราะค่าของเงินอาจมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอยู่เสมอตามอำนาจซื้อของเงิน ดังนั้นหากเงินมีค่าเปลี่ยนแปลงมาก ไม่คงที่จะทำให้ความเชื่อถือในการใช้เงินลดน้อยลงไปด้วย

2. เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เงินจะเป็นอะไรก็ได้ที่เป็นที่ยอมรับของคน โดยทั่วไปในสังคมว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ดังนั้นหากมีความต้องการสินค้าและบริการใด ก็ไม่ต้องแสวงหาคนที่ต้องการแลกเปลี่ยนที่ตรงกันกับเรา เหมือนวิธีแลกเปลี่ยนระหว่างสิ่งของกับสิ่งของ ทั้งนี้เพราะเงินจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ การใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนนี้ทำให้เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า แต่ละคนที่ใช้เงินนั้นมีอิสระในการเลือกซื้อสินค้าและบริการใดๆ ก็ได้ เพราะเงินเป็นอำนาจซื้อที่ทำให้ผู้ถือสามารถซื้อของได้ จะเป็นเวลาใด ณ ที่ใด หรือจากผู้ใดก็ได้ตามใจชอบ การใช้เงินในสังคมทำให้เกิดความสะดวกและรวดเร็ว กล่าวคือ ไม่ต้องไปเสียเวลาหาบุคคลที่มีความต้องการสินค้าและบริการที่ตรงกับที่เรามีอยู่ และทำให้การซื้อขายไม่จำเป็นต้องดำเนินการไปในเวลาเดียวกัน อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ซื้อและผู้ขายที่จะเก็บเงินไว้ใช้ซื้อและขายเมื่อใดก็ได้ นับว่าก่อให้เกิดความสะดวกอย่างมาก แต่การที่เงินจะทำหน้าที่นี้ได้ดั่งนี้ก็ต้องเมื่อเงินมีอำนาจซื้อที่คงที่ ถ้าเงินมีอำนาจซื้อไม่คงที่จะทำให้เกิดความยุ่งยากในระบบเศรษฐกิจได้เช่นเดียวกัน

3. เงินเป็นมาตรฐานในการชำระหนี้ในอนาคต ในระบบเศรษฐกิจปัจจุบันมีการขยายตัวทางการค้า การติดต่อค้าขายซึ่งกันและกันทั้งในและนอกประเทศ โดยทั่วไปจะมีการผิดเวลาการชำระเงินทุน ดอกเบี้ย และหนี้สินต่างๆ จากปัจจุบันไปเป็นในอนาคต อาจจะเป็นเดือน เป็นปีแล้วแต่สัญญาที่จะตกลงกัน จะช่วยให้เกิดความสะดวกในการค้าขายกัน ถ้าหากไม่มีเงินเป็นมาตรฐานในการชำระหนี้ดังกล่าวแล้ว การซื้อเชื่อ ขายเชื่อและการกู้ยืมต่างๆ ก็จะทำกันได้ลำบากมาก ทั้งนี้จะต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดที่ว่า มูลค่าของเงินจะต้องไม่เปลี่ยนแปลงมากเกินไป ถ้ามูลค่าของเงินเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอแล้ว เงินก็ไม่อาจทำหน้าที่เป็นมาตรฐานการชำระหนี้ได้เพราะจะทำให้ฝ่ายลูกหนี้หรือเจ้าหนี้ได้เปรียบเสียเปรียบกันมากเกินไป ดังนั้นถ้าระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง มูลค่าของเงินเปลี่ยนแปลงอย่างมากแล้ว ก็อาจไม่ใช้เงินเป็นมาตรฐานในการชำระหนี้

4. เงินเป็นเครื่องรักษามูลค่า โดยทั่วไปคนในระบบเศรษฐกิจย่อมมีทรัพย์สินอยู่หลายชนิด บางชนิดเป็นทรัพย์สินถาวร บางชนิดเป็นทรัพย์สินไม่ถาวร ดังนั้นจึงต้องเลือกเก็บทรัพย์สินเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งบางคนอาจเก็บทรัพย์สินไว้ในรูปของอสังหาริมทรัพย์ ที่ดิน บ้านเรือน หุ่น พันธบัตร หรือเอกสารทางการเงินอื่นๆ ฯลฯ และเป็นเรื่องที่น่าเชื่อว่าราคาของอสังหาริมทรัพย์ พันธบัตร หรือสิ่งอื่นๆ ดังกล่าวย่อมเปลี่ยนแปลงชั่วระยะเวลาหนึ่ง ถ้ามีราคาสูงขึ้นผู้เก็บไว้ก็จะได้กำไร แต่ถ้าราคาคงต่ำลงก็จะขาดทุน สิ่งของบางชนิดน่าจะเสียได้ไม่สะดวกในการเก็บรักษา ดังนั้นจึงมีผู้นิยมที่จะแลกเปลี่ยนสิ่งของดังกล่าวเป็นเงิน เพราะเงินที่ดีย่อมจะมีมูลค่าคงที่อยู่เสมอ และเงินยังเป็นของที่มีอำนาจซื้อทั่วไป การเก็บเงินโดยการฝากไว้กับสถาบันการเงินก็ยังก่อให้เกิดดอกเบี้ย และยังเป็นโอกาสให้เงินเหล่านั้นทำหน้าที่ของมันเต็มที่ เพราะสถาบันการเงินจะนำเอาเงินฝากนั้น ไปลงทุนหาดอกเบี้ยให้เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของชาติอีกด้วย จึงสรุปได้ว่าเงินเป็นสิ่งซึ่งอำนวยความสะดวกในการเก็บรักษามูลค่าของการสะสมทรัพย์

5. เงินเป็นเครื่องชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ในข้อนี้รัฐจะต้องออกกฎหมายให้เงินที่ผลิตออกมาใช้นั้นสามารถชำระหนี้กันได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย สำหรับประเทศไทยกฎหมายได้กำหนดไว้เช่น ในฉบับที่ 15 (พ.ศ. 2515) ในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 กำหนดไว้ว่า “ธนบัตรเป็นเงินที่ใช้หนี้ได้ตามกฎหมายโดยไม่จำกัดจำนวน” และบนหน้าธนบัตรทุกฉบับก็จะมีข้อความอันนี้ยืนยันไว้ เพียงแค่ตัดคำว่า “โดยไม่จำกัดจำนวน” ออกไป

สำหรับเหรียญกษาปณ์ก็ได้กำหนดจำนวนที่ได้ชำระหนี้ไว้ไม่เกินจำนวนดังต่อไปนี้

- 1) เหรียญกษาปณ์ราคาครึ่งสตางค์หรือหนึ่งสตางค์ คราวละไม่เกิน 5 บาท
- 2) เหรียญกษาปณ์ราคา 5 สตางค์ 10 สตางค์ 20 สตางค์ หรือ 50 สตางค์ คราวละไม่เกิน 10 บาท

3) เหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาท หรือยี่สิบบาท คราวละไม่เกิน 500 บาท

4) เหรียญกษาปณ์ราคาห้าบาท คราวละไม่เกิน 1,000 บาท

5) เหรียญกษาปณ์ราคาสิบบาท คราวละไม่เกิน 500 บาท

6) เหรียญกษาปณ์ราคาห้าสิบบาทคราวละไม่เกิน 1,000 บาท

เหรียญที่ชำระหนี้ได้โดยไม่จำกัดจำนวนได้แก่ เหรียญทองคำราคาหนึ่งร้อยห้าสิบบาท สามร้อยบาท หกร้อยบาท และแปดร้อยบาท เท่านั้น

6. เงินเป็นเครื่องประกันฐานะของลูกหนี้ การค้าขายกันในปัจจุบันนี้มิได้ใช้เงินสดซื้อขายกันเสมอไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าขายด้วยเงินเป็นจำนวนมากๆ มักจะมีการใช้เครดิตเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับการดำเนินธุรกิจประจำวัน ย่อมจะต้องมีการกู้ยืมเงินกันเป็นนิจศีล ในการกู้ยืมเงินกันนั้นผู้กู้จะต้องมีเงินสดสำรองอยู่บ้าง ถ้าผู้กู้มีเงินสดสำรองอยู่บ้าง เมื่อเวลาไปกู้เงิน ผู้ที่จะให้กู้เขาก็อาจจะเต็มใจให้กู้ เพราะผู้กู้มีเครื่องประกันความสามารถว่าจะชำระหนี้ที่ขืมได้หรือมีสถานะการเงินที่มั่นคงนั่นเอง การกู้ยืมระยะสั้น ผู้ให้กู้เขาจะพิจารณาในเรื่องกระแสการเงินของผู้จะกู้เป็นสำคัญ ว่าในขณะที่จะกู้ยืมนั้นมีหนี้สินระยะสั้นอยู่เท่าไร มีทรัพย์สินอื่นๆ ที่จะเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ทันที จึงสรุปได้ว่าเป็นเครื่องประกันฐานะของลูกหนี้ ถ้าลูกหนี้ไม่มีเงินอยู่บ้างผู้ให้กู้เขาก็จะไม่ยอมให้กู้

7. เงินเป็นเครื่องมือในการโอนย้ายมูลค่า ในปัจจุบันเงินทำหน้าที่เป็นหลักในการโอนหนี้ หรือโอนทรัพย์สินจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้โดยสะดวกรวดเร็ว แม้ว่าบางครั้งในการโอนหนี้ การโอนจะอยู่ในรูปการใช้ตราพดท์หรือใช้เช็คก็ตามแต่การโอนดังกล่าวก็ได้ใช้เงินมาเป็นรากฐานในการโอน

8. เงินเป็นเครื่องมือให้การจ่ายค่าตอบแทนปัจจัยการผลิตเป็นไปโดยสะดวก ในสังคมแต่ละสังคมย่อมร่วมกันทำการผลิตสินค้าและบริการ มูลค่าของสินค้าและบริการรวมทั้งหมดของสังคมหนึ่ง หรือของประเทศหนึ่งเรียกว่ารายได้ประชาชาติการผลิตสินค้าก็ต้องมีเจ้าของปัจจัยในการผลิต ซึ่งเป็นผู้ผลิตสินค้าและบริการให้กับสังคม สังคมจะตอบแทนเจ้าของปัจจัยการผลิตในรูปต่างๆ เช่น ค่าจ้าง ค่าเช่า ดอกเบี้ย และกำไร ค่าตอบแทนเหล่านี้ส่วนใหญ่ทำกันด้วย “เงิน” เกือบทั้งสิ้น เงินจึงเป็นเครื่องมือให้การจ่ายค่าตอบแทนปัจจัยการผลิตเป็นไปโดยสะดวก

9. เงินเป็นของให้และของให้ยืมเงินมีอำนาจซื้อโดยทั่วไปและมีอิสระในการเลือกซื้อสิ่งของต่างๆ ได้ตามใจชอบ ดังนั้นสังคมไทยเมื่อเวลามีงาน เช่น งานบวช งานแต่งงานจึงมักจะช่วยกันด้วยเงินเป็นส่วนใหญ่ เพราะผู้รับสามารถที่จะนำไปซื้อสินค้าและบริการต่างๆ ตามที่ต้องการ นอกจากนั้นการขอยืมเงินและสิ่งของในสังคมไทยมักจะมิได้อยู่เป็นประจำโดยทั่วไปผู้ยืมมักจะไมชอบที่จะขอยืมเป็นสิ่งของ เพราะเมื่อเวลานำคืนคุณภาพของสิ่งของอาจเปลี่ยนไปได้ แต่

เงินเป็นมาตรฐานการชำระหนี้ภายนอกได้ เงินจึงเป็นของให้ยืม และมีผู้นิยมขอยืมเงินกันมากในสังคมไทย

จากที่กล่าวมาแล้วว่า หน้าที่ของเงินนั้นมีทั้งหน้าที่หลักและหน้าที่ประกอบ โดยหน้าที่ทั้งสองมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน คือ เมื่อเงินทำหน้าที่หลักแล้วก็ยังทำหน้าที่ประกอบด้วย ยกตัวอย่างเช่น เงินจะทำหน้าที่เป็นเครื่องชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เป็นเครื่องประกันฐานะของลูกหนี้และเป็นเครื่องโอนย้ายมูลค่าได้ดี เงินก็ต้องทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและเป็นมาตรฐานการชำระหนี้ในอนาคตอีกด้วย หน้าที่ประกอบดังกล่าวต้องขึ้นอยู่กับหน้าที่หลักด้วย

2. วิวัฒนาการของเงิน

ปัจจุบันสังคมที่มีระบบแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้าเพียงอย่างเดียวมีน้อยมาก นอกจากในสังคมชนบทที่ห่างไกลจากความเจริญ อย่างไรก็ตาม ในสังคมที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจแล้วการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้ายังมีอยู่บ้าง เช่น การนำเอาไข่มาแลกเปลี่ยนกับเสื้อผ้า การแลกเปลี่ยนรถที่ใช้แล้ว การแลกเปลี่ยนที่ดิน เป็นต้น เมื่อเกิดความยุ่งยากมนุษย์จึงได้หาทางที่จะนำเอาวัตถุกลางมาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน วัตถุกลางนี้เรียกว่า “เงิน” การใช้เงินเป็นสื่อกลางทำให้เกิดความสะดวกสบายขึ้นในระยะหนึ่ง อย่างไรก็ตามเมื่อธุรกิจการค้า การธนาคารและอื่นๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว การใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนแต่เพียงอย่างเดียวอาจไม่ได้รับความสะดวก จึงได้มีการนำเอาเครื่องมือเครดิต เช่น เช็ค ตั๋วแลกเงิน เป็นต้น มาใช้เป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งช่วยทำให้การแลกเปลี่ยนและการดำเนินธุรกิจเป็นไปด้วยความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจการค้าต่างๆ ในปัจจุบัน วิวัฒนาการของการใช้สิ่งของต่างๆ มาทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้านั้น มีลำดับขั้นของวิวัฒนาการดังนี้

2.1 เงินที่เป็นสิ่งของหรือสินค้า (commodity money)

ในสมัยที่ความเป็นอยู่ของคนเรายังจำกัดอยู่ภายในวงครอบครัว แต่ละคนในครัวเรือนต่างก็ช่วยกันผลิตสิ่งของและอาหารเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนของตน ไม่มีการแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก ต่อมาเมื่อมีการติดต่อกันกว้างขวางออกไประหว่างครัวเรือนและสังคมต่างๆ มนุษย์จึงได้นำสิ่งของที่ผลิตได้มาแลกเปลี่ยนกัน เช่น การเอาข้าวสารแลกกับเสื้อผ้า ไก่แลกกับเกลือ เป็นต้น การแลกเปลี่ยนนี้เกิดเป็นวิวัฒนาการของเงินขึ้น กล่าวคือ มนุษย์เริ่มหาสิ่งที่มีค่าเป็นที่ยอมรับในแต่ละสังคมเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสิ่งของทีนำไปแลกเปลี่ยนกัน มีทั้งสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภค และเครื่องประดับ ทั้งนี้จะแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์และ

ความจำเป็นของสินค้าอื่นๆ เช่น ในประเทศจีน คนจีนนิยมคัมซกกันมาก ใบชาจึงเป็นที่ยอมรับกัน ในสังคม และมีหน้าที่เป็นเงินได้อีกชนิดหนึ่ง ในประเทศที่มีอากาศหนาวเย็น หนังสัตว์เป็น สิ่งจำเป็นและทุกคนต้องการ ทุกคนจึงยอมรับผ้าขนสัตว์และหนังสัตว์เป็นสื่อกลางในการ แลกเปลี่ยน ส่วนในประเทศที่มีอากาศร้อนใช้ลูกปัด กระจุกสัตว์ หินสีต่างๆ เป็นตัวกลาง แลกเปลี่ยน เพราะประเทศเหล่านี้นิยมแต่งกายด้วยเครื่องประดับดังกล่าว

ในสังคมสมัยใหม่ ในบางยุคบางสมัย สินค้าก็สามารถกลายเป็นเงินได้ เช่น ใน สมัยที่อเมริกาเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ใบยาสูบเป็นสินค้าที่บุคคลทั่วไปต้องการ จึงมีการ ใช้ใบยาสูบเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการอย่างแพร่หลาย และในสมัยสงครามโลกครั้งที่ สอง ประเทศสหพันธรัฐเยอรมันต้องพิมพ์เงินมาร์คออกมาใช้มากมาย จนกระทั่งคนทั่วไปไม่มื ความเชื่อถือเงินมาร์ค จึงหันมาใช้บุหรี่เป็นตัวกลางแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการแทน (เรียงชัย มะระกานนท์, 2541)

2.2 เงินกษาปณ์ (coinage)

เมื่อการใช้สิ่งของหรือสินค้าเป็นเงินเกิดความไม่สะดวกหลายประการ วิศวนาการ ต่อมาก็คือ มนุษย์ได้ประดิษฐ์เงินตราที่ทำด้วยโลหะต่างๆ ระยะเวลา โลหะที่ใช้เป็นโลหะมีค่า เช่น โลหะเงินและทองคำ การชำระหนี้ซื้อสินค้าก็ใช้วิธีชั่งน้ำหนักของโลหะให้มีค่าเท่ากับที่ต้องชำระ แต่ต่อมาได้มีการนำโลหะมาหลอมให้มีรูปร่างต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศ เช่น ในประเทศจีน เมื่อก่อนคริสต์ศักราช 2,000 ปี ได้หลอมเหรียญบรอนซ์รูปจอบออกใช้ ประเทศอียิปต์ก่อน คริสต์ศักราช 1,200 ปี หลอมเหรียญทองแดงรูปวงแหวนออกใช้ ต่อมาในสมัยโรมันและกรีกก่อน คริสต์ศักราช 300 - 600 ปี ได้มีการประดิษฐ์เงินกษาปณ์ที่มีลักษณะกลมแบนขึ้นเป็นครั้งแรก และ รูปลักษณะดังกล่าวได้กลายเป็นแบบมาตรฐานที่ใช้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

2.3 เงินกระดาษ (paper money)

ความเป็นมาของเงินกระดาษครั้งแรกนั้นอยู่ในรูปของ “สัญญา” ไม่ใช่อยู่ในรูป ของเงินตราที่จะใช้เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน โดยในใบสัญญานั้นระบุว่า ผู้ถือสัญญามี กรรมสิทธิ์ที่จะเรียกคืนเงินกษาปณ์ หรือสิ่งของตามใบสัญญาที่ระบุไว้

วิศวนาการของเงินกระดาษในยุโรปครั้งแรกก็อยู่ในรูปของ “ใบสัญญา” รัฐบาล ออกให้กับพ่อค้าและประชาชนที่นำโลหะมีค่าไปฝาก เพราะไม่ปลอดภัยในการเก็บรักษา และมี ปัญหาในการนำติดตัว สมัยราชวงศ์สจิวต์ (Stuarts) กษัตริย์ของประเทศอังกฤษเกิดปัญหาเกี่ยวกับ ใบสัญญา กล่าวคือ พ่อค้าประชาชนนำทองคำและสมบัติมาฝากไว้ที่หอคอยแห่งกรุงลอนดอน แต่ เมื่อต้องการทองคำและสมบัติคืน ก็นำเอาใบสัญญาไปแสดง ปรากฏว่า รัฐบาลไม่มีทองคำจะคืน เนื่องจากนำไปใช้จ่ายหมด ทำให้พ่อค้าประชาชนขาดความไว้วางใจรัฐบาล จึงหันไปฝากช่างทอง

และพ่อค้าผู้มีหลักฐานแทน ช่างทองและพ่อค้าได้ออกใบสัญญาให้กับผู้ฝากทองคำหรือโลหะอื่นๆ ใบรับฝากโลหะนี้สามารถโอนกรรมสิทธิ์กันได้ โดยการเซ็นชื่อสลักหลังใบรับ ในตอนแรกนั้น พวกช่างทองและพ่อค้าจะออกใบรับให้เฉพาะผู้ที่นำโลหะมาฝากเท่านั้น แต่จากการดำเนินงานมาเป็นเวลานานพอสมควรปรากฏว่า โลหะที่มีผู้นำมาฝากนั้นมักจะไม่ขอลอนคืนพร้อมกัน และลอนคืนไม่หมด ดังนั้นในระยะต่อมา พวกช่างทองจึงได้ออกใบสัญญาแก่ผู้ที่ไม่ได้นำโลหะมาฝากด้วย โดยคิดค่าบริการพอสมควร พวกช่างทองและพ่อค้าเหล่านั้นจึงดำเนินธุรกิจเป็นนายธนาคาร เงินกระดาษจึงมีชื่อว่า “บัตรธนาคาร” (bank-notes) เงินดังกล่าวสามารถนำไปแลกโลหะมีค่าคืนได้ตามจำนวนที่ปรากฏในเงินนั้น เงินชนิดนี้จึงเรียกว่า “เงินที่ใช้แทนเงินที่มีค่าเต็มตัว” ซึ่งเป็นเงินที่มีโลหะหรือเหรียญที่มีมูลค่าเต็มตัวสำรองอยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์เสมอ แต่สำหรับในปัจจุบันนี้ เกือบทุกประเทศจะมอบให้ธนาคารกลางเป็นผู้ออกธนบัตรที่นำออกใช้จ่ายหมุนเวียนในท้องตลาดแต่เพียงผู้เดียว แต่ไม่อนุญาตให้นำไปขึ้นเป็นโลหะคืนได้ เพียงแต่ออกกฎหมายให้ธนบัตรเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายโดยไม่จำกัดจำนวน

2.4 เงินเครดิต (credit money)

ในขณะที่เศรษฐกิจเจริญขึ้น กิจการค้าและการอุตสาหกรรมขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง การซื้อขายกระทำกันคราวละมากๆ ย่อมไม่สะดวกและปลอดภัยในการนำเงินสดตัวไปเพื่อซื้อขาย จึงได้มีผู้คิดว่า เครดิตหรือความเชื่อจะช่วยให้เกิดความสะดวก และปลอดภัยแก่นักธุรกิจและประชาชนโดยทั่วไป เงินเครดิตจึงมีกำเนิดขึ้น และเงินประเภทนี้มีใช้กันมากในสังคม เศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ระบบธนาคารได้พัฒนาแล้ว เช่น เงินฝากในธนาคารถือว่าเป็นเงินเครดิตประเภทหนึ่ง และเงินฝากที่เรียกว่า เงินฝากเพื่อเรียก ซึ่งสามารถสั่งจ่ายโดยเขียนเช็คเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการ มีลักษณะเป็นเงินคล้ายกับเงินกษาปณ์หรือเงินกระดาษโดยทั่วไป เป็นต้น ในปัจจุบัน เงินเครดิตมีความสำคัญมากกว่าเงินสดอื่นๆ สำหรับประเทศที่พัฒนาและมีความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างมาก

3. คุณสมบัติของสิ่งที่จะเป็นเงินได้ดี

สิ่งของที่นำมาใช้เป็นเงินมีอยู่หลายชนิด เช่น หอย ชนบก ใบยาสูบ ฯลฯ โดยทั่วไป สิ่งของที่นำมาใช้ทำเป็นเงิน จะต้องเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เงินมีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่น สภาพภูมิศาสตร์และความจำเป็นของมนุษย์ สิ่งของที่มนุษย์นำมาใช้เป็นเงินจะมีค่าในตัวของมันเองที่จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ เช่น ใบยาสูบสามารถที่จะใช้บำบัดความต้องการของร่างกายได้ แต่สิ่งของบางอย่างที่จะใช้ทำเป็นเงินก็มี

คุณลักษณะไม่เหมาะที่จะทำเป็นเงินหลายประการเช่น บางชนิดเสื่อมคุณภาพได้ง่าย บางชนิดมีขนาดใหญ่เกินไปไม่สะดวกในการพกพาติดตัว บางชนิดไม่สามารถแบ่งเป็นส่วนย่อยได้ง่าย ดังนั้น สิ่งที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นเงินควรมีคุณสมบัติดังนี้

3.1 เป็นสิ่งที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคมเดียวกัน

เงินจะเป็นอะไรก็ได้ที่สังคมยอมรับว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามีเงินอยู่หลายชนิด ตามความแตกต่างของสังคม เช่น สังคมในพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็น หนังสือตัวเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ ทุกคนจึงยอมรับเป็นตัวกลางเพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่างๆ ในประเทศจีนมีความนิยมดื่มชาโดยทั่วไป ใบชาจึงทำหน้าที่เป็นเงินเพราะทุกคนยอมรับ เป็นต้น คุณสมบัติข้อนี้จะขาดไม่ได้ เพราะถ้าขาดการยอมรับแล้ว สิ่งนั้นก็จะเป็นเงินไม่ได้ ในสมัยแรกๆ ที่มีการใช้เงินนั้น การยอมรับเกิดขึ้นจากสิ่งที่ใช้เป็นเงินสามารถแลกเปลี่ยนเป็นทองคำหรือโลหะมีค่าอื่นๆ ได้ สำหรับในปัจจุบันเงินเป็นที่ยอมรับเพราะรัฐบาลมอบหมายให้ธนาคารกลางเป็นผู้ออกเงิน และกฎหมายให้เงินเป็นสิ่งที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ซึ่งเป็นการดำเนินการของธนาคารกลาง

3.2 เป็นของที่หายาก

สิ่งของที่หาได้ง่ายมัก จะมีคุณค่าต่ำ และไม่เป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วไปที่จะนำมาใช้เป็นเงิน เช่น กรวด หรือทราย มีอยู่มาก คนจึงไม่นิยมนำมาใช้เป็นเงิน ผิดกับสิ่งที่หายาก เช่น โลหะเงิน หรือทองคำ ซึ่งเป็นสิ่งที่หายากจึงมีมูลค่าในตนเองสูง เมื่อมีมูลค่าสูงจึงเหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นเงิน

3.3 มีความคงทนถาวร

สิ่งที่จะนำมาใช้เป็นเงินควรมีความคงทนถาวร ไม่น่าเบื่อ สึกหรือ หรืออยู่ได้ง่าย เพราะต้องใช้สอยอยู่เป็นประจำทุกวัน หากสิ่งที่จะนำมาใช้เป็นเงินนั้นน่าเบื่อได้ง่าย มูลค่าก็จะหมดไป คนก็ไม่ยอมรับในการเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำอัฐกระดาดขึ้นใช้ แต่ไม่เป็นที่นิยมของประชาชน เพราะเบื่ออยู่ง่ายจึงได้ยกเลิกไปโดยปริยาย เป็นต้น เพื่อให้ผู้ใช้เงินได้รับความสะดวกและไม่เป็นกังวลต่อความทนทานของเงิน จึงได้มีการเอาโลหะทองคำและเงินมาทำเป็นเงินเหรียญ โดยทำการผสมกับโลหะอื่นๆ เพื่อให้มีความคงทน แข็งแรง ที่จะใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

3.4 เป็นของที่มีลักษณะเหมือนกัน

เงินที่ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ควรมีลักษณะเหมือนกันเพื่อป้องกันให้เงินมีมูลค่าคงที่ เช่น ควรให้มีส่วนผสมของโลหะในการทำเหรียญคล้ายกันทุกๆ เหรียญ ถ้าเป็นกระดาดก็ต้องใช้กระดาดอย่างเดียวกัน และเมื่อราคาเท่ากันก็ต้องใช้สีเดียวกัน เพื่อให้ผู้รับมีความ

พอใจเท่ากัน ตรงกันข้ามถ้าเอายาสูบ หรือใบชามาเป็นเงิน อาจมีคุณภาพและลักษณะแตกต่างกัน ทำให้ความเชื่อถือน้อยลง

3.5 เป็นของที่ดูออกง่าย

เงินควรจะเป็นสิ่งที่เห็นก็ทำได้ และรู้ทันทีว่าเป็นเงินดีหรือเป็นเงินปลอม แต่ถ้าเอาพลอยหรือเพชรมาทำเป็นเงิน ก็คงจะดูออกยากและคงไม่สะดวกในการใช้

3.6 สามารถแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยๆ ได้

การทำธุรกิจการค้า มีทั้งการค้าส่ง ขายปลีก ดังนั้นการใช้เงินจึงใช้ทั้งรายย่อยและรายใหญ่ สิ่งที่น่ามาทำเป็นเงินควรจะสามารถแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยได้ โดยให้มีมูลค่าต่างกัน ดังนั้นจะเห็นว่า ได้มีการนำเอาโลหะมาใช้ทำเป็นเงิน เพราะโลหะสามารถแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยๆ ได้โดยสะดวก และเมื่อแบ่งออกเป็นเหรียญย่อยๆ แล้วก็อาจหลอมหรือทำเป็นเหรียญที่มีมูลค่าสูงขึ้นได้อีก โดยเสียค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย แต่ถ้านำเอาเปลือกหอยมาทำเป็นเงิน ก็ไม่สามารถจะแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยได้ เปลือกหอยจึงไม่เหมาะที่จะนำมาใช้เป็นเงิน

3.7 เป็นของที่มีมูลค่าคงที่

เงินที่ดีนอกจากจะมีความคงทนถาวรแล้ว ยังจะต้องมีมูลค่าคงที่ด้วย กล่าวคือ มูลค่าของเงินจะไม่เปลี่ยนแปลงขึ้นหรือลงไปตามกาลเวลา เพราะถ้ามูลค่าของเงินไม่คงที่แล้ว คนทั่วไปก็จะขาดความเชื่อถือและไม่ยอมรับเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

3.8 เป็นของที่นำติดตัวไปได้สะดวก

เงินที่ดีจำเป็นจะต้องออกแบบและทำให้สะดวกสบายที่จะนำไปใช้ในที่ต่างๆ คือ มีขนาดเล็กและไม่ใหญ่และเล็กจนเกินไป และเหรียญกษาปณ์มักจะมีลักษณะกลม และแบน ทำให้พกติดตัวไปได้สะดวก นอกจากนั้นก็ควรจะทำให้มีน้ำหนักเบาด้วย

คุณสมบัติทั้ง 8 ประการข้างต้นเป็นคุณสมบัติที่ดีของเงิน ดังนั้นถ้าจะเอาคุณสมบัติดังกล่าวไปเปรียบเทียบกับเงินที่ใช้กันในสมัยก่อน เช่น พวกเปลือกหอย หนังสัตว์ ใบชา ยาสูบ เงินดังกล่าวจึงต้องยกเลิกการใช้ไป เพราะเงินดังกล่าวที่เลิกใช้ไปนั้นไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน เช่นบางชนิดไม่มีความคงทน บางชนิดดูออกยาก บางชนิดแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยไม่ได้ เป็นต้น

4. ชนิดและความสำคัญของเงิน

ชนิดของเงินอาจจำแนกได้หลายอย่าง เช่น จำแนกเป็นชนิดของเงิน โดยทั่วไป จำแนกตามสถานะของเงิน จำแนกตามแหล่งที่ผลิตเงิน จำแนกตามสภาพวัตถุที่ทำเงินนั้นขึ้นมา เป็นต้น ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการจำแนกเป็นชนิดของเงิน โดยทั่วไป และการจำแนกตามสถานะของเงิน ดังต่อไปนี้คือ

4.1 การจำแนกตามชนิดของเงิน

โดยทั่วไป แบ่งได้ดังนี้คือ

4.1.1 เงินเหรียญ (coins) เป็นเงินที่ทำด้วยโลหะ ซึ่งอาจเป็นโลหะชนิดใดชนิดหนึ่งหรือโลหะหลายชนิดผสมกัน เช่น ทองคำ โลหะเงิน ทองแดง ดีบุก นิกเกิล เป็นต้น เงินเหรียญแบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

1) เงินเหรียญที่มีค่าเต็มตัว (full bodied coins) หมายถึงเงินเหรียญที่มีค่าในทางเป็นเงินเท่ากับมูลค่าของโลหะที่นำมาใช้ทำเหรียญนั้น เงินชนิดนี้อาจทำด้วยทองคำ โลหะเงิน หรือทองแดงก็ได้ซึ่งในปัจจุบันไม่มีประเทศใดผลิตผลิตเงินเหรียญที่มีค่าเต็มตัวออกมาใช้ เนื่องจากโลหะหาได้ยากและไม่มีความจำเป็นเนื่องจากประชาชนเชื่อถือในรัฐที่ทำการผลิตเหรียญที่มีค่าไม่เต็มตามเนื้อโลหะออกมาใช้

2) เงินเหรียญที่มีค่าไม่เต็มตัวหรือเหรียญกษาปณ์ (token coin) หมายถึง เงินเหรียญที่มีค่าในทางเป็นเงินมากกว่ามูลค่าของโลหะที่ใช้ทำเหรียญนั้น เงินชนิดนี้ส่วนใหญ่ทำด้วยโลหะผสมที่กำหนดน้ำหนักของโลหะที่ทำเหรียญแต่ละชนิดแต่ละราคาไว้แน่นอน โดยมิวัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นเงินแลกเปลี่ยนในท้องตลาด ซึ่งการทำเหรียญกษาปณ์ขึ้นใช้มักจะมีการทำตราประทับเพื่อความสวยงามและป้องกันการปลอมแปลง ลักษณะของเหรียญกษาปณ์ส่วนใหญ่มีลักษณะกลมแบน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการจับถือและพกติดตัว มีขนาดเหมาะสมกับค่าของเงินแต่ละเหรียญ มีการออกแบบและทำลวดลายให้ดูเอาเนื้อโลหะมีค่าไปใช้ได้ยาก ปัจจุบันเหรียญที่ผลิตออกมาใช้ก็เป็นเหรียญที่มีค่าไม่เต็มตัว หรือเหรียญกษาปณ์ที่ผลิตด้วยรัฐ

4.1.2 เงินกระดาษ (paper money) คือ เงินที่ทำขึ้นโดยใช้วัสดุที่เป็นกระดาษ พิมพ์ประทับตราให้เป็นเครื่องหมายที่จะใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน และชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ได้แก่ เงินกระดาษที่ใช้แทนเงินที่มีมูลค่าเต็มตัว เงินกระดาษที่ใช้แทนเหรียญกษาปณ์ บัตรที่รัฐบาลเป็นผู้ออก บัตรที่ธนาคารกลางเป็นผู้ออก บัตรธนาคารอื่นๆ เป็นผู้ออก

4.1.3 เงินในบัญชี (scriptural) คือ เงินฝากในบัญชีซึ่งธนาคารจะต้องจ่ายให้ทันทีตามคำสั่งของผู้ฝาก หรือเรียกว่า เงินฝากกระแสรายวันที่จ่ายโอนกันโดยเช็ค ในประเทศที่เจริญแล้ว

เงินฝากกระแสรายวันที่จ่ายโอนกันด้วยเช็ค (checking money) เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของปริมาณเงินทั้งหมด ทั้งนี้เพราะสถาบันการเงินในประเทศพัฒนา เจริญและพัฒนาขึ้นมา ประชาชนจึงนิยมใช้เช็คกันเป็นส่วนมาก จะใช้ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ก็เฉพาะรายจ่าย เล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาปริมาณเงินทั้งหมดประกอบขึ้นด้วยเงินฝากกระแสรายวันที่จ่ายโอนกันด้วยเช็คประมาณร้อยละ 80 ของปริมาณเงินทั้งหมด

นอกจากเงินทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว ยังมีสิ่งอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกับเงิน (near money) อีก สิ่งที่ใกล้เคียงกับเงิน หรือสิ่งที่คล้ายเงิน คือ ทรัพย์สินที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้ใกล้เคียงกับมูลค่า หรือเท่ากับมูลค่าของสิ่งนั้นได้โดยสะดวกและแน่นอนหรือสิ่งที่คล้ายเงินคือทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องในการแลกเปลี่ยนอย่างมาก ทรัพย์สินดังกล่าวมีหลายอย่าง เช่น เงินฝากประจำ เงินฝากออมทรัพย์ พันธบัตรรัฐบาล ตั๋วเงินคลัง เป็นต้น

สิ่งคล้ายเงินมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ และอาจทำให้เศรษฐกิจเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับเงินตรา เพราะเหตุว่า เมื่อประชาชนถือสิ่งคล้ายเงินไว้เป็นจำนวนมาก และโดยสิ่งที่คล้ายเงินนั้นจะเปลี่ยนเป็นเงินได้เร็วและไม่ขาดทุน ประชาชนก็อาจจะไม่ต้องการถือเงินไว้ และอาจใช้จ่ายเงินนั้น ทำให้เกิดมีอุปสงค์ในสินค้าและบริการมากกว่าจำนวนซึ่งประชาชนจะมีความต้องการ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ภาวะเงินเฟ้อจะติดตามมา ถ้าหากว่าเศรษฐกิจไม่มีสิ่งที่คล้ายเงินอยู่เลย ประชาชนอาจต้องการถือเงินไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อมีการใช้จ่ายเงินกันน้อยอุปสงค์ในสินค้าและบริการก็จะน้อย

4.2 การจำแนกตามสถานะของเงิน

แบ่งได้ดังนี้คือ

4.2.1 เงินที่มีค่าเต็มตัว หรือเงินที่มีค่าในตัวอย่างสมบูรณ์ (full bodied money) คือเงินที่มีมูลค่าของวัตถุที่ทำเป็นเงินนั้นมีค่า เพื่อประโยชน์อย่างอื่นเท่ากับค่าที่เป็นเงิน เช่น วัว ควาย แพะ ขนสัตว์ ข้าวในสมัยโบราณ เป็นต้น ซึ่งสิ่งของเหล่านี้จะใช้เป็นเงินหรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่นก็มีค่าเท่ากัน สำหรับเงินที่มีค่าเต็มตัวในสมัยปัจจุบัน ได้แก่ เงินเหรียญของประเทศที่ใช้มาตราโลหะ ซึ่งอาจจะเป็นมาตรฐานทองคำ (gold standard) มาตรฐานเงิน (silver standard) หรือมาตรฐานโลหะสองชนิด (bimetallic standard) โลหะที่ใช้ทำเงินเหรียญที่มีค่าเต็มตัวตามเนื้อโลหะก็ต่อเมื่อมีการทำโลหะเป็นเงินเหรียญ หรือยุบหลอมเงินเหรียญกลับเป็นโลหะได้โดยเสรี ไม่จำกัดจำนวนและไม่เสียค่าธรรมเนียมในการทำเงินเหรียญ

เงินเหรียญที่มีมูลค่าเต็มตัวไม่จำเป็นที่รัฐบาลจะเป็นผู้ผลิตเงินเหรียญที่มีมูลค่าเต็มตัวนี้ได้ โดยที่รัฐบาลจะต้องควบคุมเกี่ยวกับน้ำหนักและความบริสุทธิ์ของเงินเหรียญเพื่อป้องกันการโกงของพวกพ่อค้าผู้ผลิต แต่โดยทั่วไปแล้วการผลิตเงินเหรียญที่มีมูลค่าเต็มตัว รัฐบาล

ทุกประเทศจะเป็นผู้ผลิตเพียงฝ่ายเดียว การผลิตเหรียญที่มีมูลค่าเต็มตัวควรจะค้ำึงถึง 3 หลัก ประการ ดังนี้คือ

1) ต้องกำหนดมูลค่าของโลหะทองคำ ซึ่งทำเหรียญที่เป็นหน่วยให้แน่นอนว่า แต่ละเหรียญจะต้องทำด้วยทองคำหนักเท่าใด คิดเป็นมูลค่าเท่าใดในแต่ละเหรียญ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาสมัยที่อยู่ในมาตรฐานทองคำ ก่อน ค.ศ. 1933 (พ.ศ. 2476) กำหนดว่าเหรียญทองคำ 1 ดอลลาร์ ให้ทำด้วยเนื้อทองคำ $1/20.67$ ออนซ์ (23.22 เกรน) หรือกำหนดว่าทองคำ 1 ออนซ์ ราคา 20.67 ดอลลาร์

2) อนุญาตให้มีการหลอมเหรียญทองคำเป็นเนื้อโลหะได้โดยไม่จำกัดจำนวน ข้อกำหนดนี้มีไว้เพื่อป้องกันมิให้โลหะทองคำในท้องตลาดมีมูลค่าสูงกว่าเงินเหรียญ เพราะเมื่อใดที่คนเห็นว่าโลหะทองคำมีมูลค่าสูงกว่าเงินเหรียญ คนก็จะหลอมเหรียญทองคำลงเป็นเนื้อโลหะแล้วขายไปในราคาสูงกว่า เมื่อเงินเหรียญถูกหลอมเป็นโลหะมากๆ เข้า ปริมาณโลหะในท้องตลาดก็จะมากขึ้น และราคาของมันก็จะลดลง ผลที่สุคราคาเนื้อโลหะและราคาเนื้อทองคำจะเท่ากันได้ดังเดิม

3) ในราคาของเนื้อทองคำที่กำหนดไว้นั้น ต้องอนุญาตให้มีการทำเหรียญทองคำได้โดยไม่จำกัดจำนวนและไม่คิดค่าจ้างทำเหรียญ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มูลค่าของโลหะทองคำในท้องตลาดต่ำกว่าเหรียญทองคำ เมื่อปรากฏว่าโลหะทองคำมีมูลค่าต่ำกว่าท้องตลาดประชาชน ก็จะนำโลหะทองคำมาขายให้แก่รัฐบาลเพื่อทำเหรียญ เมื่อมีคนมาขายโลหะทองคำกันมาก ทำให้โลหะทองคำในตลาดมีปริมาณน้อยลงราคาของทองคำก็จะสูงขึ้นมาเท่ากับเหรียญทองคำ ราคาของโลหะทองคำและโลหะเงินขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทานโลหะนั้น ถ้าในขณะใดขณะหนึ่งปริมาณทองคำในตลาดมีมากและปริมาณความต้องการทองคำในท้องตลาดมีจำนวนเท่าเดิมแล้วก็จะมีส่วนทำให้ราคาของทองคำในตลาดลดลง ในทางตรงกันข้ามถ้าปริมาณทองคำในตลาดลดลง ซึ่งอาจเนื่องมาจากประชาชนนำเอาทองคำไปหลอมเป็นเงินเหรียญมากขึ้น ในที่สุดราคาทองคำในตลาดก็จะเพิ่มสูงขึ้น

4.2.2 เงินที่ใช้แทนเงินที่มีค่าเต็มตัว หรือเงินที่ถือสิทธิสมบูรณ์ (representative full-bodied money) เงินชนิดนี้โดยปกติมักจะทำด้วยกระดาษมีลักษณะเป็นใบรับฝากเงินเหรียญโลหะที่มีค่าเต็มตัว หรือเป็นรูปบัตรสัญญารับฝากเงินหรือทองคำที่รัฐบาลเป็นผู้รับฝากไว้ ตัวอย่างเช่น ใบรับฝากทองคำซึ่งรัฐบาลอเมริกันเป็นผู้ออกให้แก่เอกชนที่นำเงินเหรียญทองคำ หรือโลหะทองคำเป็นแท่งไปฝากในระยะก่อน ค.ศ. 1933 (พ.ศ. 2476) ใบรับฝากทองคำหรือเงินกระดาษนี้ไม่มีค่าเป็นของ แต่ใช้หมุนเวียนแทนเงินที่มีค่าเต็มตัวในปัจจุบันนี้เงินที่ถือสิทธิค่าสมบูรณ์หายได้ยากมาก เพราะประเทศต่างๆ ไม่ได้อยู่ในมาตรฐานทองคำอาจจะมิได้อยู่บ้างในประเทศสหรัฐอเมริกา

ในช่วงซึ่งรัฐบาลของประเทศสหรัฐอเมริกาออกบัตรให้แก่ธนาคารกลาง คือ Federal Reserve Bank เมื่อธนาคารกลางโอนทองคำให้แก่รัฐบาลแต่ใบรับเหล่านี้มีชื่อเหมือนกับใบฝากทองคำในสมัยก่อน แต่เป็นเงินที่ใช้หมุนเวียน ธนาคารถือใบรับทองคำดังกล่าวไว้เป็นทุนสำรองบัตรธนาคารที่ตนเป็นผู้ ออก จะนำไปแลกเปลี่ยนเป็นทองคำได้ตามที่รัฐบาลพิจารณาเห็นสมควร และต้องนำไปใช้ใน กิจกรรมที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น

4.2.3 เงินมีค่าไม่เต็มตัว คือ เงินที่มีค่าในทางเป็นเงินมากกว่าค่าของสิ่งที่ใช้ทำเงิน นั้นขึ้นมา เช่น ธนบัตรใบละ 500 บาท ที่ใช้กันในปัจจุบัน ราคากระดาษและค่าพิมพ์ก็คงตก ประมาณใบละไม่เกิน 10 บาท หรือเหรียญ 5 บาทที่ใช้อยู่ ถ้าทำการยุบเหรียญเอาโลหะมาขาย มูลค่าของเนื้อโลหะอาจขายได้ไม่ถึง 5 บาท เป็นต้น เงินเครดิตอาจออกโดยรัฐบาลธนาคารกลาง หรือ ธนาคารพาณิชย์ก็ได้ การออกเงินเครดิตจำเป็นที่จะต้องได้รับความเชื่อถือจากประชาชนผู้ใช้ โดยที่ ผู้ออกเงินต้องพยายามควบคุมปริมาณของเงินที่ออกให้พอเหมาะกับความต้องการของประชาชน ถ้า ผลิตเงินออกมามากเกินไปก็อาจเกิดภาวะเงินฝืดเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ความเชื่อถือในเงินเครดิต ลดลงประชาชนขาดความไว้วางใจ และไม่นิยมใช้เงินเครดิตที่ผลิตออกใช้ เช่น ในประเทศ สหพันธรัฐเยอรมันและประเทศจีนได้เคยผลิตเงินเครดิตออกมามากเกินไปจนประชาชนขาดความ เชื่อถือในเงินที่รัฐบาลผลิตออกมา เงินเครดิตอาจจะอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งต่อไปนี้คือ

1) เหรียญกษาปณ์ เหรียญกษาปณ์เป็นเงินเหรียญที่มีค่าทางเป็นเงินสูงกว่าค่า ของวัตถุที่ใช้ทำเหรียญกษาปณ์ ในระบบการเงินมีการใช้เหรียญกษาปณ์เพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

2) เงินที่ใช้แทนเหรียญกษาปณ์ เป็นเงินที่มีลักษณะเป็นใบรับฝากเหรียญ กษาปณ์ หรือ โลหะเงินที่มีค่าเท่ากัน โดยรัฐบาลเป็นผู้ออก เงินที่ใช้แทนเหรียญกษาปณ์มีลักษณะ เหมือนกับใบรับเงินที่มีค่าเต็มตัวแต่จะแตกต่างกันที่เหรียญกษาปณ์ หรือเงินโลหะนั้นจะมีค่าเป็น วัตถุน้อยกว่าค่าเป็นเงิน ตัวอย่างของประเทศที่มีการออกเงินที่ใช้แทนเหรียญกษาปณ์ก็คือ ประเทศ สหรัฐอเมริกาในระหว่าง ค.ศ. 1878 ถึง ค.ศ. 1967 ได้ออกใบรับเงินโลหะและสามารถให้ประชาชน แลกเป็นเงินเหรียญได้ทุกขณะ

3) บัตรที่รัฐบาลเป็นผู้ออก เป็นบัตรที่มีข้อความระบุว่ารัฐบาลสัญญาจะรับ แลกบัตรนั้นเป็นเงินแบบอื่นเมื่อถูกเรียกร้อง บัตรนี้ถือว่าเป็นหนี้ของรัฐบาลดังกล่าวข้างต้นก็ได้แต่ ที่หมุนเวียนอยู่ได้ก็เพราะรัฐบาลตราบัตรนั้นให้เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย บัตรของรัฐบาล นี้เรียกว่า ธนบัตร ธนบัตรจึงแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

(1) ธนบัตรที่ไถ่ถอนได้ (redeemable) คือ ธนบัตรประเภทที่รัฐบาล อนุญาตให้นำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินแบบอื่นได้เมื่อเรียกร้อง

(2) ธนบัตรที่ไถ่ถอนไม่ได้ (irredeemable) ธนบัตรประเภทที่รัฐบาลไม่อนุญาตให้นำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินแบบอื่นได้

4) บัตรที่ธนาคารกลางเป็นผู้ออก บัตรที่ธนาคารกลางเป็นผู้ออกเรียกว่า “บัตรธนาคาร” (bank note) สำหรับธนาคารกลางของประเทศไทย หรือธนาคารแห่งประเทศไทย ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลให้เป็นผู้ออกบัตร โดยทั่วไปการออกบัตรธนาคาร (รวมทั้งธนบัตร) จะต้องมีทุนสำรองเป็นเงินตราเป็นประกันอยู่ตามอัตราส่วนมากน้อยแล้วแต่กฎหมายว่าด้วยเงินตรา กำหนดไว้ พระราชบัญญัติเงินตราที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันกำหนดให้มีทุนสำรองเป็นทองคำ และเงินตราต่างประเทศบางสกุลที่กฎหมายอนุญาต เช่น ดอลลาร์สหรัฐ ปอนด์สเตอร์ลิง ฟรังก์ฝรั่งเศส ฯลฯ ในอัตราร้อยละ 60 ของธนบัตรที่ออกใช้และส่วนที่เหลือเป็นทรัพย์สินตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ (เช่น พันธบัตรรัฐบาล พันธบัตรธนาคารโลก เป็นต้น)

5) บัตรที่ธนาคารอื่นนอกจากธนาคารเป็นผู้ออก ธนาคารพาณิชย์อาจได้รับสิทธิให้ออกบัตรธนาคารได้ เช่น ประเทศไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ธนาคารชาร์เตอร์ และธนาคารแห่งอินโดจีน ซึ่งเป็นธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ ได้รับอนุญาตให้ออกบัตรธนาคารได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลายนัก เนื่องจากประชาชนทั่วไปไม่นิยม คงหมุนเวียนอยู่ในหมู่พ่อค้ายุโรปและชาวจีนที่ค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ เท่านั้น บัตรธนาคารของธนาคารดังกล่าวถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของธนบัตรไทย

6) บัตรในบัญชีหรือเงินฝากที่จ่ายคืนเมื่อทวงถาม เงินนี้ถือว่าเป็นหนี้สินของธนาคารที่รับฝาก ธนาคารจะต้องจ่ายเงินนี้คืนให้ผู้ฝากหรือเจ้าหนี้ของธนาคาร เมื่อผู้ฝากสั่งจ่ายเงินด้วยเช็คหรือด้วยคำสั่งให้จ่ายเงิน ผู้ฝากอาจขอรับเงินที่ฝากธนาคารไว้คืนเป็นเงินกระดาษ (ธนบัตร) หรือเหรียญกษาปณ์ได้ตามต้องการ หรือสั่งจ่ายให้แก่ผู้ฝากเงินไว้ที่ธนาคารเดียวกัน หรือให้แก่ผู้อื่นที่มีบัญชีอยู่ที่ธนาคารนั้นก็

5. ลักษณะของเงินในประเทศไทย

เงินในประเทศไทยประกอบขึ้นด้วย 3 ลักษณะคือ เงินกษาปณ์ซึ่งออกโดยกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ธนบัตรซึ่งออกโดยธนาคารแห่งประเทศไทย และ เงินฝากเพื่อเรียกซึ่งสร้างโดยระบบธนาคารพาณิชย์ เงินเหล่านี้กระจายอยู่ใน 3 ส่วนสำคัญคือ รัฐบาล ธนาคาร และประชาชนทั่วไป ปริมาณของเหรียญกษาปณ์ ธนบัตร และเงินฝากเพื่อเรียกรวมกันทั้งหมดที่นำออกใช้หมุนเวียนอยู่ในมือของมหาชนเพื่อซื้อสินค้าและบริการในขณะใดขณะหนึ่ง เรียกว่าปริมาณเงินใน ความหมายแคบ (money supply : M1) ซึ่งตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้วัดอำนาจซื้อของ

ประชาชนในระบบเศรษฐกิจ ถ้าปริมาณเงินเพิ่มขึ้นอำนาจซื้อของประชาชนในเศรษฐกิจจะมากขึ้น และในทางตรงกันข้ามถ้าปริมาณเงินลดลง อำนาจซื้อของประชาชนก็จะลดลงด้วย

อย่างไรก็ตาม คำจำกัดความของปริมาณเงินของนักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ ก็มักจะมี ความหมายกว้างกว่าที่ได้กล่าวข้างต้น เพราะวัตถุประสงค์ของการถือเงินมิใช่มีไว้เพื่อซื้อสินค้าและ บริการเท่านั้น แต่ยังถือไว้เพื่อการเก็งกำไรด้วย คำจำกัดความของเงินจึงกว้างขวางออกไปโดยรวม เอาเงินฝากประจำในธนาคาร และสถาบันการเงินต่างๆ ทุกประเภท ตลอดจนเงินฝากที่เป็นเงินตรา ต่างประเทศอื่นๆ ด้วย ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2.2 ปริมาณเงินทั้งหมด (money supply) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 - 2552

หน่วย : ล้านบาท

ประเภทของเงินที่ สำรวจ (M1&M2)	2006		2007		2008		2009	
	Jan	Dec	Jan	Dec	Jan	Dec	Jan	May
- เงินตามความหมาย กว้าง (M2)	5,309,179	5,378,857	5,409,326	5,641,844	5,739,561	5,948,370	6,018,800	6,044,122
- เงินตามความหมาย แคบ (M1)	578,304	663,493	671,361	766,800	757,908	858,966	847,127	847,644
- กระแสเงินสด	427,537	496,030	496,325	546,949	545,306	613,826	592,941	574,495
- เงินฝากกระแสรายวัน	150,767	167,464	175,036	219,851	212,602	245,140	254,186	273,150
- วัตถุตั้งเงิน	4,730,875	4,715,364	4,737,966	4,875,044	4,981,653	5,089,404	5,171,673	5,196,477
- เงินฝากประจำ	3,153,263	3,025,231	2,996,828	2,745,932	2,758,138	2,647,582	2,647,766	2,609,033
- เงินฝากออมทรัพย์	1,511,949	1,638,281	1,685,874	2,077,899	2,175,763	2,384,481	2,463,896	2,519,384
- เงินฝากอื่นๆ	65,664	51,852	55,264	51,213	47,752	57,341	60,011	68,061

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย(2552)

จากตารางที่ 2.2 เงินตราที่ออกใช้ (currency issue) หมายถึง ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ ที่มีอยู่ในมือทั้งรัฐบาล ธนาคาร ธนาคารแห่งประเทศไทย และประชาชน ซึ่งในปี พ.ศ. 2552 มีอยู่ทั้งสิ้น 574,495 ล้านบาท ซึ่งนอกจากนี้ปริมาณเงินยังมีทั้งปริมาณเงินในความหมายกว้าง (broad money : M2) และปริมาณเงินในความหมายแคบ (narrow money : M1) นอกจากนี้จะเห็นว่าปริมาณเงินของประเทศไทยมีแนวโน้มในการเพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ. 2549 - 2552 แต่ปริมาณการเพิ่มนั้นยังไม่มากนัก การควบคุมการออกธนบัตร ทางการจะพิจารณาจำนวน ธนบัตรออกใช้เป็นสิ่งสำคัญเพราะถือได้ว่าเป็นจำนวนที่ยินยอมให้ออกใช้แล้ว แต่จะออกหมุนเวียนนอกธนาคารแห่งประเทศไทยเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับสถานะในแต่ละขณะ ลักษณะของเงินตราในประเทศไทย อธิบายได้ดังนี้คือ

5.1 เหรียญกษาปณ์

ปัจจุบันเหรียญกษาปณ์ในประเทศไทย มีออกใช้หมุนเวียนในท้องตลาดร้อยละ 3.65 ของปริมาณเงินทั้งหมด การออกเหรียญกษาปณ์ในประเทศไทย นั้นถือปฏิบัติเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ โดยทั่วไป นั่นคือ กระทรวงการคลังเป็นผู้มีอำนาจตามพระราชบัญญัติเงินตรา ออกเหรียญกษาปณ์ ดังมาตรา 10 ของพระราชบัญญัติเงินตรา ระบุไว้ดังนี้ “ให้กระทรวงการคลังจัดทำและนำออกใช้ซึ่งเหรียญกษาปณ์....” และในการออกเหรียญกษาปณ์ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนมีความคล่องตัว แต่โดยปกติแล้วเหรียญกษาปณ์จะใช้ชำระหนี้ตามกฎหมายได้ในจำนวนที่จำกัดเท่านั้น ดังกรณีของประเทศไทยได้ระบุไว้ชัดเจนในกฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2516) ตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2510 การผลิตและการทำเหรียญกษาปณ์ไม่ต้องมีทุนสำรอง และเนื่องจากการทำเหรียญกษาปณ์นี้มีกำไร เพราะเหรียญกษาปณ์เป็นเงินเครดิต มูลค่าของเหรียญในการซื้อขายแลกเปลี่ยนมีค่าสูงกว่าค่าโลหะบวกกับค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการทำเหรียญ จึงจำเป็นที่จะต้องควบคุมปริมาณเหรียญกษาปณ์ ป้องกันการค้ำกำไรโดยการผลิตเหรียญกษาปณ์ออกใช้ในระบบเศรษฐกิจ เพราะจะทำให้ปริมาณเงินเพิ่มขึ้น อันเป็นอันตรายต่อเศรษฐกิจ ถ้ามีการเพิ่มอย่างไม่มีขอบเขต ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงมีบางประเทศเสนอให้ธนาคารกลางเป็นผู้ออกเหรียญกษาปณ์ โดยมีกฎเกณฑ์ในเรื่องทุนสำรองเช่นเดียวกับการออกธนบัตร เช่น ประเทศโดมินิกัน โดยกฎหมายเงินตราของประเทศนี้ได้มอบอำนาจให้ธนาคารกลาง เป็นผู้ออกบัตรและเหรียญกษาปณ์ แต่ผู้เดียวนามของรัฐบาล

5.2 ธนบัตร

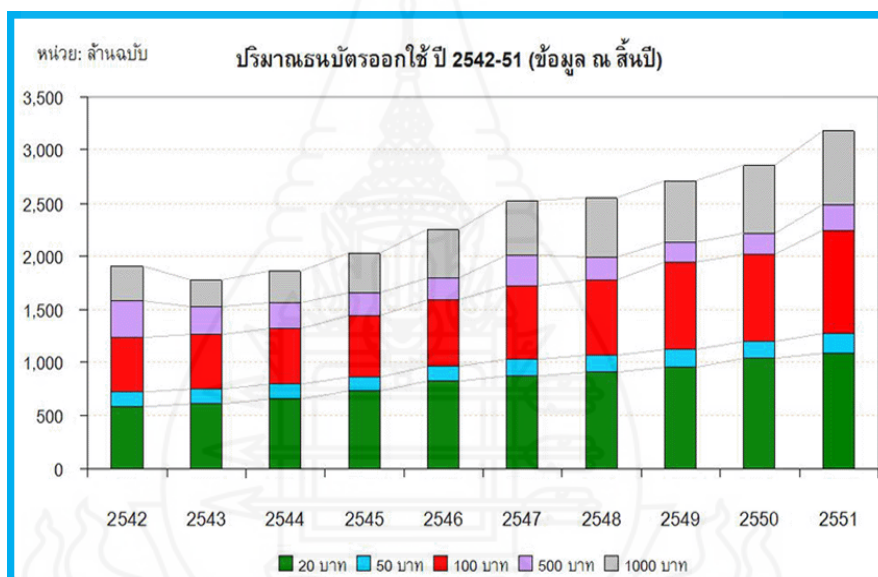
ธนบัตรของไทยเริ่มพิมพ์ใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2461 โดยบริษัท โทมัส เดอ ลาร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2504 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ธนาคารแห่งประเทศไทย ดำเนินการจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรเพื่อพิมพ์ธนบัตรใช้เอง ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ส่งพนักงานออกไปฝึกงานการพิมพ์ในต่างประเทศ จัดเตรียมที่ดิน เครื่องพิมพ์และอุปกรณ์อันทันสมัย และได้เปิดโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2512 โรงพิมพ์แห่งนี้เริ่มพิมพ์ธนบัตรราคา 5 บาท 10 บาท 20 บาท 100 บาท และ 500 บาท ตามลำดับ โดยเปลี่ยนแบบและขนาดให้ผิดแผกแตกต่างจากแบบที่เคยพิมพ์จากต่างประเทศ และได้ใช้เทคนิคต่างๆ ด้านการพิมพ์ เพื่อความสวยงามและป้องกันการปลอมแปลง

ธนบัตรหมุนเวียนของประเทศไทย เป็นธนบัตรที่ใช้แลกเปลี่ยนประจำวันทั่วไป มีมูลค่าแลกเปลี่ยนตามราคาปรากฏในธนบัตร เมื่อมีการชำรุดเสียหายก็จะมีกรพิมพ์ทดแทน ธนบัตรไทยที่ออกใช้ตั้งแต่แบบแรกเมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2445 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2552) มีออกมาใช้ทั้งหมด 15 แบบ ซึ่งแสดงไว้ในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ชนิดและระยะเวลาในการออกธนบัตรของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2445 จนถึงปัจจุบัน

แบบที่	ใช้ครั้งแรก	ชนิดธนบัตรที่มี	หมายเหตุ
1	7 ก.ย. 2445	1, 5, 10, 20, 50, 100, 1000 บาท	เป็นธนบัตรที่พิมพ์ด้านหน้าด้านเดียว พิมพ์โดย บริษัท โทมัสเดอลารู
2	21 ก.ค. 2468	1, 5, 10, 20, 100, 1000 บาท	เริ่มมีการพิมพ์เส้นนูน พิมพ์โดย บริษัท โทมัสเดอลารู
3	22 มิ.ย. 2477	1, 5, 10, 20 บาท	มีพระบรมฉายาลักษณ์ของรัชกาลที่ 7 พิมพ์โดย บริษัท โทมัสเดอลารู
4	5 ธ.ค. 2481	1, 5, 10, 20, 100, 1000 บาท	ได้เริ่มใช้คำว่า "รัฐบาลไทย" แทนคำว่า "รัฐบาลสยาม" พิมพ์โดย บริษัท โทมัสเดอลารู
5	8 ธ.ค. 2484	50 สตางค์ และ 1, 5, 10, 20, 100, 1000 บาท	พิมพ์โดยบริษัท Mitsui Butsan จากประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากอยู่ระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา จึงไม่สามารถสั่งพิมพ์จากบริษัท โทมัสเดอลารูได้
6	21 ก.พ. 2488	20, 100 บาท	พิมพ์โดย กรมแผนที่ทหารบก และ กรมอุทกศาสตร์ ทหารเรือ โดยใช้วัตถุดิบเท่าที่หาได้ในประเทศ เนื่องจากสงครามที่ความรุนแรงขึ้น ประเทศญี่ปุ่นไม่สามารถขนส่งธนบัตรมาได้ ธนบัตรชุดนี้จึงมีคุณภาพต่ำ และมีการปลอมแปลงกันมาก
7	21 ก.พ. 2488	1, 5, 10, 50 บาท	พิมพ์ในประเทศไทย เช่นเดียวกับธนบัตรแบบที่ 6
8	14 พ.ย. 2489	1, 5, 10, 20, 100 บาท	พิมพ์โดย บริษัท The Tudor Press จากสหรัฐอเมริกา เนื่องจากบริษัท โทมัสเดอลารูได้รับความเสียหายจากสงคราม ไม่มีเส้นนูนและลายน้ำ ในสมัยนั้นมีการปลอมแปลงธนบัตรกันมาก
9	26 ม.ค. 2491	50 สตางค์ และ 1, 5, 10, 20, 100 บาท	พิมพ์โดย บริษัท โทมัสเดอลารู
10	16 พ.ค. 2510	100 บาท	มีเส้นนูน มีหลายสี มีลายไทย เนื่องจากมีการปลอมแบบ 9 ราคา 100 บาท อย่างมากมาย
11	18 มิ.ย. 2512	5, 10, 20, 100, 500 บาท	พิมพ์ในประเทศไทย โดยโรงพิมพ์ธนบัตร ที่จัดตั้งขึ้น โดยธนาคารแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2512
12	6 เม.ย. 2521	10, 20, 100 บาท	ด้านหลังมีภาพพระบรมราชานุสาวรีย์ของ พระมหากษัตริย์ที่เป็นมหาราช
13	30 ส.ค. 2528	50, 500 บาท	เพื่อร่วมเฉลิมฉลองงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ. 2525
14	10 ส.ค. 2535	100, 500, 1000 บาท	ออกฉบับละ 1000 บาท เพื่อสนองต่อการใช้เงินจำนวนมาก
15	1 ส.ค. 2544	20, 50, 100, 500, 1000 บาท	เป็นธนบัตรแบบที่ใช้ในปัจจุบัน มีการเพิ่มแถบฟอยล์สีเงินในธนบัตร 100, 500 และ 1000 บาท ออกแบบโดย นายพงษ์สรวง คุณประสพ

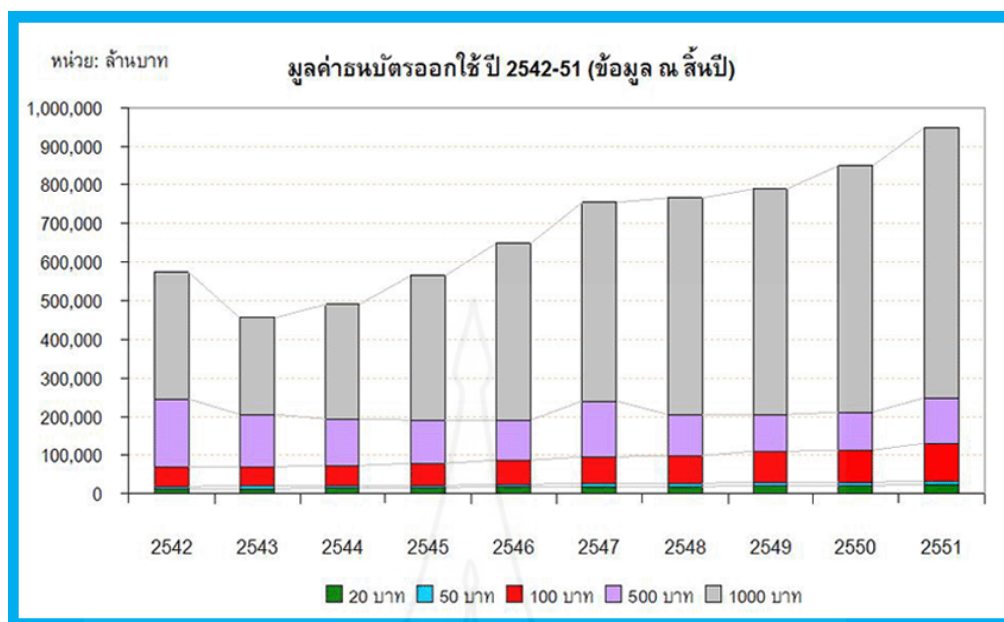
จากตารางที่ 2.3 จะเห็นว่าประเทศไทยมีการออกธนบัตรมาแล้วทั้งหมด 15 ครั้งซึ่งในการออกธนบัตรแต่ละครั้งก็มีเหตุผลต่างๆ กัน นอกจากนี้สาเหตุของการออกธนบัตรใหม่ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการพัฒนาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ธนบัตรเก่าตามวิวัฒนาการของเทคโนโลยีที่พัฒนามากขึ้น ยอดธนบัตรรวมที่นำออกใช้มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นทุกปีเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีมากขึ้น มูลค่าของธนบัตรมีทั้งที่เพิ่มขึ้นและลดลง กล่าวคือ ธนบัตรใบละ 100 บาท 20 บาท และ 10 บาท มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นทุกปี โดยเฉพาะเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวได้ชักจูงให้มีความต้องการใช้ธนบัตรฉบับละ 100 บาทเพิ่มในอัตราสูง ส่วนธนบัตรใบละ 1 บาท และใบละ 50 สตางค์ มีอัตราคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงเพราะรัฐบาลเลิกผลิตคงใช้เหรียญกษาปณ์แทนจำนวนธนบัตรที่รัฐบาลผลิตออกใช้ในระบบเศรษฐกิจสามารถแสดงให้เห็นดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ปริมาณธนบัตรที่รัฐบาลออกใช้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 - 2551

จากภาพที่ 2.1 แสดงให้เห็นปริมาณธนบัตรที่รัฐบาลออกใช้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 - 2551 ซึ่งจะเห็นว่าในภาพรวมมีการออกธนบัตรเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2543 - 2551 โดยธนบัตรใบละ 20 บาท ใบละ 100 บาทและใบละ 1,000 บาท มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอด ส่วนธนบัตรใบละ 50 บาท และใบละ 500 บาท มีการพิมพ์ออกใช้ในปริมาณที่ค่อนข้างคงที่ ถ้าพิจารณามูลค่าของธนบัตรที่รัฐบาลพิมพ์ออกใช้จะแสดงให้เห็นดังแผนภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 มูลค่าของธนบัตรที่รัฐบาลพิมพ์ออกใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 - 2551

จากภาพที่ 2.2 แสดงให้เห็นมูลค่าของธนบัตรที่รัฐบาลพิมพ์ออกใช้ในระบบเศรษฐกิจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 - 2551 ซึ่งพบว่าการพิมพ์ธนบัตรมีมูลค่ามากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับดังนี้ ธนบัตรใบละ 1,000 บาท ใบละ 500 บาท ใบละ 100 บาท ใบละ 20 บาท และใบละ 50 บาท ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่ามูลค่าของธนบัตรที่พิมพ์ออกใช้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2543 - 2551 โดยธนบัตรที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นทุกปี คือธนบัตรฉบับใบละ 1,000 บาท ใบละ 100 บาท และใบละ 20 บาท ส่วนธนบัตรใบละ 500 บาท และใบละ 50 บาท นั้นมีมูลค่าการผลิตไม่แน่นอน

อย่างไรก็ตาม การออกธนบัตรโดยธนาคารกลางเพื่อใช้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจปัจจุบันนั้นธนบัตรที่ออกใช้ไม่อาจนำไปแลกเปลี่ยนเป็นทองคำจากรัฐบาลได้อีกต่อไป แต่เพื่อให้ธนบัตรที่ใช้แลกเปลี่ยนได้รับความเชื่อถือจากประชาชน จึงได้มีพระราชดำรัสเงินตรา พ.ศ. 2501 กำหนดให้การออกธนบัตรต้องนำหลักทรัพย์ต่อไปนี้สำรองเต็ม 100 เปอร์เซ็นต์

1. ธนบัตรชำรุดเสียหาย ที่นำมาแลกเปลี่ยนเป็นธนบัตร
2. สินทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมีค่าเท่ากัน และจะต้องรับขึ้นบัญชีทุนสำรองเงินตราดังต่อไปนี้

2.1 ทองคำ

2.2 เงินตราต่างประเทศอันเป็นเงินตราที่พึงเปลี่ยนได้ หรือเงินตราต่างประเทศอื่นใดมิกำหนดในกฎกระทรวง ทั้งนี้ต้องเป็นรูปเงินฝากในธนาคารนอกราชอาณาจักร หรือในสถาบันการเงินระหว่างประเทศ

2.3 หลักทรัพย์ต่างประเทศที่นำส่งสมทบกองทุนการเงินระหว่างประเทศ

2.4 ทองคำและสินทรัพย์ต่างประเทศที่นำส่งสมทบกองทุนการเงินระหว่างประเทศ

2.5 ใบสำคัญสิทธิพิเศษถอนเงิน (Special Drawing Rights : SDRs)

2.6 หลักทรัพย์รัฐบาลไทยที่จะมีการชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศ ที่ระบุไว้ในข้อ 2.2 หรือเป็นเงินบาท

2.7 ตัวเงินในประเทศที่ธนาคารแห่งประเทศไทยพึงซื้อหรือรับช่วงซื้อลดได้ แต่ต้องมีค่ารวมกันไม่เกินร้อยละยี่สิบของจำนวนธนบัตรที่ออกใช้

นอกจากนี้ยังกำหนดให้ทรัพย์สินเหล่านี้ธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องจัดดำรงไว้ให้มีค่ารวมกันทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละหกสิบของจำนวนธนบัตรออกใช้ และหลักทรัพย์ต่างประเทศนั้นจะต้องมีอายุไถ่ถอนได้ไม่เกินสามปี วิธีการกำหนดดังกล่าวข้างต้น ก็เป็นการบังคับให้ธนาคารกลางต้องดำรงทรัพย์สินที่มีความสำคัญเอาไว้ เช่น ทองคำ เงินตราต่างประเทศที่พึงเปลี่ยนได้ เป็นต้น เพื่อสร้างความเชื่อถือให้กับประชาชน

5.3 เงินฝากเพื่อเรียก

วิวัฒนาการของเงินฝากเพื่อเรียกในประเทศไทย เกิดขึ้นก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง คือเกิดขึ้นภายหลังการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง วิวัฒนาการการใช้เช็คมีความเป็นไปอย่างน่าสนใจ กล่าวคือในระหว่างสงคราม รัฐบาลพิมพ์ธนบัตรออกมาใช้มากจนเกิดภาวะเงินเฟ้อโดยทั่วไป การออมของประชาชนมีอัตราต่ำ รัฐบาลจึงได้ดำเนินมาตรการที่จะส่งเสริมให้ประชาชนฝากเงินไว้ในธนาคารแล้วใช้เช็คในการชำระหนี้สินแทนการใช้ธนบัตรซึ่งกำลังขาดแคลน และเพื่อจำกัดการใช้ธนบัตรอันไม่พึงประสงค์ เช่น การค้าในตลาดมืด เป็นต้น โดยได้ออกพระราชกำหนดส่งเสริมการใช้เช็คในภาวะฉุกเฉิน พ.ศ. 2487 เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2487 โดยกำหนดว่าตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2487 เป็นต้นไป การชำระเงินใดๆ เกินกว่าหนึ่งพันบาท หากมิได้กระทำด้วยเช็คแล้ว ใบรับเงินนั้นจะต้องปิดอาคารแถมปี 10 เท่าของที่กำหนดไว้ในประมวลรัษฎากร และเพื่อความสะดวกต่อการปฏิบัติ พระราชกำหนดนี้จึงบังคับใช้ แต่ในจังหวัดพระนครและธนบุรี ซึ่งเป็นเขตที่มีธนาคารตั้งอยู่ และมีการคมนาคมพอที่ประชาชนจะติดต่อกับธนาคารต่างๆ ได้โดยสะดวก

อย่างไรก็ดี เมื่อถึงสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎรก็ปรากฏว่า พระราชกำหนดนี้ไม่ได้รับอนุมัติให้ใช้เป็นพระราชบัญญัติ การปฏิบัติตามพระราชกำหนดนี้จึงมีเพียงช่วงระยะเวลาอันสั้นเกินกว่าที่จะประเมินผลได้แน่นอน แต่ถึงกระนั้นก็ยังเห็นผลได้แน่นอนว่า ความประสงค์ที่จะดึงเอาเงินในมือประชาชนมาสู่ธนาคารนั้นได้เป็นผลสำเร็จบ้าง กล่าวคือ ในเดือนแรกที่ใช้พระราช

กำหนดนี้ ได้มีผู้เปิดบัญชีเงินฝากขึ้นใหม่เป็นจำนวนมากกว่า 1,000 บัญชี และหากพระราชกำหนดนี้ยังคงใช้อยู่ต่อไป อาจเป็นเครื่องมือที่ดีในการต่อต้านเงินเฟ้อก็ได้

ความนิยมใช้เช็คเป็นเงินตราในหมู่ประชาชนในระยะแรกมีน้อย ทั้งนี้เนื่องจากเศรษฐกิจยังไม่ขยายตัวอย่างกว้างขวางนัก และสถาบันการเงินส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น ต่อมาเมื่อการค้าขายขยายตัวมากขึ้น สถาบันการเงินได้เพิ่มและแผ่กระจายไปยังท้องถิ่นต่างๆ ทำให้ความนิยมในการใช้เช็คแพร่หลายออกไป อัตราส่วนเงินฝากเพื่อเรียกที่ถือโดยประชาชนต่อปริมาณเงิน ได้เพิ่มสูงขึ้นมาเป็นลำดับ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เงินฝากเพื่อเรียกนี้สร้างโดยระบบธนาคารพาณิชย์ เมื่อระบบธนาคารพาณิชย์มีส่วนในการสร้างเงินและทำลายเงินฝากเพื่อเรียก มีส่วนทำให้ปริมาณเงินในประเทศเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้เช่นเดียวกัน เพราะเงินฝากเพื่อเรียกเป็นส่วนหนึ่งของปริมาณเงินทั้งหมด ในช่วงใดที่ระบบธนาคารสร้างเงินฝากเพื่อเรียกในระบบเศรษฐกิจมากเกินไป ก็อาจเกิดภาวะเงินเฟ้อได้ ในกรณีนี้ธนาคารกลางซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมปริมาณเงินของประเทศให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องเข้ามาควบคุมโดยใช้เครื่องมือของนโยบายการเงินทางด้านต่างๆ

6. ความสำคัญของเงินที่มีต่อเศรษฐกิจ

เงินมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างมาก ความสำคัญของเงินจะกระจายตัวไปทั่ว ไม่จำกัดแต่เพียงเศรษฐกิจ แม้แต่ศีลธรรมและจิตใจก็ได้รับอิทธิพลจากเงินด้วยความสำคัญของเงินอาจแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ เหตุที่เงินมีความสำคัญก็เนื่องมาจาก เงินทำหน้าที่เป็นเครื่องวัดมูลค่า เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จนทำให้เกิดความสะดวกในการแลกเปลี่ยนการผลิตสินค้า การจัดสรรทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม ความสำคัญของเงินที่มีต่อเศรษฐกิจพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

6.1 ความสำคัญในด้านการผลิต

ปัจจุบัน ผู้ประกอบการทั้งหลายต่างก็แสวงหาเงินมาลงทุนในการประกอบการผลิตหรือทำการค้าโดยหวังผลตอบแทนในด้านกำไรที่เป็นตัวเงินเป็นสำคัญ ในระยะใดที่ผู้ประกอบการคาดหวังว่าจะได้กำไรสูง ก็จะพยายามแสวงหาเงินมาลงทุนมากขึ้น เช่น ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือในระหว่างเวลาเศรษฐกิจรุ่งเรืองในคริสต์ศตวรรษที่ 20 จะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการทั้งหลาย ได้หาเงินมาลงทุนตั้งโรงงานและจัดหาอุปกรณ์เครื่องมือ เพื่อประกอบการผลิตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะอยู่ในระยะที่ผู้ประกอบการสามารถแสวงหาผลกำไรได้โดยง่าย การใช้จ่ายลงทุนจะก่อให้เกิดผลดีต่อสังคม ช่วยให้ผู้อุปโภคบริโภคได้รับสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นอย่าง

มากมาย แทนที่จะต้องผลิตตามที่คุณใดผู้หนึ่งต้องการและสั่งทำโดยเฉพาะ นอกจากนั้น ยังช่วยทำให้คนในประเทศได้มีงานทำเพิ่มขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในระยะแรกๆ ที่เศรษฐกิจยังไม่มี การใช้เงิน ก็ยังสามารถผลิตสินค้าและบริการออกมาแลกเปลี่ยนกันได้ แต่การดำเนินการดังกล่าวก็มักจะ ไม่มีความคล่องตัวเท่าที่ควร การมีเงินทุนจะช่วยให้ผู้ผลิตสามารถดำเนินการผลิตสินค้าได้คล่องตัวมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่การประกอบการมีผลกำไรสูง

ในการแสวงหาเงินมาลงทุนนั้น อาจจะได้หลายทางด้วยกัน เช่น ได้มาจากการเก็บออม หรือได้มาจากการกู้ยืมเงินของผู้อื่นมาลงทุน เป็นต้น ปัจจุบันผู้ประกอบการส่วนใหญ่ มักจะกู้ยืมเงินมาลงทุน การกู้ยืมนั้นส่วนหนึ่งก็มาจากสถาบันการเงินที่เป็นธนาคารพาณิชย์ อีกส่วนหนึ่งก็มาจากสถาบันการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ เช่น บริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารออมสิน สหกรณ์ออมทรัพย์ สำนักงานธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดย่อม เป็นต้น สำหรับสถาบันการเงินเหล่านั้นก็ทำหน้าที่สำคัญๆ หลายประการคือ ทั้งรับฝากเงินจากผู้ที่มีเงินเหลือใช้ชั่วคราว และนำเงินดังกล่าวออกไปให้กับผู้ที่ประสงค์จะกู้ยืมรวมทั้งให้บริการด้านต่างๆ แก่ลูกค้าอีกด้วย สถาบันการเงินเหล่านี้ก็มีส่วนที่ทำให้เกิดความจำเป็นทางเศรษฐกิจ แต่การออกเงินให้กู้ยืมอาจจะทำให้ปริมาณเงินในประเทศสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และถ้าปริมาณเงินมีมากกว่าปริมาณสินค้าและบริการในระบบเศรษฐกิจแล้ว ก็อาจทำให้เศรษฐกิจของประเทศเสียเสถียรภาพได้ รัฐจึงต้องมีนโยบายการเงินเพื่อควบคุมมิให้เกิดปัญหาการขาดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจได้

6.2 ความสำคัญในด้านการแลกเปลี่ยนและการอุปโภคบริโภค

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในระบบเศรษฐกิจที่มีการใช้เงิน จะมีความสะดวกในการซื้อขายมากกว่าการซื้อขายโดยใช้วิธีแลกเปลี่ยนสิ่งของต่อกันโดยตรง เพราะการแลกเปลี่ยนโดยตรงนี้มีข้อจำกัดหลายประการ กล่าวคือ การซื้อขายแต่ละครั้งจะเกิดขึ้นได้ จำเป็นที่ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายต้องมีความต้องการตรงกัน สิ่งของที่จะนำมาแลกเปลี่ยนต้องมีมูลค่าเท่ากัน ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวจะหมดไปถ้ามีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

เนื่องจากเงินเป็นสิ่งที่ทุกคนยอมรับว่า เป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนในสังคม เงินจึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้สินค้าจากแหล่งผลิต ไปสู่มือผู้อุปโภคบริโภคได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะตามปกติผู้บริโภคจะได้รับผลตอบแทนจากการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นเงินตราในรูปของค่าจ้าง ค่าเช่า ดอกเบี้ย และกำไร ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริโภคได้ใช้จ่ายเงินรายได้ไปแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ มาบำบัดความต้องการได้กว้างขวางกว่าการแลกเปลี่ยนระหว่างสิ่งของต่อกัน ในระบบที่ใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จะช่วยให้ระบบการแลกเปลี่ยนสม่ำเสมอชุมชนและสังคมมีมาตรฐานในการครองชีพสูง เพราะช่วยให้มีการผลิตสินค้าสู่มือผู้บริโภคสูงขึ้น การซื้อขาย

แลกเปลี่ยนสินค้าโดยใช้เงิน สินค้าจะถูกกำหนดราคาเป็นหน่วยของเงิน เช่น เนื้อหมูกิโลกรัมละ 60 บาท ข้าวเมตรละ 120 บาท ไข่ไก่ฟองละ 1.75 บาท เป็นต้น การกำหนดราคาเป็นตัวเงินดังกล่าว ก่อให้เกิดความสะดวกสบายในการลงบัญชี และความสะดวกในการชำระหนี้ในตลาด จึงเท่ากับว่า การใช้เงินจะช่วยส่งเสริมระบบเครดิตด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันไม่ว่าการบริโภค การลงทุน ก็มักจะมีการซื้อเชื่อ ขายเชื่อกันมาก การให้สินเชื่อจะช่วยทำให้การอุปโภคบริโภคขยายตัว จึงเท่ากับเป็นการส่งเสริมการลงทุนไปด้วยอีกทางหนึ่ง

6.3 ความสำคัญในด้านความจำเป็นทางเศรษฐกิจ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าเงินมีความสำคัญในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยนและการอุปโภคบริโภค ผู้ประกอบการได้นำเงินไปใช้ในการลงทุนทางด้านการผลิตอย่างเหมาะสม และระบบการเงินของประเทศมีประสิทธิภาพ ก็ย่อมสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผลิตผลในอนาคตเพิ่มขึ้น เศรษฐกิจของประเทศก็จะเจริญเติบโต

วิธีการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของระบบการเงิน ก็คือ การเพิ่มปริมาณเงิน การโอนเงินออมให้เป็นเงินลงทุน เป็นต้น แต่การที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของระบบการเงินได้มากน้อยเพียงใดนั้น นักบริหารการเงินจะต้องมีความรู้ในเรื่องของทฤษฎีทางการเงิน ทฤษฎีการเงินเป็นอย่างดี

6.4 ความสำคัญทางด้านเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

เงินเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานของระบบเศรษฐกิจ ถ้าเศรษฐกิจของประเทศมีปริมาณเงินที่เหมาะสม การดำเนินการผลิตในประเทศก็จะเป็นไปด้วยความราบรื่น แต่ถ้าในช่วงใดที่ปริมาณเงินมีน้อยเกินไป เมื่อเทียบกับภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ก็จะทำให้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ชะงักงัน เกิดการว่างงาน รายได้ประชาชาติไม่ขยายตัวเท่าที่ควร ในทางตรงกันข้าม ถ้าปริมาณเงินมีมากเกินไปก็จะก่อให้เกิดปัญหาภาวะเงินเฟ้อ ราคาสินค้าสูงขึ้น ดังนั้นเงินที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจควรจะให้มีการควบคุมให้มีปริมาณที่เหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การควบคุมปริมาณเงินให้เหมาะสมเป็นหน้าที่ของธนาคารกลาง ซึ่งจะใช้นโยบายการเงินในการควบคุมปริมาณเงินภายในประเทศและจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายการคลัง

6.5 ความสำคัญในสังคมและในระบบเศรษฐกิจ

ผู้ใดที่ปรารถนาที่จะได้มาซึ่งทรัพย์สิน ความมั่นคง ความบันเทิง จะมีฐานะดีหรือ แม้แต่จะแสวงหาอำนาจก็ตาม ก็ต้องอาศัยเงินเป็นสำคัญ เพราะเงินสามารถซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้ทุกชนิด เงินตราจะเป็นหลักประกันที่มั่นคงในระบบการแลกเปลี่ยนแต่ละคนจึงเลือกทำงานแต่ละเฉพาะที่ตนมีความชำนาญ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราไปใช้จ่าย การแบ่งงานกันทำเช่นนี้เป็นลักษณะของสังคมยุคปัจจุบัน ที่ก่อให้เกิดการผลิต การค้า และความเป็นอยู่ของสังคมดีขึ้น สำหรับความสำคัญในระบบเศรษฐกิจนั้น เงินมีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจทุกระบบไม่ว่าจะเป็นระบบทุนนิยม สังคมนิยม หรือระบบคอมมิวนิสต์ ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอกชนทุกคนมีสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เขาถืออยู่ และมีเสรีภาพที่จะเลือกประกอบอาชีพอะไรก็ได้ การผลิตเป็นเรื่องของเอกชนที่จะดำเนินการได้โดยเสรี ในระบบเศรษฐกิจแบบนี้เงินมีความสำคัญมาก การใช้จ่ายจะทำให้เศรษฐกิจและตลาดขยายตัวออกไป และทำให้สามารถจัดวางระบบราคาขึ้นได้ ระบบราคาเป็นเครื่องชี้ให้ผู้ประกอบการตัดสินใจได้ว่าจะผลิตอะไร เป็นปริมาณมากน้อยเพียงใด ถ้าราคาในตลาดของสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งสูงขึ้น ก็จะมีการผลิตสินค้าชนิดนั้นเพิ่มมากขึ้น เพราะผู้ประกอบการมองเห็นกำไรในการผลิต ในทางตรงกันข้ามถ้าราคาสินค้าชนิดหนึ่งชนิดใดลดลง ผู้ประกอบการก็จะลดการผลิต ดังนั้นเงินจึงมีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเพราะราคาก็คือ มูลค่าแห่งสิ่งของหรือบริการแต่ละหน่วยที่แสดงออกเป็นรูปจำนวนเงิน สำหรับในระบบสังคมนิยมและระบบคอมมิวนิสต์นั้น เงินก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน การจ่ายค่าจ้างแรงงานในระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ก็จ่ายเป็นเงิน และประชาชนก็เอาเงินไปซื้อสินค้าและบริการเช่นเดียวกันกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม จะต่างกันก็ตรงที่รัฐบาลของประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์จะเป็นผู้ตั้งราคาและบริการเองนั่นเอง

7. มาตรฐานเงินตรา

เงินตราของแต่ละประเทศมีการผลิตออกมาใช้หลายแบบหลายชนิดด้วยกัน ซึ่งมีทั้งธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ชนิดต่างๆ เงินที่ผลิตออกมาใช้นี้ จะต้องมีค่าเกี่ยวโยงซึ่งกันและกันค่าของเงินอาจเป็นค่าที่เกิดขึ้นในตัวของมันเอง หรือค่าที่กำหนดขึ้นโดยกฎหมาย การผลิตธนบัตรและเหรียญกษาปณ์จะต้องเป็นไปตามกฎหมาย และระเบียบของระบบการเงินในประเทศนั้นๆ ในบรรดาเงินที่ผลิตออกมานั้นจะมีเงินชนิดหนึ่งเรียกว่า “เงินมาตรฐาน” (standard money) เงินนี้จะใช้เป็นสื่อกลางในการรับแลกเปลี่ยนและทำหน้าที่เป็นมาตรฐานในการเทียบค่าเสมอภาคกับเงินชนิดอื่นๆ ตามที่กฎหมายกำหนด ดังนั้นเพื่อให้เงินทุกแบบมีค่าเสมอภาค (parity) เท่ากับเงินมาตรฐาน ก็ต้องมีระเบียบข้อบังคับให้มีการยินยอมรับแลกเปลี่ยนอื่นๆ เป็นมาตรฐานอาจเปลี่ยนแปลงได้ และอำนาจการซื้อของบางหน่วยก็อาจเปลี่ยนแปลง การรักษาอำนาจการซื้อของหน่วยเงินตราให้คงที่อยู่เสมอจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

7.1 ความหมายของมาตรฐานเงินตรา (monetary standards)

มาตรฐานเงินตราหมายถึง การวางกำหนดกฎเกณฑ์ และการกำหนดมูลค่าของวัตถุสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งเป็นมาตรฐาน หรือเป็นหลักแห่งมูลค่าของเงินในประเทศเช่น ประเทศที่อยู่ในมาตรฐานเหรียญทองคำ ก็ใช้โลหะทองคำเป็นมาตรฐานหรือเป็นหลักแห่งมูลค่าของเงิน โดยกำหนดมูลค่าของทองคำที่ใช้เป็นมาตรฐานในการแลกเปลี่ยนคิดเทียบกับมูลค่าของเงินว่าเงินหน่วยหนึ่งๆ จะต้องทำด้วยทองคำเป็นมูลค่าหนักเท่าไร และอาจมีข้อกำหนดอื่นๆ เช่น กำหนดให้มีการทำเหรียญทองคำและขุบเหรียญทองคำเป็นเนื้อโลหะได้โดยไม่จำกัดจำนวน เป็นต้น

7.2 มาตรฐานเงินตราแบบต่างๆ

มาตรฐานเงินตราแบ่งออกได้ดังนี้คือ

7.2.1 มาตรฐานเงินตราที่อิงโลหะมีค่า (metallic standard) หรือมาตรฐานโลหะ คือมาตรฐานที่หน่วยเงินตราของประเทศถูกกำหนดให้มีค่าเทียบกับน้ำหนักของโลหะชนิดใดชนิดหนึ่ง หรือโลหะทั้งสองชนิดเป็นหลัก โลหะที่นิยมนำมาใช้เทียบค่ากันมากได้แก่ ทองคำและโลหะเงิน การเทียบหน่วยของเงินกับน้ำหนักของโลหะชนิดใดชนิดหนึ่งเรียกว่า มาตรฐานโลหะเดี่ยว แต่ถ้าเทียบกับน้ำหนักของโลหะสองชนิดเรียกว่ามาตรฐานโลหะคู่ แบ่งออกเป็น

1) มาตรฐานโลหะเดี่ยว (mono - metallic standard) คือมาตรฐานที่หน่วยเงินตรารองโลหะชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นหลัก มาตรฐานโลหะเดี่ยวแบ่งออกเป็น

(1) มาตรฐานทองคำ (gold standard) เป็นมาตรฐานเงินตราที่มีประเทศต่างๆ นิยมใช้กันมากในช่วงระยะเวลาก่อน พ.ศ. 2457 ประเทศที่ใช้มาตรฐานนี้จะใช้ทองคำเพียง

อย่างเดียวกันในการเทียบมูลค่า ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศต่างๆ เกือบทั้งหมดพากันออก จากมาตรฐานทองคำ ยกเว้นประเทศสหรัฐอเมริกา สาเหตุที่ออกจากมาตรฐานทองคำ และหันไปใช้ มาตรฐานเงินกระดาษที่แลกเปลี่ยนเป็นทองคำไม่ได้ เพราะได้ใช้ทองคำชำระหนี้สินกับต่างประเทศ ไปเป็นจำนวนมาก ในระหว่างช่วงหลังสงครามประเทศต่างๆ ก็หันกลับมาใช้มาตรฐานทองคำอีก แต่ ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤติการณ์เกี่ยวกับภาวะการเงินของโลกใน พ.ศ. 2472 - 2476 ประเทศต่างๆ ก็เลิกใช้ มาตรฐานทองคำอีกครั้งหนึ่ง ลักษณะพิเศษของมาตรฐานทองคำคือ หน่วยของเงินตราแต่ละหน่วย มีค่าเทียบเท่ากับทองคำจำนวนหนึ่ง มาตรฐานทองคำแบ่งออกได้ดังนี้

ก. มาตรฐานเหรียญทองคำ (gold coin standard) คือ มาตรฐานที่หน่วยของเงินตราประเทศต่างๆ ถูกกำหนดให้มีมูลค่าเทียบเท่ากับเนื้อโลหะทองคำจำนวน แน่นอนและมีการทำเหรียญทองที่มีค่าเต็มตัวหมุนเวียนอยู่เป็นส่วนหนึ่งของปริมาณเงินทั้งหมด มาตรฐานเหรียญทองคำนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “classical gold standard” ในมาตรฐานเหรียญ ทองคำนั้นอาจจะมีเงินชนิดอื่นๆ หมุนเวียนอยู่เป็นส่วนหนึ่งของปริมาณเงินทั้งหมดก็ได้ โดยที่เงิน อื่นๆ ทุกชนิดต้องคิดเทียบเป็นโลหะทองคำหรือเทียบเป็นเหรียญทองคำที่ออกใช้ เงินเหรียญทองคำ เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายและเป็นเงินมาตรฐาน เพื่อให้เงินเหรียญทองคำที่ใช้หมุนเวียนมี ค่าคงที่ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเงื่อนไขต่อไปนี้

ก) ต้องกำหนดมูลค่าของโลหะทองคำ ซึ่งใช้ทำ เหรียญที่เป็นหน่วยให้แน่นอน ว่าแต่ละเหรียญจะต้องทำด้วยทองคำเป็นน้ำหนักเท่าใด เนื้อบริสุทธิ์ มากน้อยเพียงไร เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาสมัยที่อยู่ในมาตรฐานทองคำ (ก่อน พ.ศ. 2476) กำหนด ว่า 1 ดอลลาร์เท่ากับทองคำบริสุทธิ์แท่นัก 1/20.67 ออนซ์ (23.22 เกรน) เป็นต้น

ข) ต้องกำหนดให้มีการทำเหรียญทองคำได้โดยไม่ จำกัดจำนวนและไม่เสียค่าใช้จ่ายในการทำเหรียญ เพื่อป้องกันมิให้มูลค่าของโลหะทองคำใน ท้องตลาดต่ำกว่าเหรียญทองคำ เมื่อปรากฏว่าโลหะทองคำมีมูลค่าต่ำกว่าท้องตลาด ประชาชนก็จะ นำโลหะทองคำมาขายให้กับรัฐบาลเพื่อทำเป็นเงินเหรียญ รัฐบาลจะต้องรับซื้อโลหะทองคำโดยไม่ จำกัดจำนวนเมื่อประชาชนเอาโลหะทองคำมาขายให้กับรัฐบาล จะทำให้โลหะทองคำในท้องตลาด มีปริมาณน้อยลง ราคาของทองคำก็จะสูงขึ้นเท่ากับราคาเหรียญทองคำ เช่น ในสมัยที่ประเทศ สหรัฐอเมริกาอยู่ในมาตรฐานทองคำ รัฐบาลได้รับซื้อเนื้อทองคำโดยไม่จำกัดจำนวนในราคาออนซ์ ละ 22.67 ดอลลาร์ ทองคำหนัก 1 ออนซ์นี้ จะทำเป็นเหรียญดอลลาร์ซึ่งมีเนื้อโลหะเหรียญละ 23.22 เกรน ได้เป็นจำนวน 20.67 ดอลลาร์ (1 ออนซ์เท่ากับ 480 เกรน)

ค) ต้องกำหนดให้มีการหลอมหรือยุบเหรียญทองคำ เป็นเนื้อโลหะได้โดยไม่จำกัดจำนวน เพื่อป้องกันมิให้โลหะทองคำในท้องตลาดมีมูลค่าสูงกว่าเงิน

เหรียญ เมื่อปรากฏว่าโลหะทองคำมีมูลค่าสูงกว่าเงินเหรียญ ประชาชนก็จะหลอมเหรียญทองคำมาเป็นเนื้อโลหะเพื่อขาย ปริมาณโลหะทองคำจะมีมากขึ้นจนกระทั่งราคาลดลง ผลที่สุทธราคาของเหรียญทองคำก็จะเท่ากับราคาเนื้อทองคำ

ง) ต้องกำหนดให้เงินชนิดอื่นๆ แลกกับเงินเหรียญทองคำได้ในมูลค่าเท่ากัน เพื่อรักษาไว้ซึ่งค่าของเงินทุกแบบให้เท่ากันเมื่อเทียบกับทองคำ ในการใช้มาตรฐานเงินเหรียญทองคำ จะต้องมีการสำรองเป็นเงินเหรียญทองคำและโลหะทองคำ สำหรับไว้ใช้ในการแลกเปลี่ยนกับเงินแบบอื่นๆ

จ) ต้องกำหนดให้นำทองคำเข้าและออกจากประเทศได้โดยเสรี เพื่อป้องกันมิให้ราคาทองคำในและนอกประเทศแตกต่างกัน เช่น ถ้าราคาทองคำในประเทศสูง ประชาชนก็จะนำทองคำออกไปขายนอกประเทศ การกระทำเช่นนี้ทำให้ราคาจะเท่ากันอยู่เสมอ และมูลค่าของเงินซึ่งเทียบเป็นทองคำก็จะเท่ากัน

มาตรฐานเหรียญทองคำ เคยมีใช้กันหลายประเทศเมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ปัจจุบันนี้ไม่มีประเทศใดๆ ใช้มาตรฐานนี้กันแล้ว

ข. มาตรฐานทองคำแท่ง (gold bullion standard) หรือมาตรฐานเนื้อทองคำเป็นมาตรฐานเงินตราที่มีการใช้ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ในมาตรฐานเงินตรานี้จะไม่มีการทำเหรียญทองคำขึ้นใช้ มาตรฐานทองคำแท่งจะอาศัยเงื่อนไขต่างๆ เหมือนกับมาตรฐานเงินเหรียญทองคำ แต่ได้ตัดแปลงในหลักสำคัญดังนี้

ก) ไม่มีการทำเหรียญทองคำขึ้นใช้ เพียงแต่กำหนดให้หน่วยเงินของประเทศนั้นๆ มีค่าเทียบเท่ากับทองคำ และเก็บเนื้อทองคำหรือทองคำแท่งไว้เป็นทุนสำรอง

ข) ไม่อนุญาตให้นำเงินชนิดใดๆ มาแลกเปลี่ยนเป็นเนื้อทองคำได้โดยอิสระ แต่จะแลกเปลี่ยนในอัตราที่กำหนดไว้ในปริมาณที่จำกัด กับจะต้องแลกเปลี่ยนในวัตถุประสงค์ที่รัฐบาลเห็นชอบเท่านั้น

ค) รัฐบาลอนุญาตให้มีการส่งทองคำเข้าออกจากประเทศได้โดยเสรี เพื่อรักษามาตรฐานของทองคำ

ง) รัฐบาลรับซื้อขายเนื้อทองคำโดยไม่จำกัดจำนวนในเวลาที่กำหนด ทั้งนี้เพื่อให้เงินที่ออกใช้มีมูลค่าคงตัว

วัตถุประสงค์ของการใช้มาตรฐานทองคำแท่ง ก็เพื่อประหยัดการใช้โลหะทองคำเป็นสำคัญ โดยเหตุผลที่ว่า ทองคำนั้นไม่จำเป็นต้องใช้เป็นเงินหมุนเวียน แต่ควรจะนำไปใช้ในทางอุตสาหกรรม และการชำระหนี้กับต่างประเทศมากกว่า

นอกจากนี้ เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ประชาชนมักจะนิยมเก็บทองคำไว้ และมีการเก็งกำไรในเมื่อทองคำราคาสูงขึ้น การกระทำดังกล่าวเป็นสาเหตุให้รัฐบาลต้องเสียทองคำจากทุนสำรองเงินตรา ดังนั้นการรวมโลหะทองคำไว้ในมือรัฐบาล โดยธนาคารกลางจะช่วยให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเรื่องเงินตราสามารถบริหารเงินตราได้ดียิ่งขึ้น ธนาคารกลางและรัฐบาลของบางประเทศจะขายทองคำเพื่อการอุตสาหกรรม หรือเพื่อส่งไปชำระหนี้ในต่างประเทศเท่านั้น

3) มาตรฐานปรัวรรตทองคำ (gold exchange standard) เป็นมาตรฐานที่ระบบการเงินของประเทศที่ใช้มาตรฐานนี้ ไม่ต้องใช้ทองคำเป็นหลักและเป็นทุนสำรองโดยตรง แต่อาศัยผูกพันอยู่กับการเงินของประเทศอื่นซึ่งอยู่ในมาตรฐานทองคำอีกทีหนึ่ง ประเทศต่างๆ ที่ใช้มาตรฐานเงินตรามาตรฐานนี้มาแล้วเช่น ญี่ปุ่น อินเดีย ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ และไทย เป็นต้น สำหรับประเทศไทยนั้น ตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2471 ประเทศไทยอยู่ในมาตรฐานปรัวรรตทองคำ โดยอาศัยอิงเงินปอนด์ของอังกฤษเป็นหลัก และได้มีทุนสำรองเป็นเงินปอนด์ฝากไว้ในประเทศอังกฤษ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง มีอำนาจรับซื้อขายเงินปอนด์สเตอร์ลิงกับเงินบาทในอัตรา 1 ปอนด์ต่อ 11 บาท แต่ไม่ยอมให้ใครมาแลกต่ำกว่าห้าหมื่นบาท เป็นต้น มาตรฐานปรัวรรตทองคำ อาจจะมีวิธีการแตกต่างกันในแต่ละประเทศตามความเหมาะสมกับภาวะการเงินของประเทศนั้นๆ แต่วิธีการโดยทั่วไปพอสรุปได้ดังนี้

ก) รัฐบาลไม่จำเป็นต้องเก็บทองคำไว้เป็นทุนสำรองเงินตราของประเทศคงเก็บไว้แต่สิทธิเรียกร้องเป็นเงินตราต่างประเทศที่ได้ไปผูกพันไว้ สิทธิเรียกร้องดังกล่าวมักฝากไว้กับประเทศที่ไปผูกพันไว้ เช่น สมัยที่สหรัฐอเมริกาใช้มาตรฐานทองคำ ระบบการเงินของประเทศฟิลิปปินส์อาศัยเงินดอลลาร์เป็นหลัก ในกรณีนี้ฟิลิปปินส์ไม่จำเป็นต้องออกเหรียญทองคำขึ้นใช้ รวมทั้งไม่จำเป็นต้องเก็บทองคำไว้เป็นทุนสำรองเงินตรา เก็บไว้แต่เพียงสิทธิเรียกร้องเป็นเงินดอลลาร์ และฝากไว้ในธนาคารของประเทศสหรัฐอเมริกา

ข) รัฐบาลไม่อนุญาตให้ประชาชนนำเงินมาแลกเปลี่ยนเป็นโลหะทองคำแต่อนุญาตให้มาขึ้นเป็นเงินตราต่างประเทศที่อาศัยอิงอยู่ได้ เป็นครั้งคราวในปริมาณที่จำกัด

ค) รัฐบาลหรือธนาคารกลาง จะทำการซื้อขายเงินตราต่างประเทศอยู่เสมอเพื่อให้อัตราการแลกเปลี่ยนของเงินอยู่คงที่ การขายเงินตราต่างประเทศมักจะกระทำกันเมื่อค่าของเงินตราภายในโน้มเอียงลดลง เนื่องจากสินค้าเข้ามาสูงกว่าสินค้าออก ตรงกันข้ามเมื่อสินค้าออกสูงกว่าสินค้าเข้า ค่าของเงินตราภายในโน้มเอียงสูงขึ้น รัฐบาลจะรับซื้อเงินตราต่างประเทศตามอัตราแลกเปลี่ยนที่กำหนดไว้เช่นเดียวกัน

มาตรฐานปริวรรตทองคำ ได้มีผู้เสนอให้นำมาใช้ในการปฏิรูประบบเงินตราของประเทศที่ด้อยพัฒนา ตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากในช่วงระยะเวลานั้นประเทศต่างๆ ขาดแคลนทองคำ เพราะใช้ทองคำไปในการซื้ออาวุธในการสงครามหมด ทองคำส่วนใหญ่จึงตกอยู่กับประเทศที่ขายอาวุธเพียงไม่กี่ประเทศ ประเทศต่างๆ จึงหันมาใช้มาตรฐานปริวรรตทองคำกันมาก เพราะมาตรฐานปริวรรตทองคำมีข้อได้เปรียบพอสมควรได้ดังนี้

- 1) ประเทศที่มีทองคำน้อยหรือขาดแคลนทองคำสามารถใช้มาตรฐานเงินตรานี้ได้
- 2) ทองคำที่เก็บไว้เป็นทุนสำรองเงินตราต่างประเทศที่มีทองคำมาก ย่อมใช้เป็นทุนสำรองเงินตราของประเทศอื่นๆ ได้โดยทางอ้อม
- 3) ประเทศที่ฝากเงิน หรือสิทธิเรียกร้องเป็นเงินตราต่างประเทศไว้กับประเทศที่ถูกอ้างอิง จะได้รับประโยชน์เป็นดอกเบี้ยของเงินที่ฝากไว้ และเป็นการประหยัดที่ต้องเอาทองคำมาเก็บไว้โดยไม่เกิดประโยชน์

ข้อเสียของมาตรฐานปริวรรตทองคำก็คือ ประชาชนอาจขาดความมั่นใจในระบบการเงินของประเทศได้บ้าง ทั้งนี้เพราะไม่สามารถนำเงินมาขึ้นเป็นโลหะทองคำได้และอาจมีความรู้สึกว่าการไปอิงเงินตราประเทศอื่นเป็นการเสียศักดิ์ศรี ไม่มีเอกราช ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จัดได้ว่าไม่สำคัญนัก แต่ข้อเสียที่สำคัญก็คือ การเปลี่ยนแปลงใดๆ ในนโยบายการเงินของประเทศที่รักษาเงินฝาก จะทำให้เกิดการกระทบกระเทือนกับประเทศเจ้าของเงินฝาก เช่น กรณีที่อังกฤษลดค่าเงินปอนด์ ในพ.ศ. 2474 และเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2510 ประเทศต่างๆ ที่เก็บทุนสำรองเงินตราเป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิงต้องประสบการขาดทุน ด้วยเหตุนี้ ประเทศต่างๆ จึงเลื่อมความนิยมในมาตรฐานปริวรรตทองคำกันมากเพราะต่างก็ไม่แน่ใจว่าเมื่อไรจะเกิดวิกฤตการณ์กับประเทศที่ไปอิงเงินตรานั้น

มาตรฐานทองคำมีทั้งข้อดีและข้อเสียเป็นธรรมดา ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. ข้อดีของมาตรฐานทองคำ

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศต่างๆ ได้ใช้มาตรฐานทองคำเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาภายหลัง สงครามโลกครั้งที่ 1 ก็ยังมีประเทศต่างๆ ใช้มาตรฐานทองคำกันอยู่ แต่ได้เปลี่ยนจากมาตรฐานเหรียญทองคำมาเป็นมาตรฐานเนื้อทองคำ การที่ประเทศต่างๆ ได้ใช้มาตรฐานทองคำก็เนื่องจากมาตรฐานนี้มีข้อดีดังนี้

1) ในด้านความมั่นใจ ประเทศที่ใช้มาตรฐานทองคำ ประชาชนจะมีความเชื่อมั่นในเงินตราของประเทศมาก ทั้งนี้เพราะเงินตราของประเทศทำด้วยทองคำที่มีมูลค่าเต็มตัวหรือทำด้วยบัตรแทนเงิน หรือเงินชนิดอื่นๆ ที่มีทองคำหนุนหลังอยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์ และทองคำก็เป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วโลก ทำให้ประชาชนมีความมั่นใจในเงินที่ตนใช้มากขึ้น

2) ทองคำใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศได้ดี เพราะประเทศต่างๆ เกือบทุกประเทศใช้มาตรฐานทองคำ ค่าของเงินแต่ละประเทศเกี่ยวโยงกันกับทองคำ ทำให้เกิดความสะดวกในการค้าและการชำระหนี้ระหว่างประเทศ

3) ทางด้านเสถียรภาพ การใช้มาตรฐานทองคำ ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศมีเสถียรภาพดี ทั้งนี้เพราะค่าของเงินแต่ละสกุลจะเทียบกันได้โดยอาศัยน้ำหนัก และความบริสุทธิ์ของทองคำที่ใช้เป็นมาตรฐานของเงินสกุลนั้นๆ เช่น เงินปอนด์สเตอร์ลิง มีค่าเทียบกับโลหะทองคำบริสุทธิ์หนัก 113 เกรนและเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกา มีค่าเทียบกับโลหะทองคำบริสุทธิ์หนัก 23.22 เกรน อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินตราสองสกุลจะเท่ากับ 4.8665 ดอลลาร์ต่อ 1 ปอนด์สเตอร์ลิง

การมีน้ำหนักมาตรฐานทองคำทำให้อัตราแลกเปลี่ยนมีเสถียรภาพนี้ ย่อมอำนวยความสะดวกอย่างมากต่อธุรกิจที่ประกอบกิจการค้าระหว่างประเทศ โดยธุรกิจเหล่านี้สามารถที่จะวางแผนการได้ล่วงหน้า และไม่ต้องวิตกกังวลกับการที่อัตราแลกเปลี่ยนจะเคลื่อนไหวขึ้นๆ ลงๆ การลงทุนในต่างประเทศซึ่งจะต้องมีการวางแผนระยะยาวก็ได้ประโยชน์เช่นกัน ทำให้ช่วยลดความเสี่ยงในการลงทุนได้อีกประการหนึ่ง

4) ฐานะดุลการค้าและดุลการชำระเงิน จะปรับเข้าสู่ดุลโดยอัตโนมัติ กล่าวคือ ถ้าประเทศใดขาดดุลการค้าระหว่างประเทศก็จะส่งทองคำออกไปใช้หนี้ระหว่างประเทศ ปริมาณทองคำในประเทศก็จะลดลง ทำให้ปริมาณเงินในประเทศลดลงด้วยการผลิต การจ้างทำงาน และรายได้ที่เป็นตัวเงินของประเทศจะลดลง ราคาสินค้าในประเทศนั้นก็ลดลงเป็นลำดับ ประชาชนในประเทศจะลดการสั่งสินค้าเข้าเพราะรายได้ลดลง แต่จะส่งสินค้าไปขายมากขึ้น เพราะสินค้าราคาถูกเมื่อเทียบกับประเทศอื่น เงินก็จะไหลกลับเข้าประเทศ ปริมาณทองคำก็จะเพิ่มขึ้น ปริมาณเงินหมุนเวียนจะมากขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าประเทศได้เปรียบดุลการค้า จะมีทองคำไหลเข้าประเทศมากขึ้น ปริมาณเงินในประเทศจะเพิ่มมากขึ้น การผลิต การจ้างทำงาน และรายได้ที่เป็นตัวเงินจะเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการเสนอซื้อมากกว่าการเสนอขายในประเทศ จึงต้องสั่งสินค้าจากต่างประเทศเข้ามา เพราะสินค้าในประเทศอื่นถูกกว่า จนกระทั่ง

ประเทศที่เคยได้เปรียบดุลการค้ากลับมาเป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการค้า และเหตุการณ์มันจะหมุนเวียนสลับกันไป โดยเศรษฐกิจของประเทศจะปรับเข้าสู่ดุลโดยอัตโนมัติ ดังเหตุการณ์ที่กล่าวมาแล้ว

2. ข้อเสียของมาตรฐานทองคำ

วิกฤตการณ์ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำใน พ.ศ. 2472 ทำให้หลายประเทศออกจากมาตรฐานทองคำ ทั้งนี้เพราะเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินขึ้น ทำให้ประเทศต่างๆ ไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้ กล่าวคือ บางประเทศพยายามรักษาค่าของเงินเทียบเท่ากับทองคำ บางประเทศไม่ยอมรักษาค่าของเงินและหันไปใช้มาตรฐานเงินตราแบบอื่น อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราสกุลหนึ่งกับอีกสกุลหนึ่ง เคลื่อนไหวขึ้นลงได้ สาเหตุดังกล่าวจึงจัดว่าเป็นข้อเสียของมาตรฐานทองคำ ซึ่งพอสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

1) การใช้มาตรฐานทองคำ ไม่เหมาะกับประเทศที่ขาดแคลนทองคำ เพราะในมาตรฐานทองคำ ประเทศที่จะผลิตธนบัตร และเหรียญกษาปณ์ออกใช้จะต้องมีทองคำเป็นทุนสำรองอยู่ 100 เปอร์เซ็นต์ ถ้าประเทศไม่มีทองคำหรือมีอยู่น้อยก็ไม่สามารถผลิตธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์ออกใช้ได้ตามความต้องการทางเศรษฐกิจ

2) ภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ อาจจะขาดเสถียรภาพ เพราะมาตรฐานทองคำไม่ยืดหยุ่นตามภาวะเศรษฐกิจ ปริมาณเงินในประเทศ ตลอดจนระดับการจ้างงาน ระดับราคาอื่นๆ ขึ้นอยู่กับปริมาณทองคำ การนำเข้าหรือส่งออกทองคำ จะมีผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจภายในประเทศมาก ถ้าเศรษฐกิจของประเทศประกอบไปด้วยเงินเหรียญทองคำ และบัตรแทนเงิน หรือใบรับฝากทองคำอย่างเดียว ปริมาณเงินจะเปลี่ยนแปลงเป็นจำนวนเท่ากับปริมาณทองคำ แต่ถ้าปริมาณเงินประกอบด้วยเงินกระดาษ และเงินฝากเพื่อเรียกที่จ่ายคืนเมื่อทวงถามแล้ว ปริมาณเงินจะเพิ่มหรือลดลงเป็นจำนวนหลายเท่าตัวของปริมาณทองคำที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง เพราะว่าทองคำที่รับเข้ามานั้น ธนาคารพาณิชย์จะนำไปขายให้แก่ธนาคารกลาง และรับเงินตราของประเทศไปแทน ทำให้ธนาคารพาณิชย์มีเงินสำรองมากขึ้น จึงสามารถจะให้ประชาชนกู้ยืมได้เพิ่มขึ้น เท่ากับเป็นการขยายปริมาณเงินฝากออกไปได้หลายเท่า ตรงกันข้าม ถ้าธนาคารพาณิชย์เสียทองคำ จะทำให้ธนาคารพาณิชย์มีเงินสำรองลดลง ธนาคารพาณิชย์ก็จะต้องลดเงินฝากลงหลายเท่า เพราะธนาคารพาณิชย์ต้องดำรงเงินสดสำรองตามกฎหมายไว้ด้วย

3) มาตรฐานทองคำซับซ้อน และไม่เหมาะสม สถานการณ์ทุกสถานการณ์จะใช้ได้ดีเฉพาะ ในยามปกติ ถ้าเกิดสงครามหรือวิกฤตการณ์ทางการเงิน มาตรฐานทองคำนี้ก็ใช้ไม่ได้ เช่น ในภาวะสงครามรัฐบาลต้องการเงินมาก แต่ก็ผลิตเงินขึ้นมากไม่ได้ เนื่องจากปริมาณทองคำไม่เพิ่ม เป็นต้น

4) เมื่อมีการใช้มาตรฐานทองคำกันโดยทั่วไปนั้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศหนึ่งอาจจะทำให้ภาวะเศรษฐกิจของประเทศอื่นเปลี่ยนแปลงไปตามด้วย เช่น ถ้าประเทศหนึ่งเกิดภาวะเงินฝืด ประเทศอื่นๆ ก็จะเกิดภาวะเงินฝืดตามไปด้วย แสดงให้เห็นว่าการใช้มาตรฐานทองคำจะทำให้เห็นนโยบายการเงิน และเศรษฐกิจของประเทศไม่มีเสถียรภาพ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประเทศต่างๆ พากันออกจากมาตรฐานทองคำ เพราะถือว่าเสถียรภาพทางเศรษฐกิจภายในประเทศของตน มีความสำคัญกว่าการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของมาตรฐานทองคำ

(1) มาตรฐานโลหะเงิน (silver standard) มาตรฐานโลหะเงินมีระเบียบและหลักเกณฑ์คล้ายกับมาตรฐานทองคำ คือใช้โลหะเงินเป็นมาตรฐานในการเทียบมูลค่าโดยทั่วไป มาตรฐานโลหะเงินมีหลักเกณฑ์ดังนี้

ก. จะต้องกำหนดมูลค่าของโลหะเงินที่ใช้ทำเหรียญที่เป็นหน่วยให้แน่นอน ว่าแต่ละเหรียญจะต้องทำด้วยเงินหนักเท่าใด คิดเป็นมูลค่าเท่าใด

ข. ต้องกำหนดให้มีการทำเหรียญเงินไม่คิดค่าจ้างทำเหรียญโดยไม่จำกัดจำนวน

ค. ต้องกำหนดให้มีการหลอมเหรียญเงินเป็นเนื้อโลหะได้โดยไม่จำกัดจำนวน

ง. ต้องกำหนดให้ทำเหรียญเงินชนิดอื่นๆ มาแลกเปลี่ยนโลหะเงิน หรือเป็นเหรียญเงินมาตรฐานได้ตามมูลค่าที่กำหนด

จ. ต้องกำหนดให้นำโลหะเงินเข้าและออกประเทศได้โดยเสรี

ในปัจจุบันนี้ ไม่มีประเทศใดที่ใช้มาตรฐานโลหะเงิน ประเทศจีนที่เคยใช้มาตรฐานนี้ได้เลิกใช้เมื่อปี พ.ศ. 2478 และได้หันมาใช้เงินกระดาษหมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจ

2) มาตรฐานโลหะคู่ (bimetallic standard) คือมาตรฐานที่หน่วยเงินตราอิงอยู่กับโลหะสองชนิด เช่นทองคำกับโลหะเงินเป็นหลักในการเทียบมูลค่า มาตรฐานเงินตราแบบนี้มีใช้กันมากในทวีปยุโรปหลายประเทศ เช่น ฝรั่งเศส อิตาลี เบลเยียม สวิตเซอร์แลนด์ ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่ต่อมาประเทศต่างๆ เหล่านี้ได้ใช้มาตรฐานเงินตราแบบอื่นแทน สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ออกพระราชบัญญัติเงินตราใช้มาตรฐานโลหะคู่ตั้งแต่ พ.ศ. 2334 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2404 โดยกำหนดหน่วยเงินตราในประเทศให้มีค่าเทียบเท่ากับโลหะเงินและโลหะทองคำ ซึ่งกำหนดว่า เงิน 1 ดอลลาร์มีค่าเทียบเท่ากับเนื้อเงินบริสุทธิ์หนัก 371.25 เกรน หรือ

เท่ากับทองคำบริสุทธิ์หนัก 24.5 เกรนเมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนน้ำหนักระหว่างโลหะทองคำกับโลหะเงินแล้วจะได้เท่ากับ 1 ต่อ 15 อัตราส่วนนี้เรียกว่า “อัตราส่วนที่กำหนดโดยโรงกษาปณ์” (mint ratio) ลักษณะโดยทั่วไปของมาตรฐานโลหะคู่ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

(1) กำหนดอัตราส่วนน้ำหนักของโลหะสองชนิดให้แน่นอนเช่น อัตราส่วนน้ำหนักของโลหะทองคำกับโลหะเงิน เท่ากับ 1:15 เป็นต้น และรัฐบาลพร้อมที่จะรับซื้อเนื้อทองคำและเนื้อเงินตามราคาที่กำหนดไว้โดยไม่จำกัดจำนวน

(2) มีการทำเหรียญทองคำ และเหรียญเงินขึ้นใช้หมุนเวียนตามน้ำหนักที่กำหนด โดยไม่จำกัดจำนวน และเหรียญที่สามารถใช้เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

(3) ให้มีการชุกและหลอมเหรียญเงินและเหรียญทองได้โดยเสรี

(4) ให้โลหะทองคำและโลหะเงินเข้าและออกนอกประเทศได้โดยเสรี

(5) อนุญาตให้นำเงินชนิดอื่นๆ มาแลกเปลี่ยนเหรียญทอง เหรียญเงิน หรือแลกเปลี่ยนเนื้อทองคำและเนื้อเงินได้โดยเสรี

ข้อดีของมาตรฐานโลหะคู่ การใช้มาตรฐานโลหะคู่ทำให้เกิดผลดีหลายประการดังนี้

1) ปริมาณเงินที่ออกใช้มีความยืดหยุ่นดี ทั้งนี้เพราะปริมาณโลหะที่ใช้ทำเงินตราหรือเป็นทุนสำรองเงินตราจะมีเพียงพออยู่เสมอ กล่าวคือ ถ้าโลหะทองคำขาดก็นำเอาโลหะเงินเข้ามาชดเชยได้มากขึ้น หรือถ้าโลหะเงินขาดก็นำเอาโลหะทองคำเข้ามาชดเชย

2) โดยปกติการผลิตเหรียญขึ้นใช้นั้น ผู้ผลิตจะใช้ทองคำทำเป็นเงินเหรียญที่มีมูลค่ามาก และโลหะเงินทำเป็นเหรียญที่มีมูลค่าน้อย นับได้ว่าเป็นการออกเงินที่มีมูลค่าเต็มตัวได้ทั้งสองชนิด ทำให้เกิดความสะดวกในการใช้และการแลกเปลี่ยน

3) มูลค่าของทุนสำรองของเงินตราทั้งหมดค่อนข้างจะคงที่ ทั้งนี้เพราะทุนสำรองเงินตราประกอบไปด้วยโลหะทองคำกับโลหะเงิน และปริมาณการผลิตโลหะทองคำและโลหะเงินมักเป็นไปในทางตรงกันข้าม เช่น ในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การผลิตโลหะทองคำจะมีมากแต่การผลิตโลหะเงินมีน้อย ทั้งนี้เนื่องจากโลหะเงินใช้ประกอบการผลิต หรือเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าทางอุตสาหกรรมหลายอย่าง ซึ่งสินค้าเหล่านี้จะขายได้น้อยในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ในทางตรงกันข้าม ในช่วงภาวะเศรษฐกิจรุ่งเรือง สินค้าหลายอย่างที่ทำด้วยโลหะเงินจะขายดี เป็นเหตุให้ปริมาณการผลิตโลหะเงินจะเพิ่มขึ้น แต่การผลิตทองคำจะน้อยลง เพราะในภาวะนี้ต้นทุนการผลิตโลหะทองคำมีค่อนข้างสูง เมื่อปริมาณการผลิตทองคำและโลหะเงินมักจะ

ผลิตไปในทางที่ตรงข้ามกัน การเพิ่มขึ้นของโลหะแต่ละชนิดจึงไม่ทำให้มูลค่าของทุนสำรองทั้งหมดเปลี่ยนแปลง

4) อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ ที่ใช้มาตรฐานโลหะคู่จะมีเสถียรภาพดี เพราะค่าของเงินทุกประเทศจะเทียบกันตามอัตราส่วนน้ำหนัก ระหว่างโลหะเงินกับโลหะทองคำ อัตราแลกเปลี่ยนจะเปลี่ยนไปตามค่าเสมอภาคได้ไม่เกินต้นทุนในการส่งโลหะเข้าออกจากประเทศเท่านั้น

5) อำนาจซื้อค่อนข้างคงที่ เพราะถ้ามีการผลิตโลหะชนิดใดชนิดหนึ่งออกมามาก ประชาชนก็จะนำโลหะชนิดนั้นมาทำเป็นเงินกันมาก จนในที่สุดราคาโลหะในท้องตลาดทั้งสองชนิด ก็จะเท่ากับราคาโรงกษาปณ์ตามที่อัตรากำหนด เช่น อัตราที่กำหนดโดยโรงกษาปณ์เป็น 1:15 (หมายถึงทองคำหนัก 1 หน่วย มีค่าเท่ากับโลหะเงินหนัก 15 หน่วย) ถ้าหากมีการผลิตโลหะเงินออกมามากเกินไป ราคาโลหะเงินลดลง และทำให้อัตราแลกเปลี่ยนเปลี่ยนไปเป็น 1:16 ในกรณีนี้ผู้มีโลหะทองคำ จะไม่นำโลหะทองคำไปให้พิมพ์เป็นเงินเหรียญทองคำ แต่จะนำไปขายในตลาดเพราะได้กำไรเนื่องจากอัตราส่วนเปลี่ยนมาเป็น 1:16 ในกรณีตรงข้าม ผู้ที่มีโลหะเงินเป็นแท่งก็จะนำโลหะเงินนั้นไปให้พิมพ์เป็นเงินเหรียญแทนที่จะนำไปขายในตลาด ต่อจากนั้นผู้ที่มีเงินเหรียญที่ทำด้วยโลหะเงิน ก็อาจจะแลกเปลี่ยนเงินเหรียญดังกล่าวเป็นโลหะทองคำ และนำทองคำนั้นออกขายในตลาด แล้วใช้ค่าทองคำที่ขายได้ซื้อโลหะเงินต่อไป เมื่อในตลาดมีอุปสงค์ในโลหะเงินเพิ่มมากขึ้น แต่ทางด้านอุปทานกลับลดลง (เพราะเอาไปทำเป็นเงินเหรียญกันมาก) ราคาโลหะเงินก็จะสูงขึ้น ส่วนอุปสงค์ในโลหะทองคำจะลดลง อุปทานในทองคำสูงขึ้น ราคาโลหะทองคำก็จะลดลง เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนในท้องตลาดจะกลับเป็น 1:15 เท่ากับอัตราที่กำหนดโดยโรงกษาปณ์ตามเดิม อำนาจซื้อของเงินจึงค่อนข้างคงที่

ข้อเสียของมาตรฐานโลหะคู่ มาตรฐานโลหะคู่ เป็นมาตรฐานเงินตราที่ไม่มีประเทศใดใช้อยู่เลยในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะมาตรฐานโลหะคู่มีข้อบกพร่องต่างๆ ดังนี้คือ

1) เมื่ออัตราส่วนในการซื้อขายโลหะทองคำ และโลหะเงินเปลี่ยนแปลงไป จะเป็นการยากที่จะรักษาอัตราส่วนที่กำหนดโดยโรงกษาปณ์ไว้ได้ เช่น โรงกษาปณ์กำหนดอัตราส่วนของโลหะทองคำต่อโลหะเงินไว้เท่ากับ 1:15 แต่อัตราส่วนในท้องตลาดอาจมีอัตราส่วนเป็น 1:16 เป็นต้น

2) การเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนของโลหะทองคำกับโลหะเงิน จะทำให้เกิดเหตุการณ์อยู่ในรูปของ “กฎเกรแฮม” (Gresham’s Law) ในหลักที่ว่า เงินที่มีมูลค่าต่ำจะไล่เงินที่มีมูลค่าสูงกว่าออกไปจากวัฏจักร (ออกไปนอกประเทศ) หรือเงินเลวไล่เงินดี กล่าวคือ เมื่อ

มูลค่าของโลหะชนิดใดต่ำลง ประชาชนก็จะนำเอาโลหะชนิดนั้นมาให้รัฐบาลทำเป็นเงินเหรียญ และเก็บโลหะชนิดที่มีราคาสูงไว้ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผลที่สุดก็จะเหลือแต่เงินเหรียญชนิดเดียวเท่านั้นที่หมุนเวียนอยู่ในท้องตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีสองประเทศใช้มาตราเดียวกัน แต่กำหนดอัตราส่วนน้ำหนักให้ผิดกันแล้ว จะเกิดผลร้ายอย่างมาก เช่น ในสมัยก่อน พ.ศ. 2377 ประเทศสหรัฐอเมริกา กับประเทศฝรั่งเศส กำหนดอัตราส่วนของโลหะสองชนิด ต่างกัน คือ สหรัฐอเมริกา กำหนดอัตราส่วนโลหะเงินต่อโลหะทองคำ เป็น 1:15 ในเวลาเดียวกันฝรั่งเศสก็กำหนดอัตราส่วนเป็น 15.5:1 มูลค่าของทองคำในประเทศฝรั่งเศสย่อมสูงกว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้นคนในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงเอาโลหะเงิน 15 ออนซ์ไปแลกกับโลหะทองคำ 1 ออนซ์ในประเทศของตน แล้วส่งทองคำ 1 ออนซ์ ไปแลกโลหะเงินในประเทศฝรั่งเศส 15.5 ออนซ์ ก็จะได้กำไรเป็นโลหะเงิน 0.5 ออนซ์ เมื่อมีการแลกเงินกันมากขึ้น โลหะทองคำก็จะค่อยๆ หายไปจากประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ในประเทศนี้จะมีโลหะเงินมากขึ้น

7.2.2 มาตรฐานเงินตราที่ไม่อิงโลหะมีค่า (non-metallic standard) ซึ่งแบ่งออกเป็น

1) มาตรฐานกระดาษ (paper standard) เป็นมาตรฐานเงินตราที่มีการพัฒนาขึ้นภายหลัง พ.ศ. 2473 ซึ่งระยะนั้นเป็นระยะที่เศรษฐกิจตกต่ำ ประเทศต่างๆ ทั้งที่เป็นประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา เกิดความไม่สะดวกที่จะใช้มาตรฐานโลหะในประเทศของตน บางประเทศได้รับทองคำเข้าประเทศมากเกินไปจนเกินควร ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้น บางประเทศมีความประสงค์ที่จะพัฒนาประเทศต้องการใช้แรงงานในประเทศอย่างเต็มที่ แต่ขาดแคลนทองคำ ทำให้การพัฒนาประเทศไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นประเทศต่างๆ จึงได้หันมาใช้มาตรฐานกระดาษ มาตรฐานกระดาษแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิดคือ

(1) มาตรฐานกระดาษแท้ หมายถึง มาตรฐานที่ใช้ธนบัตรโดยไม่มีโลหะมีค่าเป็นทุนสำรองหนุนหลังอยู่เลย ค่าของธนบัตรที่พิมพ์ออกมาใช้จะมีอย่างน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับอุปสงค์อุปทานของธนบัตรเป็นสำคัญ ถ้าผลิตออกมามากเกินไปค่าของเงินก็จะลดลงแต่ถ้าผลิตออกมาใช้น้อยเกินไปก็จะประสบปัญหาเศรษฐกิจชบเซา

(2) มาตรฐานกระดาษที่มีโลหะหนุนหลังบางส่วน หมายถึงการออกธนบัตรขึ้นใช้ในประเทศมีโลหะหนุนหลังบางส่วน แต่รัฐบาลไม่อนุญาตให้นำธนบัตรไปขึ้นเป็นโลหะมีค่าได้ และมักจะมีการออกกฎหมายกำหนดให้เงินกระดาษเป็นเครื่องมือที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เช่น ในธนบัตรไทยจะมีข้อความว่า “ธนบัตรเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย” โดยทั่วไปมาตรฐานกระดาษที่ใช้กันอยู่มักจะเป็นมาตรฐานกระดาษที่มีกระดาษที่มีโลหะหนุนหลังบางส่วน

ข้อดีของมาตรฐานกระดาษ มาตรฐานกระดาษมีข้อดีดังต่อไปนี้

1) มาตรฐานกระดาษเป็นมาตรฐานเงินตราที่ประหยัด ไม่ต้องเอาโลหะมีค่ามาทำเป็นเงินตราและไม่จำเป็นจะต้องมีทุนสำรองเป็นทองคำหนักถึง 100 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นทุกประเทศก็สามารถจะผลิตเงินได้อย่างอิสระ

2) การออกธนบัตรในมาตรฐานกระดาษมีความยืดหยุ่นดี กล่าวคือ การผลิตธนบัตรสามารถผลิตได้ตามความต้องการของภาวะเศรษฐกิจ มิได้ขึ้นอยู่กับปริมาณทองคำที่มีอยู่ในประเทศ เป็นต้นว่า ถ้าเศรษฐกิจขยายตัวและต้องการใช้เงินมากขึ้น รัฐบาลก็สามารถออกธนบัตรขึ้นใช้ให้เพียงพอกับความต้องการได้

3) มาตรฐานกระดาษใช้ได้ในทุกสภาวะ ไม่ว่าจะเป็ในช่วงสงคราม ช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ หรือภาวะปกติ นอกจากนี้ยังตัดปัญหาเรื่องภาวะเงินเฟ้อและเงินฝืด อันเป็นผลจากการที่ทองคำไหลเข้าและไหลออกจากประเทศ เพราะปริมาณเงินมิได้ขึ้นอยู่กับปริมาณทองคำ

ข้อเสียของมาตรฐานกระดาษ มาตรฐานกระดาษมีข้อเสียดังต่อไปนี้

1) ทางด้านความเชื่อถือในรัฐบาลที่ผลิตธนบัตร เนื่องจากการพิมพ์ธนบัตร ในมาตรฐานกระดาษไม่ต้องมีโลหะมีค่าหนักหลัง หรืออาจจะมีอยู่บ้างบางส่วน มูลค่าของธนบัตรที่พิมพ์ขึ้นใช้ จึงขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทานของธนบัตรนั้น ถ้ารัฐบาลพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้มากเกินไปก็จะทำให้ค่าของเงินลดลง เกิดภาวะเงินเฟ้อ ซึ่งจะทำให้ประชาชนขาดความเชื่อถือในเงินที่รัฐบาลผลิต รัฐบาลก็ควรจะต้องให้มีเจ้าหน้าที่ทางการเงินคอยควบคุม จัดการเกี่ยวกับปริมาณเงิน มาตรฐานเงินกระดาษที่มีการควบคุมจึงเรียกว่า “มาตรฐานเงินกระดาษที่มีการจัดการ” (managed paper currency)

2) อัตราค่าเสมอภาค (par value) ของมาตรฐานกระดาษไม่มีการกำหนดไว้แน่นอนเช่นเดียวกับมาตรฐานทองคำจึงมีผลทำให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศภายใต้มาตรฐานกระดาษเคลื่อนไหวขึ้นลงค่อนข้างมาก อันมีผลกระทบกระเทือนต่อการค้าและการชำระเงินระหว่างประเทศ กล่าวคือ ประเทศที่ขาดดุลการค้าก็พยายามหาทางออกโดยการลดค่าเงินในประเทศลง เพื่อที่จะส่งสินค้าไปขายต่างประเทศได้มากขึ้น รวมทั้งมีการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตรา(exchange control) ในรูปต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมจนเป็นเหตุให้กระทบกระเทือนต่อการค้าและการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ

2) มาตรฐานปรัวรรตเงินตราต่างประเทศ (exchange standard) มาตรฐานปรัวรรตเงินตราต่างประเทศหมายถึง มาตรฐานเงินตราที่อิงเงินตราต่างประเทศ เช่น กรณีที่อิงเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกาก็เรียกว่า มาตรฐานปรัวรรตเงินตราดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เป็นต้น มาตรฐานปรัวรรตเงินตราต่างประเทศนี้มีเงินกระดาษเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายหมุนเวียนอยู่อย่างเดียว เหมือนกับมาตรฐานกระดาษ แต่แตกต่างกับมาตรฐานกระดาษในข้อที่ว่า จำนวนเงินกระดาษที่จะออกใช้นั้น จะต้องมีทุนสำรองเป็นเงินตราต่างประเทศตามอัตราส่วนที่กฎหมายบัญญัติไว้

3) มาตรฐานเงินตราที่อิงโภคภัณฑ์ หรือมาตรฐานโภคภัณฑ์สำรอง (commodity reserve standard) เป็นมาตรฐานที่หน่วยของเงินตราอิงอยู่กับโภคภัณฑ์หลายชนิดด้วยกัน ในการคำนวณค่าของหน่วยเงินตราจะใช้โภคภัณฑ์หลายชนิดเป็นหลักในการคำนวณ เช่นเดียวกับในมาตรฐานทองคำที่หน่วยของเงินตราอิงอยู่กับโลหะทองคำจำนวนหนึ่งขณะที่ใช้มาตรฐาน โภคภัณฑ์สำรองนั้น ทางกรจะรับซื้อหรือขายใบประทวนสินค้า (ใบประทวนสินค้าคือใบแสดงการรับฝากสินค้าของคลังสินค้า) ที่เป็นเอกสารที่ให้กรรมสิทธิ์เหนือจำนวนโภคภัณฑ์แต่ละชนิดที่ใช้เป็นมาตรฐานเงินตรานั้น

ผู้ที่เสนอให้มีการใช้มาตรฐานเงินตรานี้ขึ้นเป็นบุคคลแรกคือ นายบีเกรแฮม (B. Gresham) โดยให้เลือกโภคภัณฑ์ที่สำคัญและใช้กันมากหลายชนิด รวมเข้าด้วยกันเป็นหน่วยของโภคภัณฑ์ เช่น ข้าวสาลี ข้าวโพด ฝ้าย ขนสัตว์ ยาง กาแฟ ใบชา น้ำตาล ใบยาสูบ น้ำมันพืช น้ำมันปิโตรเลียม ถ่านหิน ยี่โถไม้ที่ใช้ทำกระดาษ เหล็ก ทองเหลือง ดีบุก ฯลฯ และกำหนดโภคภัณฑ์แต่ละชนิดมีน้ำหนักและปริมาณแตกต่างกันตามความสำคัญของ โภคภัณฑ์นั้นๆ ที่มีอยู่ในตลาดโลกแล้วรวมกันเข้าเป็นหน่วยโภคภัณฑ์ (unit of commodities) หน่วยโภคภัณฑ์หนึ่งๆ ซึ่งเท่ากับโภคภัณฑ์หลายชนิดจำนวนต่างๆ มีค่าเท่ากับ 100 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาตามแผนการใช้มาตรฐานโภคภัณฑ์นี้ ถ้าราคาโภคภัณฑ์ดังกล่าวในท้องตลาดสูงขึ้นหรือลดลง เจ้าหน้าที่ทางการจะซื้อหรือขายโภคภัณฑ์แล้วแต่กรณีตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ กล่าวคือ ถ้าราคาของโภคภัณฑ์ชนิดใดหรือหลายชนิดที่นำมาประกอบเป็นหน่วยโภคภัณฑ์ ลดต่ำกว่าราคาที่กำหนดไว้ เช่น 95 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เจ้าหน้าที่ก็จะซื้อโภคภัณฑ์เพิ่มเติมเป็นรายชนิดไป ในการซื้อแต่ละรายก็จะซื้อเป็นปริมาณไม่ต่ำกว่าที่กำหนดไว้ เช่น 100 ตัน เป็นต้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าราคาของหน่วยโภคภัณฑ์สูงขึ้น กว่าราคาที่กำหนดไว้ เช่น 105 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เจ้าหน้าที่ก็จะขายโภคภัณฑ์จากยอดสำรองที่มีอยู่ การซื้อและขายนี้จะกระทำจนกระทั่งราคาของโภคภัณฑ์สูงขึ้นหรือลดลงถึงระดับที่กำหนดไว้ คือเท่ากับ 100 ดอลลาร์สหรัฐ

การซื้อหรือขายโภคภัณฑ์ คล้ายคลึงกับการซื้อหรือขายโลหะทองคำในระบบมาตรฐานทองคำ ส่วนต่างระหว่างราคาของหน่วยโภคภัณฑ์ที่สูงขึ้นหรือลดลง กับ

ราคาเดิมของหน่วย โภคภัณฑ์ เรียกว่า “margin” หรือ “spread” เมื่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รายได้ ประชาชาติและระดับราคาต่างๆ ไป ลดลง เจ้าหน้าที่ก็จะซื้อ โภคภัณฑ์ชนิดต่างๆ เข้าเก็บไว้เป็นทุน สำรองแล้วจ่ายเงินให้ไป ปริมาณเงินที่หมุนเวียนก็จะเพิ่มขึ้น การรับซื้อ โภคภัณฑ์ทำให้อุปทานของ โภคภัณฑ์นั้นลดลง ส่วนปริมาณเงินที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ประชาชนมีอำนาจการซื้อ (purchasing power) เพิ่มขึ้น เมื่ออำนาจการซื้อเพิ่มขึ้น ระดับราคาโดยทั่วไปและรายได้ประชาชาติก็จะสูงขึ้น ในทางตรงกันข้าม เมื่อภาวะเศรษฐกิจเฟื่องฟู เจ้าหน้าที่ก็จะทำการขาย โภคภัณฑ์ต่างๆ จากทุน สำรองการขาย โภคภัณฑ์จะทำให้ปริมาณเงินลดลง อุปทานของ โภคภัณฑ์ต่างๆ จะเพิ่มขึ้น ผล สุดท้ายระดับราคาโดยทั่วไปและรายได้ประชาชาติก็จะลดลง

ถ้าประเทศที่มีความสำคัญในตลาดโลก ใช้มาตรฐาน โภค ภัณฑ์สำรองอย่างเดียว อัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินตราของประเทศนั้นๆ ก็จะอยู่ที่เหมือนกับใน กรณีที่ใช้มาตรฐานทองคำ

ข้อดีของมาตรฐาน โภคภัณฑ์สำรอง

1) ระดับราคาและรายได้ประชาชาติจะมีเสถียรภาพดี กล่าวคือ ถ้าในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ก็สามารถเพิ่มปริมาณเงินให้สูงขึ้นได้ หรือถ้าในภาวะเศรษฐกิจที่จะเข้าสู่ ภาวะเศรษฐกิจเงินเฟ้อ ก็สามารถที่จะลดปริมาณเงินลงได้โดยอัตโนมัติ

2) ถ้าทุกประเทศใช้มาตรฐาน โภคภัณฑ์สำรอง จะทำให้อัตรา การแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศมีเสถียรภาพดี

ข้อเสียของมาตรฐาน โภคภัณฑ์สำรอง

1) การจัดตั้งมาตรฐาน โภคภัณฑ์สำรอง จะทำให้แต่ละประเทศ แยกกันใช้ โภคภัณฑ์ที่ผลิตได้ในประเทศของตนเป็นหลัก เพราะแต่ละประเทศต้องการใช้หน่วย เงินตรา แสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศ เช่น ไทยต้องการให้ใช้ข้าว ยางพารา ออสเตรเลีย ต้องการให้ใช้ ขนแกะ เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาว่าจะใช้หน่วย โภคภัณฑ์อะไรเป็นหลัก

2) มาตรฐาน โภคภัณฑ์สำรอง จำเป็นต้องใช้สินค้าเป็นจำนวน มาก เมื่อผลผลิตสูงขึ้น ปริมาณเงินสดก็จะเพิ่มขึ้นตามส่วน โภคภัณฑ์ที่จะต้องเก็บไว้ก็จะมีจำนวน มาก เช่นเดียวกันจึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องที่เกี่ยวข้อง เรื่องการจำกัดการผลิตสินค้าต่างๆ ขึ้นอีก มีผู้เห็นว่า การให้เจ้าหน้าที่เงินตราออกเงินกระดาษโดยไม่ต้องมีทุนสำรอง ก็คงจะให้ผลเช่นเดียวกันกับ มาตรฐาน โภคภัณฑ์สำรอง มาตรฐานเงินตราขึ้นจึงยังไม่มีประเทศใดนำไปใช้

7.2.3 มาตรฐานผลสมภายใต้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ

มาตรฐานผลสมภายใต้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ เป็นมาตรฐานผลสมระหว่างมาตรฐานทองคำกับมาตรฐานกระดาษ มาตรฐานเงินตรานี้ได้ดัดแปลงขึ้นมาใช้ภายหลังจากมีการจัดตั้งกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund : IMF) ขึ้นในปี พ.ศ. 2488 โดยมีสาเหตุมาจากมาตรฐานเงินตราที่เคยใช้ล้วนแต่มีข้อบกพร่องทั้งสิ้น ไม่มีมาตรฐานเงินตราแบบใดที่จะช่วยดำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพทางการเงินทั้งในและนอกประเทศได้ตามที่ต้องการ เช่น มาตรฐานทองคำ มีเสถียรภาพทางการเงินระหว่างประเทศดี แต่เสถียรภาพทางการเงินภายในประเทศไม่ดี เกิดภาวะเงินเฟ้อและเงินฝืดอยู่เสมอ สำหรับในมาตรฐานกระดาษนั้น เสถียรภาพทางการเงินระหว่างประเทศไม่ดีเพราะแต่ละประเทศมีกำลังการผลิตไม่เท่าเทียมกัน ประเทศที่ขาดดุลการค้ามักจะพยายามลดค่าของเงินในประเทศลง เพื่อส่งสินค้าออกให้มากที่สุด ทำให้เสถียรภาพทางการเงินระหว่างประเทศไม่ดี เพื่อจะแก้ปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการจัดตั้งมาตรฐานผลสมตามผลของการประชุมตกลงกันระหว่างประเทศพันธมิตรภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 และได้เริ่มใช้เมื่อสงครามยุติลง โดยมีกองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นแกนกลาง คอยควบคุมดูแลให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย

1) กฎเกณฑ์ที่สำคัญของมาตรฐานผลสมภายใต้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ

มาตรฐานผลสมภายใต้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ ได้กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ในบทบัญญัติของข้อตกลงมาตรา 4 ซึ่งพอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

(1) ประเทศสมาชิกทั้งหลาย จะต้องกำหนดค่าเสมอภาคระหว่างเงินตราของตนกับทองคำ และเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

(2) ประเทศสมาชิก มีภาระที่จะต้องรักษาอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราสกุลของตน มิให้เปลี่ยนแปลงไปจากค่าเสมอภาค ทั้งทางด้านการเพิ่มขึ้นหรือลดลงในแต่ละกรณีเกินกว่าร้อยละ 1 (ต่อมาเปลี่ยนเป็นร้อยละ 2.25)

(3) ประเทศสมาชิกจะเปลี่ยนแปลงค่าเสมอภาคได้ ในกรณีที่ค่าเสมอภาคเป็นอัตราที่ไม่สมดุล ทั้งนี้จะต้องมีหลักฐานแสดงให้เห็นชัดเจน ซึ่งหลักฐานนี้จะแสดงให้เห็นได้จากการขาดความสมดุลของดุลการชำระเงินเป็นระยะเวลานาน (fundamental disequilibrium) กล่าวคือมีการขาดดุลการชำระเงิน หรือเกินดุลชำระเงินเป็นจำนวนมากเป็นระยะเวลาติดต่อกันเป็นเวลานาน

2) ข้อดีของมาตรฐานผสมภายใต้กองทุนการเงินระหว่างประเทศ

การที่ประเทศต่างๆ หันมาใช้มาตรฐานผสมภายใต้กองทุนการเงินระหว่างประเทศก่อให้เกิดผลดีหลายประการเช่น

(1) ช่วยให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศมีเสถียรภาพ และหลีกเลี่ยงการแข่งขันกันลดอัตราแลกเปลี่ยน

(2) ช่วยอำนวยความสะดวกให้การค้าระหว่างประเทศเกิดการขยายตัว และเจริญเติบโตในสภาพที่สมดุล ซึ่งจะเป็นรากฐานส่งเสริมและรักษาระดับการจ้างงานรวมทั้งระดับรายได้ของประชากรทั่วโลกให้อยู่ในเกณฑ์สูง

(3) ช่วยให้สภาพความไม่สมดุลของดุลการชำระเงินมีขนาดเล็กลง และช่วยให้ประเทศสมาชิกสามารถแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

(4) ช่วยให้ประเทศที่ใช้มาตรฐานผสมภายใต้กองทุนการเงินระหว่างประเทศมีความเชื่อมั่น และมีสิทธิได้ใช้ทรัพยากรของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ในการนำไปปรับปรุงดุลการชำระเงิน โดยปราศจากการใช้มาตรการที่ขัดขวาง หรือทำลายความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจภายในประเทศหรือระหว่างประเทศ

7.3 มาตรฐานเงินตราของประเทศไทย

ประเทศไทยมีการผลิตเงินพดด้วงขึ้นใช้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งในระยะแรกก่อนที่ประเทศไทยจะเปิดการค้ากับต่างประเทศนั้น (ก่อน พ.ศ. 2393) ระบบการเงินของไทยเป็นแบบมาตรฐานเหรียญเงิน (silver coin standard) โดยมีการผลิตเหรียญที่ทำด้วยเนื้อเงินมีมูลค่าเต็ม ออกใช้จ่ายหมุนเวียนในท้องตลาดนอกจากนั้น โรงกษาปณ์ยังมีการรับซื้อโลหะเงินที่ตั้งไว้โดยไม่จำกัดจำนวน และยินยอมให้มีการหลอมเหรียญให้เป็นแท่งโลหะเงินได้โดยเสรี การเปิดสัมพันธไมตรีการค้ากับต่างประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ประเทศอังกฤษโดย มิเชอร์ จอห์น แบริง เดินทางเข้ามาเจรจาและตกลงการค้าสำเร็จเป็นประเทศแรก และได้มีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนบาทกับเงินปอนด์สเตอร์ลิงในอัตรา 8 บาทต่อ 1 ปอนด์สเตอร์ลิง โดยวิธีเทียบผ่านมูลค่าของทองคำและโลหะเงิน ต่อมาประเทศอื่นๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ และสหพันธรัฐเยอรมัน เป็นต้น ก็ได้เข้ามาติดต่อค้าขาย กับประเทศไทยมากขึ้น ผลของการค้าขายกับต่างประเทศระยะแรก ไทยสามารถขายสินค้าได้มากกว่าสั่งซื้อเข้า จึงทำให้ดุลการชำระเงินของไทยมีฐานะเกินดุลตลอดมา ในขณะเดียวกันความต้องการเงินบาทภายในประเทศก็เพิ่มมากขึ้น ทำให้เงินบาทหรือเงินพดด้วงที่ใช้กันอยู่ไม่เพียงพอสำหรับการค้าขายกัน เนื่องจากผลิตด้วยมือและมีช่างทำเงินเพียง 10 คนเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ประกาศให้ราษฎรใช้เงินเหรียญของ

ต่างประเทศ เป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย และสามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินบาทได้จาก เจ้าหน้าที่ทางการเงินของรัฐ ในอัตราแลกเปลี่ยน 5 บาทต่อ 3 เหรียญ โดยไม่จำกัดจำนวน เงินเหรียญที่ใช้กันคือเงินเหรียญดอลลาร์เม็กซิโก ซึ่งเรียกว่า เหรียญนก เหรียญดอลลาร์มลายู เหรียญวิลันดา เหรียญรูปี และเหรียญเปรู ในขณะที่เดียวกันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงกษาปณ์อย่างต่างประเทศและผลิตเงินเหรียญด้วยเครื่องจักร

เมื่อประเทศไทยตั้งอยู่ในมาตรฐานเงินเหรียญ และได้เปิดประตูการค้ากับต่างประเทศด้วย ดังนั้นปริมาณเงินของไทยจะมีมากน้อยเท่าใด จึงขึ้นอยู่กับดุลการค้านและดุลการชำระเงินของประเทศเป็นสำคัญ กล่าวคือ ถ้าปีใดดุลการชำระเงินเกินดุล ก็จะมีเงินตราต่างประเทศไหลเข้ามาในประเทศมากขึ้น ถ้าปีใดดุลการชำระเงินขาดดุลปริมาณเงินในประเทศก็จะลดลง เสถียรภาพของเงินตราภายในประเทศจึงไม่ค่อยดีนัก เจ้าหน้าที่ทางการเงินของรัฐก็ไม่มีบทบาทแต่อย่างใดในการควบคุมปริมาณเงิน หน้าที่หลักที่ทำกันก็แต่เพียงการผลิต การซื้อและขายเหรียญบาทเท่านั้น ต่อมาเมื่อแร่โลหะเงินมีค่าลดลงอย่างมากก็เป็นเหตุให้เงินบาทมีค่าลดลง อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศจึงลดลงเรื่อยๆ จนในที่สุดเหลือเพียง 21 บาทต่อ 1 ปอนด์ใน พ.ศ. 2445 ซึ่งการค้าของไทยได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมาก รัฐจึงพยายามออกมาตรฐานโลหะเงินมาใช้มาตรฐานทองคำเป็นมาตรฐาน และเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระราชบัญญัติมาตรฐานทองคำ ในระยะที่เปลี่ยนมาใช้มาตรฐานทองคำใหม่ๆ นั้น ประเทศไทยก็ยังตกอยู่ในอิทธิพลของแร่โลหะเงิน ประชาชนพากันหลอมเงินเหรียญเป็นเงินแท่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ เพื่อต้องการกำไร เป็นผลให้ปริมาณเงินภายในประเทศลดลง จนรัฐบาลต้องประกาศห้ามส่งเหรียญเงินหรือแร่โลหะเงินออกนอกประเทศ ใน พ.ศ. 2460 และในปีพ.ศ. 2462 รัฐบาลได้ประกาศเพิ่มค่าเงินบาทและปรับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศใหม่เป็น 9.54 บาทต่อ 1 ปอนด์ ซึ่งอัตราแลกเปลี่ยนดังกล่าวทำให้รัฐต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มอย่างมาก เพราะรัฐบาลต้องซื้อในอัตรา 13 บาทต่อ 1 ปอนด์แต่ขายเพียง 9.54 บาทต่อ 1 ปอนด์ และต่อมาในปี พ.ศ. 2466 รัฐบาลก็ได้เปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งเป็น 11 บาทต่อ 1 ปอนด์

จากภาวะยุ่งยากในการปรับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราดังกล่าว ใน พ.ศ. 2471 ไทยจึงยกเลิกพระราชบัญญัติมาตราทองคำ พ.ศ. 2451 มาใช้มาตราปาวรรตทองคำโดยสมบูรณ์ โดยใช้เงินสกุลปอนด์สเตอร์ลิงของประเทศอังกฤษเป็นทุนสำรองหนุนหลังและใช้มาจนกระทั่ง พ.ศ. 2484 ได้เกิดภาวะการเงินโลกปั่นป่วน เนื่องจากผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะในกรณีของประเทศไทยซึ่งประกาศสงครามกับกลุ่มพันธมิตร ทำให้ทุนสำรองเงินตราที่เป็นทองคำและเงินปอนด์สเตอร์ลิงถูกอายัด ประเทศญี่ปุ่นได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือระบบการเงินของไทย และได้มีการ

ตราพระราชบัญญัติเงินตราภาวะฉุกเฉิน พ.ศ. 2484 ขึ้น ซึ่งไทยต้องลดค่าเงินบาทลงมาเสมอภาคกับค่าเงินเยน อันเป็นผลให้เงินบาท 1 บาทเทียบกับทองคำหนักเพียง 0.259 กรัม (เดิม 1 บาท เท่ากับทองคำหนัก 0.665 กรัม) เท่านั้น และทุนสำรองของไทยก็เปลี่ยนไปเป็นการใช้เงินเยนแทนเงินปอนด์สเตอร์ลิง การเปลี่ยนแปลงเงินทุนสำรองนี้เอง เป็นผลให้ปริมาณเงินของไทยเพิ่มอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเงินเยนได้ไหลเข้ามาในไทยมาก เพราะเราส่งสินค้าไปขายญี่ปุ่นได้มาก ในขณะที่เงินเยนที่ญี่ปุ่นก็นำเงินเข้าไปใช้ในกิจการทหาร การเพิ่มปริมาณเงินทำให้ประเทศไทยเกิดปัญหาภาวะค่าครองชีพสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนเจ้าหน้าที่การเงินไม่สามารถเข้าควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลงและญี่ปุ่นพ่ายสงครามทำให้ไทยต้องประสบปัญหายุ่งยาก เพราะทุนสำรองที่เป็นเงินเยนใช้ไม่ได้ ทุนสำรองไทยจึงมีน้อยมาก อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราลดลงเป็น 60 บาทต่อ 1 ปอนด์ ซึ่งค่าเงิน 1 บาทเท่ากับทองคำหนัก 0.06 กรัม เท่านั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 รัฐบาลจึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเงินตราชั่วคราว พ.ศ. 2498 โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ใช้เงินสกุลดอลลาร์สหรัฐอเมริกาเป็นทุนสำรองแทนเงินเยน
2. กำหนดค่าของเงินบาทเทียบกับทองคำบริสุทธิ์ เป็น 1 บาทต่อทองคำหนักเพียง 0.09 กรัม
3. กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเป็น 40 บาทต่อ 1 ปอนด์
4. ควบคุมอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เนื่องจากขาดแคลนเงินตราต่างประเทศที่ใช้เป็นทุนสำรอง โดยการบังคับให้ซื้อขายกับทางการ แต่ปรากฏว่าไม่ค่อยได้ผล เพราะมีการลักลอบซื้อขายกันในตลาดมืด จึงต้องหันมาใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนหลายอัตรา (multiple exchange rate) แทนซึ่งก็เป็นผลดี เพราะอัตราส่วนของทองคำและเงินตราต่างประเทศกับจำนวนธนบัตรที่ออกใช้ได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ระบบอัตราแลกเปลี่ยนหลายอัตราถูกยกเลิกไปใน พ.ศ. 2498 เนื่องจากประเทศไทยได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งได้กำหนดให้ใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนคงที่

สถานการณ์ทางการเงินภายหลัง พ.ศ. 2498 อยู่ในฐานะค่อนข้างมั่นคง เนื่องจากกระทรวงการคลังได้ออกกฎกระทรวง เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2498 ให้จัดตั้งกองทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยน (Exchange Equilibrium Fund) จึงทำให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับเงินบาทอยู่ในสภาพมั่นคงมาโดยตลอด จนถึง พ.ศ. 2505 ต่อมาใน พ.ศ. 2506 ประเทศไทยได้เปลี่ยนมาใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนเป็นแบบระบบค่าเสมอภาค (par value system) ตามข้อกำหนดของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ กล่าวคือ กำหนดให้เงิน 1 บาท มีค่าเท่ากับ

ทองคำบริสุทธิ์หนัก 0.04275 กรัม และเทียบกับค่าของเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกาได้ 20.80 บาท ต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ซึ่งเท่ากับว่าค่าเงินบาทได้ผูกไว้กับค่าของเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกามาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ถึงแม้ว่าใน พ.ศ. 2514 และ 2516 ประเทศสหรัฐอเมริกาประสบวิกฤตการณ์ทางการเงิน จนต้องลดค่าของเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกาสองครั้งในปีดังกล่าว ประเทศไทยก็ยังผูกค่าของเงินบาทไว้กับดอลลาร์สหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม ผลของการลดค่าเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกาสองครั้ง ทำให้ประเทศไทยเกิดความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในสถานการณ์การเงินของประเทศ จึงได้มีการเปลี่ยนวิธีการกำหนดค่าเงินบาทขึ้นใหม่ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2521 คือ แทนที่ค่าของเงินบาทจะผูกอยู่กับเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกาเพียงอย่างเดียว ก็มีการกำหนดใหม่โดยเทียบค่ากับกลุ่มเงินสกุลต่างๆ (basket peg) ของประเทศที่มีความสำคัญต่อการค้าและเศรษฐกิจต่อประเทศไทย จึงนับว่าเป็นก้าวหนึ่งของการเปลี่ยนระบบเงินตราของไทย

การกำหนดค่าของเงินบาท ให้มีค่าเทียบกับเงินตราหลายสกุลเป็นไปได้ไม่กี่เดือนธนาคารแห่งประเทศไทยได้ตัดสินใจนำวิธีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนประจำวัน (daily fixing) มาใช้ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2521 ซึ่งหลักดังกล่าวคือ มีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนร่วมกันระหว่างธนาคารแห่งประเทศไทยกับธนาคารพาณิชย์ทุกธนาคาร โดยอัตราแลกเปลี่ยนที่กำหนดขึ้นนี้ จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่าง อุปสงค์และอุปทานของเงินตราต่างประเทศที่นำมาซื้อขายกันในขณะนั้น การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนประจำวันนี้ มีผลให้เกิดการพัฒนาตลาดเงินตราต่างประเทศให้มั่นคง ทำให้ธนาคารพาณิชย์มีความตื่นตัวในเรื่องธุรกิจเงินตราต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังประสบปัญหาขาดดุลการชำระเงินอยู่เสมอมาจนต้องมีการปรับค่าถึง 2 ครั้ง ใน พ.ศ. 2524 คือ เมื่อเดือนพฤษภาคม ได้ลดค่าเงินบาทร้อยละ 1.07 ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนโดยเฉลี่ยเปลี่ยนไปจาก 20.775 บาท เป็น 21 บาท ต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา และเมื่อเดือนกรกฎาคม ได้ลดค่าเงินบาทร้อยละ 8.7 ทำให้อัตราแลกเปลี่ยน เปลี่ยนไปจาก 21 เป็น 23 บาท ต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา พร้อมกันในเดือนกรกฎาคม ธนาคารแห่งประเทศไทยก็ได้ประกาศยกเลิก วิธีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนประจำวันและให้กองทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเป็นผู้กำหนดค่าเงินบาท และกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนดังกล่าว โดยคำนึงถึงอุปสงค์และอุปทานเงินตราต่างประเทศ อย่างไรก็ตามสภาวะขาดดุลการชำระเงินของประเทศไทยอย่างมาก ทำให้ประเทศไทยต้องประกาศลดค่าเงินลงไปอีกร้อยละ 17.3 ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2527 เพื่อบรรเทาปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงินในระยะยาว

8. แนวคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน

8.1 ความหมายของเงินตราชุมชน

ความหมายของเงินตราชุมชน สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2549) ได้ให้ความหมายของเงินตราชุมชน (Community Currency System) ว่าเป็นสิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของสมาชิกในชุมชน ซึ่งถูกกำหนดขึ้นเองโดยชุมชน โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. ใช้ได้เฉพาะในชุมชนที่จำกัด ซึ่งได้มีข้อตกลงการจัดการระบบเงินตราชุมชนของชุมชนนั้นๆ
2. ไม่มีการคิดดอกเบี้ย
3. ใช้ควบคู่กับเงินตราประจำชาติ

นอกจากนี้ Michael Linton (อ้างใน Ekins, 1986 : 200) ได้กล่าวไว้ว่าระบบการให้สินเชื่อระหว่างกัน (Mutual Credit Systems : MCS) เป็นหลักการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองเป็นเครือข่ายซึ่งจะทำให้คนในชุมชนสามารถจัดการกับระบบการใช้จ่ายเงินทองของตนเองได้อย่างไม่มีพรมแดน ซึ่งการใช้ระบบเงินตราชุมชนนี้จะทำให้มีการจัดการปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนภายในชุมชนเอง ปัจจุบันมีชุมชนที่ใช้ระบบเงินตราชุมชนของตนเองประมาณ 2,000 ระบบใน 40 ประเทศทั่วโลก เช่น แคนาดา สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ เยอรมันนี ออสเตรเลีย เม็กซิโก อาร์เจนตินา เป็นต้น ซึ่งการกำหนดมูลค่าของเงินตราชุมชนนั้นจะถูกกำหนดโดยสมาชิกในชุมชน ซึ่งต่างจากการทำงานหรือกำหนดโดยการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิก ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่นที่มีชื่อแพร่หลายมากที่สุดเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองเล็กๆ ในประเทศแคนาดา มีชื่อว่า LETS หรือ Local Exchange Trading System ในต้นทศวรรษ 1980 ซึ่งเป็นรูปแบบของระบบการให้สินเชื่อแก่สมาชิกเริ่มต้นเท่ากันและมีการหักบัญชีระหว่างกันเมื่อมีการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเกิดขึ้น โดยมีสาเหตุสำคัญจากการสังเกตว่าชุมชนประสบปัญหาความยากจน ทั่วๆ ที่มีแรงงานและทรัพยากรแต่ขาดแคลนเงินตรา ในฐานะที่เป็น “สื่อแลกเปลี่ยน” ดังนั้นแนวทางแก้ไขก็คือชุมชนควรสร้างสื่อดังกล่าวขึ้นมาใช้เองจะทำให้ปัญหาดังกล่าวหมดไป แต่ผลที่ได้ตามมาคือ สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสค้นพบศักยภาพของตนเองมากขึ้น ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนสิ่งอื่นตามมา ที่สำคัญที่สุดคือการแลกเปลี่ยนความรู้ และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้นเป็นการเพิ่มพูนทุนทางสังคม ได้มีการศึกษาการแพร่กระจายของ LETS จากแคนาดาไปยังประเทศในกลุ่มเครือจักรภพอังกฤษอื่นๆ เป็นต้นว่า ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศอังกฤษเอง การใช้ระบบแลกเปลี่ยนแบบนี้ไม่เน้นการสะสมเพราะเป็นระบบเงินตราที่ไม่มีดอกเบี้ยจึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะหาประโยชน์จากสิ่งแวดลอมแล้วมาเปลี่ยนเป็น โภคทรัพย์หรือเงิน ในขณะที่เดียวกันชุมชนเหล่านี้

ที่มีความห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อมมักมีกติกาค่าที่จะใช้ทรัพยากรร่วมกันที่ได้จากระบบนี้ไปฟื้นฟูสภาพแวดล้อมโดยตรงอีกทางหนึ่งด้วย ส่วนจุดอ่อนที่สำคัญเกิดจากระบบดังกล่าวมีความสลับซับซ้อนเกินกว่าจะจัดการได้ในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบท นอกจากนี้ถ้าหากมีสินค้าและบริการเพื่อการแลกเปลี่ยนไม่มากพอก็จะทำให้ความนิยมลดลงได้ นอกจากนี้ยังมีระบบที่เรียกว่า ระบบสินเชื่อเพื่อการบริการ (แรงงาน) หรือ Service Credit System (SCS) ซึ่งเน้นการใช้แรงงานในลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยให้ความสำคัญแก่แรงงานของคนทุกคนให้มีความเท่าเทียมกัน มีการใช้หน่วยนับเป็นเวลาการทำงานหนึ่งชั่วโมง ซึ่งสามารถแปลงค่าเป็นค่าจ้างแรงงานต่อหน่วยเวลาของค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำของเงินตรากระแสหลัก ในสหรัฐอเมริกาแบบดังกล่าวเรียกว่า Time Dollars โดยเน้นสิ่งที่เรียกว่าเป็นแกนกลางของเศรษฐกิจ นั่นก็คือพื้นฐานของความรัก ความห่วงใย วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ ระบบที่ทำหน้าที่คล้ายกับ Time Dollars คือ Ithaca HOURS ที่เกิดขึ้นที่เมือง Ithaca มลรัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1991 โดยที่มีการกำหนดว่าค่า Ithaca HOURS ในขณะนั้นมีค่าเท่ากับ 10 เหรียญดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งก็คืออัตราค่าแรงขั้นต่ำต่อหนึ่งชั่วโมงในสหรัฐอเมริกานั้นเอง นอกจากนี้ยังมีรูปแบบบริการชุมชนในรูปคูปอง (Community Service Cupons) ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ซึ่งเป็นบริการเสริมให้สมาชิกในชุมชนที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนจะได้รับคูปองเป็นสินน้ำใจที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการอื่นๆ ได้ (สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม 2551: 1 - 15)

8.2 การพัฒนาและเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย

สภาวะวิกฤติเศรษฐกิจการเงินของประเทศไทยเมื่อปี พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา ทำให้เกิดผลกระทบกับผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจเอกชนในหลายสาขา สถาบันการเงินหลายสถาบันได้รับผลกระทบ บางสถาบันล้มละลาย บริษัท ร้านค้าหลายแห่งต้องเลิกจ้างพนักงาน รวมทั้งแรงงานในโรงงานจำนวนหนึ่ง หมู่บ้านในชนบทและการผลิตในภาคเกษตรกรรมได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นฐานที่จะรองรับแรงงานที่ถูกเลิกจ้างเหล่านั้น อย่างไรก็ตามภาคชนบทเองก็ได้รับผลกระทบจากวิกฤติดังกล่าว ตัวอย่างเช่น เงินที่ถูกส่งมาจากเมืองสู่ชนบทลดน้อยลงเมื่อถูกหลานที่เข้าไปทำงานในเมืองถูกเลิกจ้าง และจากการที่ค่าเงินบาทลอยตัวทำให้ชาวบ้านต้องซื้อสินค้าแพงขึ้น เช่น น้ำมันเชื้อเพลิง ปุ๋ยเคมีซึ่งต้องนำเข้าจากต่างประเทศ นอกจากนี้วิกฤติเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อภาคชนบท ซึ่งหากพิจารณาระยะ 4 ทศวรรษที่ผ่านมา แนวทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งส่งเสริมการส่งออกและพัฒนาภาคอุตสาหกรรมได้ทำให้เกิดการดูดซับทรัพยากรจากชนบทเข้าไปตอบสนองการเจริญเติบโตตามแนวทางการพัฒนาของประเทศ

จากผลกระทบที่เกิดขึ้น ทำให้หลายๆ ส่วนของสังคมมีแนวคิดว่าจะเน้นการพัฒนาที่เป็น การเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้พึ่งตนเองได้ ดังนั้นจึงเกิดการเคลื่อนไหวจากทั้งภาครัฐ

ธุรกิจเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนเรื่องเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างฐานของชุมชนให้เข้มแข็ง ทั้งทางด้านคน สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างสมาชิกในชุมชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เข้ามาเสริมกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชน เพราะจะทำให้เกิดการหมุนเวียนทุนและทรัพยากรอยู่ในชุมชน เป็นการลดการไหลออกของทรัพยากรท้องถิ่น และเป็น การกระตุ้นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตามการที่ชุมชนใช้เงินประจำชาติ (เงินบาท) เพียงอย่างเดียวในการแลกเปลี่ยนยังมีข้อจำกัดหลายประการคือ ในกรณีที่ชุมชนมีสินค้าและบริการที่จะแลกเปลี่ยนกันแต่ขาดแคลนเงินบาทในชุมชน ทำให้ไม่สามารถจะแลกเปลี่ยนกันได้ อีกประการหนึ่งคือเงินบาทสะดวกต่อการไหลออกจากชุมชน และค่าเงินบาทจะถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอก เช่น สถานการณ์การเงินระดับโลก หรือการเก็งกำไรค่าเงิน ฉะนั้นเงินบาทที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชนจะมีค่าขึ้นหรือลงอยู่นอกเหนือการควบคุมของชุมชน ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องสร้างเครื่องมือที่ทำให้ระบบการแลกเปลี่ยนในชุมชนนำไปสู่การพึ่งตนเอง นั่นคือระบบเงินตราชุมชน

การศึกษา พัฒนา และเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยเริ่มขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 ภายใต้โครงการระบบเงินตราชุมชน (Thai Community Currency Systems Project) ดำเนินการโดยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิญี่ปุ่น หน่วยงานอาสาสมัครแคนาดา (CUSO) หน่วยงานอาสาสมัครอังกฤษ (VSO) โครงการศึกษา และปฏิบัติการงานพัฒนา โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาระบบเศรษฐกิจทางเลือกซึ่งมุ่งเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนทั้งในบริบทของไทยและของต่างประเทศ
2. เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลในเรื่องบทบาทของระบบเงินตราชุมชนในการพัฒนา ระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ
3. เพื่อพัฒนาและประเมินผลระบบเงินตราชุมชนไทยที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย และประสบการณ์ในการดำเนินงานระบบเงินตราชุมชนขององค์กรระหว่างประเทศ
4. เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและประสบการณ์ของการจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย และขยายผลในชุมชนอื่นๆ ทั้งในประเทศและประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การดำเนินโครงการแบ่งออกเป็น 4 ระยะดังนี้

1. ระยะที่ 1 ศึกษาระบบเงินตราชุมชนในต่างประเทศและระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย ในระหว่างเดือน มกราคม ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2541 โครงการฯ ได้ศึกษาแนวทางพื้นฐานการบริหารจัดการ ประโยชน์ อุปสรรคของระบบเงินตราชุมชน ที่ใช้ในทวีปยุโรป และทวีปอเมริกาเหนือหลังจากนั้น โครงการฯ ยังได้ศึกษากิจกรรมในระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย ซึ่งดำเนินกิจกรรมอยู่ในชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น กลุ่มอมรินทร์ กลุ่มเครดิตยูเนียน ธนาคารมุสลิม ประเพณีการลงแขก และกลุ่มสันติอโศก ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจกับระบบเงินตราชุมชน จากประสบการณ์ในต่างประเทศและกิจกรรมในระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์หายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมที่จะเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยต่อไป

2. ระยะที่ 2 เผยแพร่แนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนและคัดเลือกชุมชนเพื่อจัดตั้งระบบเงินตราชุมชน โครงการฯ ได้จัดเสวนากับกลุ่มนักวิชาการ ถึงปัญหาในการพัฒนาในปัจจุบันที่มีต่อชุมชน และทางออก และโครงการฯ ยังได้จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการในภาคต่างๆ ของประเทศไทย เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องผลกระทบของระบบเศรษฐกิจภายนอกต่อชุมชน และเพื่อนำเผยแพร่แนวคิดและวิธีการทำงานของระบบเงินตราชุมชน โดยมีตัวแทนของกลุ่มองค์กรชุมชน นักพัฒนา และนักวิชาการเข้าร่วม จากการสัมมนาดังกล่าว ตัวแทนจากองค์กรชุมชนที่เข้าร่วมสัมมนาได้ให้ความสนใจที่จะจัดทำระบบเงินตราชุมชนขึ้นและได้กลับไปปรึกษาหารือกับสมาชิกในชุมชน ผลปรากฏว่ากลุ่มองค์กรจากอำเภอภูซุ้ม จังหวัดยโสธร มีความสนใจและต้องการที่จะจัดทำระบบเงินตราชุมชนขึ้นในชุมชนของตนเอง เมื่อเจ้าหน้าที่โครงการฯ ได้เข้าไปสำรวจชุมชนแล้วเห็นว่า ชุมชนมีความพร้อมในหลายด้าน กล่าวคือชุมชนมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันเพื่อการพึ่งพาตนเองมาเป็นเวลานาน มีผู้นำและกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็ง มีการผลิตที่หลากหลายในชุมชน เช่น โรงสีข้าว กลุ่มผลิตน้ำเต้าหู้ กลุ่มผลิตแชมพูและน้ำยาล้างจาน ศูนย์สุขภาพ กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน เป็นต้น ดังนั้นระบบเงินตราชุมชนจึงได้ถูกจัดทำขึ้นที่อำเภอภูซุ้ม จังหวัดยโสธร

3. ระยะที่ 3 จัดตั้งระบบเงินตราชุมชนในชุมชน หลังจากที่ได้ตกลงร่วมกันระหว่างแกนนำในชุมชน ที่จะจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนขึ้นในชุมชน เจ้าหน้าที่โครงการฯ ได้เข้าพื้นที่เพื่อศึกษากิจกรรมในด้านงานพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน จากนั้นได้จัดเวทีประชุมในหมู่บ้านต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องแนวคิดและวิธีการทำงานของระบบเงินตราชุมชนให้แก่สมาชิกในชุมชน พร้อมกับค้นหาผู้สมัครใจเข้าร่วมจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนขึ้น และได้มีตัวแทนจาก 5 หมู่บ้าน ตกลงที่จะเข้าร่วมกันจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนขึ้น ได้ร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนา

รูปแบบของระบบเงินตราชุมชน กำหนดวัตถุประสงค์ ออกแบบบัตร วางแผนและนโยบายการจัดการระบบ โดยเรียกเงินตราชุมชนที่สร้างขึ้นว่า “เบี้ยกุดชุม”

4. ระยะที่ 4 ติดตามประเมินผล พัฒนาระบบเงินตราชุมชน และขยายผลในชุมชนอื่น คณะทำงานได้วางแผนที่จะติดตามและประเมินผล หลังจากที่ชุมชนได้ใช้เงินตราชุมชนไประยะเวลาหนึ่ง และนำเสนอผลการประเมินมาพัฒนาระบบเงินตราชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและใช้ทรัพยากรท้องถิ่นหมุนเวียนอยู่ในชุมชน อย่างไรก็ตามการดำเนินการในระยะที่ 4 นี้ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากหลังจากมีการเปิดใช้ เบี้ยกุดชุมเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2543 ปรากฏว่าสื่อมวลชนต่างๆ ได้ให้ความสนใจและนำเสนอเรื่องราวของเบี้ยกุดชุมกันอย่างกว้างขวาง ทำให้เป็นที่สนใจจากผู้คน อีกทั้งแนวความคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนยังเป็นสิ่งใหม่สำหรับประเทศไทย ทำให้หลายฝ่ายที่ได้รับข้อมูลไม่เพียงพอและยังไม่เข้าใจแนวคิดเกิดความเข้าใจผิดและมีมุมมองทางด้านลบ มีผลทำให้หน่วยงานราชการต่างๆ เข้าไปในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลและตรวจสอบการใช้เบี้ยกุดชุม จากนั้นคลังจังหวัดยโสธร ได้ยื่นเรื่องต่อธนาคารแห่งประเทศไทยขอให้พิจารณากรณีของเบี้ยกุดชุม ซึ่งต่อมาได้มีการวินิจฉัยว่า การใช้เบี้ยกุดชุมนั้นเข้าข่ายละเมิดกฎหมาย หลังจากนั้นคณะทำงานจึงได้มีมติให้ระงับการใช้เบี้ยกุดชุมชั่วคราว และเปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็น “กลุ่มพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง” และขอให้สภานายความยื่นเรื่องถึงกระทรวงการคลังพิจารณากรณีเบี้ยกุดชุมใหม่ และขออนุญาตใช้เบี้ยกุดชุมต่อไป

9. ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่าประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมโดยพื้นฐานและเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท พระองค์จึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนและศึกษาความเป็นอยู่ของพสกนิกรในพื้นที่ชนบททุกภูมิภาคทั่วประเทศได้ทอดพระเนตรสภาพภูมิประเทศที่ทุรกันดารและทรงรับทราบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนทั่วทุกท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่พระบรมราชวินิจฉัยในปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมและมีประสิทธิผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยพระราชทานแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการพัฒนาให้ประชาชนและชุมชนในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของ ทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกลักษณะและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ในขณะที่ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอนนั้นเป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่นๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ

กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่างๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้นๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุม ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ใน ประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือใน ลักษณะเช่นนี้จะ เป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และ บทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็น สังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็น เครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลัก ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้ในที่สุด

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

มานิดา คอยระงับ (2543) ได้ศึกษา การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน “ เบี้ยกุดชุม” ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาการแพร่ของ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม” ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ เอื้ออำนวยต่อการรับนวัตกรรมของชาวบ้านและ 3) เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารต่อสาธารณะ เกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจรับนวัตกรรม โดยใช้การเก็บด้วยการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึกและใช้การสังเกตโดยมุ่งเน้นที่รูปแบบการสื่อสารที่เอื้ออำนวยต่อการแพร่ นวัตกรรม รวมทั้งใช้การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปนัย (inductive approach) เพื่อวิเคราะห์หาข้อสรุปร่วมกัน นำไปสู่การสรุปทางแนวคิด ผลการวิจัยพบว่า การแพร่ นวัตกรรมเบี้ยกุดชุมมีลำดับขั้นตอนของการ นำแนวคิดเข้าสู่ชุมชน โดยเน้นที่การใช้สื่อบุคคลเชื่อมโยงกับผู้นำทางความคิดและการสร้างแกนนำ ของชุมชนเพื่อสื่อสารต่อไปยังผู้รับนวัตกรรมในระดับชาวบ้าน และมีการใช้สื่อเชิงสัญลักษณ์ รวมถึงการใช้สื่อพื้นบ้าน โดยเน้นความสอดคล้องของนวัตกรรมกับทัศนคติการพึ่งตนเองของ ชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมพบว่า ลักษณะเฉพาะของชุมชน คุณลักษณะผู้นำ แรงกดดัน ทางเศรษฐกิจของชุมชน การกระจายอำนาจสู่ชุมชน และคุณลักษณะของนวัตกรรมที่สอดคล้องกับ ค่านิยมของคนในชุมชน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในครั้งนี้ ในการแก้ไขปัญหาช่วงวิกฤติของข่าวสารได้มีการใช้ข่ายการสื่อสารในชุมชนเพื่อกระตุ้นกำลังใจ ชาวบ้านและใช้เครือข่ายพันธมิตรภายนอกชุมชนนำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารสู่ สาธารณะ

อรพินท์ สุวรมงคล (2546) ได้ศึกษาเงินตราชุมชน กรณีศึกษาเบี้ยกุดชุม โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาเหตุผลในการเข้าร่วม โครงการเงินตราชุมชน และศึกษาความสัมพันธ์ของอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ รายจ่าย และผลกระทบที่ได้รับจากปัญหาการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจกับเหตุผลที่ตัดสินใจใช้เงินตราชุมชน ผลการวิจัยพบว่า มีการใช้เบี้ยกุดชุม ในการแลกเปลี่ยนสินค้า ในช่วง วันที่ 29 มีนาคม ถึง วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2543 เพียง 4 ครั้งเท่านั้น มีปริมาณการใช้ 7,000 เบี้ย หรือเพียงร้อยละ 23 จากจำนวนทั้งหมด 30,000 เบี้ย ร้อยละ 79 ของผู้ตอบแบบสอบถามมีความสนใจเข้าร่วม โครงการเงินตราชุมชน โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า เงินตราชุมชนช่วยทำให้มีการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันเพิ่มขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงเงินบาท อีกทั้งยังเป็นการช่วยส่งเสริมและขยายการสร้างงานภายในชุมชน ทำให้มีรายได้หรือค่าจ้างเพิ่มขึ้น สินค้าที่ใช้เงินตราชุมชนซื้อขายแลกเปลี่ยนร่วมกับเงินบาทส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรกรรม หัตถกรรม และพืชผักสวนครัว การจับจ่ายใช้สอยโดยใช้เงินตราชุมชนยังอยู่ในวงแคบ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสนับสนุนและผลักดันให้มีการใช้อย่างแพร่หลายในหลายๆ ชุมชน เพื่อให้สินค้ามีความหลากหลาย สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ รายจ่าย และผลกระทบที่ได้รับจากปัญหาการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กับเหตุผลที่ตัดสินใจใช้เงินตราชุมชน

พิสมัย ศรีเนตร (2547) ได้ศึกษาระบบเงินตราชุมชน กรณีศึกษาเบี้ยกุดชุม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา ประวัติ แนวคิด และกระบวนการของชุมชน รวมถึงปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด ในการนำเบี้ยกุดชุมมาใช้ในชุมชนอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร และเพื่อทำความเข้าใจแนวคิด ทฤษฎี รูปแบบ ตลอดจนประสบการณ์การใช้เงินตราชุมชนในต่างประเทศ โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษา พบว่า การเกิดระบบเบี้ยกุดชุมในฐานะเครื่องมือในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น มีปัจจัยที่สนับสนุนที่สำคัญจากภายในชุมชน คือ ความพร้อมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การมีประสบการณ์ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ในการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่ดี มีผู้นำที่เข้มแข็งและมุ่งมั่นที่จะพึ่งตนเอง และชุมชนมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายรองรับการใช้ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ส่วนปัจจัยที่มีผลทำให้ชุมชนตัดสินใจเลือกเบี้ยกุดชุมเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนคือ ความสอดคล้องของแนวคิดเงินตราชุมชนกับแนวทางการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของชุมชน และการตระหนักได้ถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชน หากมีการนำเบี้ยกุดชุมมาใช้ นอกจากนี้ การศึกษา ยังพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการนำระบบเบี้ยกุดชุมมาใช้ในชุมชนกุดชุมคือ ทศนคติของรัฐที่มีต่อเครื่องมือการพัฒนาของชุมชนดังกล่าวโดยวินิจฉัยว่าเบี้ยกุดชุมละเมิดกฎหมายเงินตราของชาติและจะเป็นภัยคุกคามต่อเศรษฐกิจของชาติ

อมรศักดิ์ มาลาและคณะ (2552) ได้ศึกษาความเป็นไปได้ของการใช้ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเงินตราชุมชนรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ระบบหักบัญชี และระบบสิ่งแทนเงินตรา 2) วิเคราะห์ที่มาและปัจจัยเริ่มต้นตลอดจนความเป็นไปได้ของการใช้เงินตราชุมชนในกรณีศึกษาชุมชนกุดชุม 3) วิเคราะห์เงินตราชุมชน กรณีศึกษาเบ็ญกุดชุมในด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านสังคม และด้านกฎหมาย 4) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเงินตราชุมชนและองค์กรการเงินระดับจุลภาค โดยใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (focus group) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลโสธรและหมู่บ้าน สันติสุข อำเภอกุดชุม โดยใช้การสุ่มแบบลูกโซ่ ผลการวิจัยพบว่าผู้ใช้เบ็ญกุดชุมส่วนใหญ่เห็นว่าการใช้เบ็ญกุดชุมเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจและการจ้างงานในชุมชน เป็นการประหยัดเงินบาท ผู้ใช้เงินตราชุมชนมีความพอใจกับระบบดังกล่าว ส่วนคำถามที่เกี่ยวกับอนาคตและโอกาสของระบบเงินตราชุมชน ผู้ใช้ระบบเงินตราชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่าระบบเงินตราชุมชนจะมีความยั่งยืนและมีการใช้กันมากขึ้น เพราะกำลังจะได้รับการรับรองว่าเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย ต่างประเทศก็มีใช้กัน ส่วนผลดีของระบบเงินตราชุมชนนั้นพบว่า ผลดีที่มีต่อชุมชน คือบรรเทาปัญหาการขาดแคลนสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน สร้างงาน กระตุ้นการผลิตและการแลกเปลี่ยนในชุมชน ลดการระดมยืม ลดการพึ่งพิงตลาดภายนอก ให้คุณค่าแก่กิจกรรมที่ไม่ถูกให้ค่าในระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก โดยใช้เงินตราชุมชนเป็นคำตอบแทน เช่น งานบ้านของผู้หญิง การดูแลผู้สูงอายุ และสร้างความเข้มแข็งในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน ส่วนด้านผลกระทบต่อประเทศพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าเป็นการกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยรวม เป็นตัวอย่างที่ดีของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างเสริมความเข้มแข็งและการพึ่งพาตนเองให้กับชุมชนอื่น

Caron Caldwell (2543) ได้ศึกษาสาเหตุที่คนเข้าร่วมระบบแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชน (LETS) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแรงจูงใจของสมาชิกผู้ร่วมใช้ระบบ LETS โดยการตรวจสอบค่านิยมในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง 2) หาประสิทธิภาพของระบบ LETS เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป โดยระบบนี้มีคุณสมบัติคือ ไม่แสวงหาผลประโยชน์ ไม่มีการบังคับ จะต้องให้ความเท่าเทียมกันในการรับรู้ข่าวสารของมวลสมาชิก เงินในระบบ LETS จะต้องมีมูลค่าเท่าเทียมกันกับเงินของประเทศ และไม่มีการคิดค่าดอกเบี้ยในการใช้จ่ายระบบ LETS โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเจาะลึก (in-depth interviews) และแบบสำรวจ กลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกผู้ร่วมใช้ระบบ LETS จำนวน 100 คน ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุที่สมาชิกเข้าร่วมใช้ระบบ LETS เรียงจากมากไปน้อยคือ สามารถนำไปใช้จ่ายในชุมชนได้ (90%) ทำให้ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย (88%) ทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม (75%) ได้พบปะแลกเปลี่ยนกับสมาชิกคนอื่น (69%) ได้ใช้ทักษะที่การ

ใช้ระบบเงินตราทั่วๆ ไปมองข้าม (51%) มีความเชื่อในเรื่องการประหยัด (49%) ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน (47%) เพื่อเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิต (38%) ได้รับทักษะใหม่ๆ (21%) ชดเชยการว่างงาน (16%) และเพื่อประชาสัมพันธ์กิจการของตนเอง (13%) ส่วนสินค้าและบริการที่มีการใช้ระบบ LETS ในการแลกเปลี่ยนมากที่สุดได้แก่ หมวดอาหารและเสื้อผ้า (38%) เครื่องใช้ไฟฟ้า (28%) ส่วนความพึงพอใจจากการใช้ระบบ LETS อยู่ในระดับมาก (38%) ปานกลาง (31%) พอใจมากที่สุด (22%) ไม่พอใจ (6%) ในเรื่องความคิดเห็นที่ว่าระบบ LETS มีผลต่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมนั้น กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าเป็นทางเลือกในการเรื่องของการดำรงชีพและการแข่งขัน (95%) ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (86%) ทำให้การให้นิยามของงานกว้างขึ้น (80%) ส่งเสริมโครงการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (78%) ทำให้ชุมชนกลับมารวมกลุ่มกันอีกครั้ง (70%) นอกจากนี้ยังพบว่าระบบ LETS สามารถนำไปใช้เพื่อตอบสนองการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนได้ดี

Fitzpatrick, Tony (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการใช้ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่น LETS ในประเทศสหราชอาณาจักร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่น LETS 2) เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้จากการใช้ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่น LETS ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกในปัจจุบัน และกลุ่มที่เคยเป็นสมาชิก โดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างและคำถามปลายเปิด กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ที่ใช้และเคยใช้ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่น LETS ในประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งประกอบไปด้วย Key Performance 7 คน (นักการเมือง 4 คน และสมาชิกองค์กรภาครัฐและเอกชน 3 คน) นอกจากนี้ ก็สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 12 คน จากการสุ่มแบบ snowballing รวมเป็น 19 คน ผลการวิจัยพบว่า ไม่มี ความแตกต่างระหว่างความคิดของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกและเคยเป็นสมาชิก ระบบแลกเปลี่ยนท้องถิ่น LETS เกี่ยวกับเรื่องการใช้คุณธรรมและค่านิยมทางการเมืองเมื่อใช้ระบบ LETS กลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกระบบ LETS เห็นว่า ควรใช้ระบบเงินตราชุมชน LETS แยกออกมาจากระบบการเงินทั่วไป เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจชุมชน และเห็นว่ารัฐบาลไม่ควรจัดวางการใช้เงินตราชุมชน

David Walker (2552) ได้ศึกษาผลกระทบผลกระทบบจากการใช้ระบบเงินตราชุมชน ต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อศึกษาว่าระบบเงินตราชุมชนช่วยให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดีขึ้น หรือเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ โดยใช้รูปแบบการวิจัยผสม (a hybrid analysis) กลุ่มตัวอย่างเป็นชาวบ้านที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ใช้ระบบเงินตราชุมชนและชาวบ้านในชุมชนชนบททั่วไป ซึ่งแบ่งออกเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านหนองสระพัง จังหวัดมุกดาหารและ หมู่บ้านสันติสุข จังหวัดยโสธร ผลการศึกษาพบว่าระบบเงินตราชุมชนสามารถช่วยทำให้คนในชุมชนมี

ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีกิจกรรมร่วมกัน และลดผลกระทบด้านภาวะเศรษฐกิจที่ฟุ่มเฟือยจากภายนอก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเสนอแนะว่าควรที่จะมีการขยายระบบเงินตราชุมชนนี้ไปยังชุมชนอื่นต่อไป

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศจะพบว่าระบบเงินตราชุมชนเป็นระบบที่มีการใช้มาก่อนในประเทศตะวันตกซึ่งยังเป็นเรื่องใหม่ถือเป็นนวัตกรรมในสังคมไทยและมีการพยายามนำมาใช้กับสังคมไทย โดยในชุมชนกุดชุมเป็นเบื้องต้น แต่เนื่องจากการสื่อสารยังไม่เป็นที่เข้าใจในวัตถุประสงค์จึงทำให้เกิดปัญหาทางข้อกฎหมาย จนต้องมีการตั้งระงับไประยะเวลาหนึ่ง ทั้งที่งานวิจัยทั้งจากในประเทศและต่างประเทศต่างชี้ให้เห็นว่าการใช้ระบบเงินตราชุมชนนั้นเป็นการลดผลกระทบที่เกิดจากภาวะการบริโภคนิยมในสิ่งที่ฟุ่มเฟือยตามกระแสนิยมของแนวคิดระบบเศรษฐกิจกระแสหลักหรือลัทธิบริโภคนิยม ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้หันมายึดถือแนวทางสายกลาง ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษารูปแบบการจัดตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน กรณีศึกษาเบ็ญกุดชุมเพื่อเป็นการยืนยันและนำเสนอรูปแบบที่สามารถจะเป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนไทยต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : ศึกษารายกรณีบุญกุดชุม ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ที่ใช้ในการวิจัย ครั้งนี้ คือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลนาโไ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 1,278 คน ได้แก่

1. ผู้นำชุมชน	จำนวน	10 คน
2. ผู้นำทางภูมิปัญญา	จำนวน	10 คน
3. เจ้าอาวาสวัด	จำนวน	4 รูป
4. ผู้บริหารสถานศึกษา	จำนวน	4 คน
5. ผู้บริหารสถานีอนามัยตำบล	จำนวน	1 คน
6. สมาชิกเบ็ญกุดชุม	จำนวน	1,248 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้นำชุมชน ผู้นำทางภูมิปัญญา เจ้าอาวาส ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานีอนามัยตำบล และ สมาชิกที่ใช้เบ็ญกุดชุมที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลนาโไ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งได้จากการใช้ตาราง Krejcie และ Morgen (บุญชม ศรีสะอาด, 2548) จำนวน 289 คน โดยใช้ในการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) ประกอบไปด้วยบุคคลดังรายละเอียดตามตารางที่ 3.1 ดังนี้

ตารางที่ 3.1 จำนวนประชากรและ กลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามหมู่บ้าน

หน่วย : คน

หมู่ที่	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
5	284	62
7	312	71
8	290	66
9	187	43
11	205	47
รวม	1,278	289

ที่มา : สํามะโนประชากรองค์การบริหารส่วนตำบลนาโส้

นอกจากนี้ถ้าจำแนกประชากรและกลุ่มตัวอย่างตามสถานภาพจะสามารถจำแนกได้ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 จำนวนประชากรและ กลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานภาพ

หน่วย : คน

สถานภาพ	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ผู้นำชุมชน	10	10
ผู้นำภูมิปัญญา	10	10
เจ้าอาวาส	4	4
ผู้บริหารสถานศึกษา	4	4
ผู้บริหารสถานีอนามัย	1	1
สมาชิกเบื้ยกุศุม	1,248	260
รวม	1,277	289

ที่มา : สํามะโนประชากรองค์การบริหารส่วนตำบลนาโส้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนคือ การเก็บข้อมูลด้านเอกสาร (review data) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (field data)

การเก็บข้อมูลด้านเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารจากแหล่งข้อมูลทั้งตำราในพิพิธภัณฑ์และวัด ในชุมชนกุศุมและชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดยโสธรและจากเอกสารหลักฐานในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ พร้อมทั้งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

การเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยใช้เครื่องมือหลายฉบับซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) และแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) ซึ่งมีขั้นตอนในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ซึ่งประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์จำนวน 2 ฉบับ ได้แก่

1.1 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) เกี่ยวกับรูปแบบการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้ระบบเงินตราชุมชนเบี้ยกุศุม มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังนี้

- ศึกษาเอกสารวิชาการ งานวิจัย เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มองค์กร

- สร้างแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด

- นำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสม ครอบคลุมประเด็น และความตรง โดยมีผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านดังนี้

1. ศศ.ดร.สมบัติ ท้ายเรือคำ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย

2. ดร. โฉมทัย อุดมบุญญานภาพ นักวิจัยชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผลประเมินผล

3. อาจารย์นวลอนงค์ สุวรรณเรืองศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา

- นำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

- ทดลองใช้ (try out) โดยการทดลองสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก 3 คน เพื่อดูความเหมาะสมด้านเวลา ข้อคำถาม

- นำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) มาปรับปรุงมาปรับปรุงแก้ไขจากการทดลองใช้

- ทดลองใช้ (try out) โดยการทดลองสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง เพื่อดูความเหมาะสมด้านเวลา ข้อคำถาม

- นำสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) มาปรับปรุงมาปรับปรุงแก้ไขจากการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง

- นำไปใช้จริง

1.2 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับรูปแบบการคงอยู่ของกลุ่มผู้ใช้ระบบเงินตราชุมชนเบี้ยกุดชุม มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังนี้

- ศึกษาเอกสารวิชาการ งานวิจัย เกี่ยวกับการคงอยู่ของกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มองค์กร

- สร้างแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด

- นำ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ที่สร้างขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสม ครอบคลุมประเด็น และความตรง โดยมีผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านดังนี้

1. ผศ.ดร.สมบัติ ท้ายเรือคำ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย

2. ดร.โชนทัย อุดมบุญญาอนุภาพ นักวิจัยชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผลประเมินผล

3. อาจารย์นวลอนงค์ สุวรรณเรือง ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา

- นำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

- ทดลองใช้ (try out) โดยการทดลองสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก 3 คน เพื่อดูความเหมาะสมด้านเวลา ข้อคำถาม

- นำสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) มาปรับปรุงมาปรับปรุงแก้ไขจากการทดลองใช้

- ทดลองใช้ (try out) โดยการทดลองสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง เพื่อดูความเหมาะสมด้านเวลา ข้อคำถาม

- นำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) มาปรับปรุงมาปรับปรุงแก้ไขจากการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง

- นำไปใช้จริง

2. แบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

- ศึกษาเอกสารวิชาการ งานวิจัย เกี่ยวกับการจัดตั้งและการคงอยู่ของกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มองค์กร

- สร้างแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) ซึ่งเป็นแบบบันทึกปลายเปิดโดยการระบุประเด็นที่จะสนทนาให้ชัดเจนแต่สามารถเปิดกว้างในประเด็น

- นำแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) ที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสม ครอบคลุมประเด็น และความตรง โดยมีผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านดังนี้

1. ผศ.ดร.สมบัติ ท้ายเรือคำ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องมือวิจัย

2. ดร.โณทัย อุดมบุญญานุกาพ นักวิจัยชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผลประเมินผล

3. อาจารย์นวลอนงค์ สุวรรณเรือง ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา

- นำแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

- ทดลองใช้ (try out) โดยการทดลองสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก 3 คน เพื่อดูความเหมาะสมด้านเวลา ข้อคำถาม

- นำแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) มาปรับปรุงมาปรับปรุงแก้ไขจากการทดลองใช้

- ทดลองใช้ (Try Out) โดยการทดลองจัดประชุมกับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง เพื่อดูความเหมาะสมด้านเวลา ข้อคำถาม

- นำแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) มาปรับปรุงมาปรับปรุงแก้ไขจากการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง

- นำไปใช้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

3.1 การเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. กำหนดช่วงเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลังจากได้กลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษาแล้ว

2. ติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการในพื้นที่
3. ดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview)
4. ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล
5. เก็บข้อมูลเสริมที่ขาดตกบกพร่อง

3.2 การเก็บข้อมูลจากการจัดประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. กำหนดช่วงเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลังจากได้กลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษาแล้ว

2. ติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการในพื้นที่
3. ดำเนินการจัดประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group)
4. ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล
5. เก็บข้อมูลเสริมที่ขาดตกบกพร่อง

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้เครื่องมืออื่นๆ ช่วยในการเก็บข้อมูลดังนี้

เครื่องบันทึกเสียงขนาดเล็กพร้อมแถบบันทึกเสียงและแบตเตอรี่ เพื่อใช้ในการบันทึกเสียงขณะทำการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยก่อนการบันทึกเสียงทุกครั้งผู้วิจัยจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้งและจะไม่เปิดเผยข้อมูลในส่วนที่เป็นความลับที่จะเกิดความเสียหายกับผู้ให้สัมภาษณ์หลังจบการบันทึกเสียงผู้วิจัยจะเขียนชื่อและจัดทำเป็นรหัสพร้อมกับลงวันที่ในการสัมภาษณ์กำกับตลับเทปไว้และจัดทำเป็นหมวดหมู่เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

กล้องและวิดีโอบันทึกภาพเหตุการณ์ที่สำคัญหรือน่าสนใจ ซึ่งในบางครั้งการบรรยายไม่สามารถทดแทนการเห็นภาพเคลื่อนไหวจริงๆ ได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) โดยผู้วิจัยแบ่งวิธีการวิเคราะห์ออกเป็น 2 แบบดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูล (verification of data) ในช่วงที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จะทำการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บมาได้ในแต่ละครั้งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาเพื่อค้นหาความหมายต่างๆ จากข้อมูลที่ได้มา โดยแบ่งแยกประเภทของข้อมูลตามแฟ้มข้อมูลที่จัดไว้ และเพื่อเป็นการตรวจสอบความครบถ้วน ความต่อเนื่องของข้อมูลที่ได้มา พร้อมทั้งเป็นการประเมินถึงความต้องการในรายละเอียดของข้อมูลด้านต่างๆ ในครั้งต่อไปด้วย

2. การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) ซึ่งเป็นเทคนิคการวิจัยที่พยายามจะบรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสาร โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบ เน้นสภาพ วัตถุประสงค์ (objective) เป็นการบรรยายที่เน้นความตามเนื้อหาที่ปรากฏในข้อความ ไม่เน้นการตีความหรือค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง การวิเคราะห์แบบนี้จะมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ประกอบด้วย ความมีระบบ มีความเป็นสภาพวัตถุประสงค์และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระดับลึกเป็นรายบุคคลมาวิเคราะห์เนื้อหา ด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (analysis comparison) พร้อมทั้งบรรยาย เปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน (agreement) และเปรียบเทียบสิ่งที่แตกต่างกัน (disagreement)

3. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเชิงลึก (in-depth interview) และแบบบันทึกการประชุม (Focus Group) ซึ่งได้จากการเก็บข้อมูลจาก กลุ่มตัวอย่าง

4. สังเคราะห์รูปแบบ (synthesis) เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถามและแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อยแล้วผู้วิจัย ทำการสังเคราะห์รูปแบบการจัดตั้ง และการคงอยู่ของการใช้เงินตราชุมชน กรณีศึกษาเบ็ญกุดชุมเพื่อเสนอรูปแบบเป็นผลการวิจัยต่อไป

4.1 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบ แก่ใจ ข้อมูล เพื่อให้มีความเที่ยงตรงของข้อมูลและความเชื่อถือได้ไปพร้อมกับการมีจรรยาบรรณในการวิจัย ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลดังนี้หลังจากที่นักวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้ว ขั้นตอนสำคัญที่ต้องกระทำต่อไปคือ การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) จะมีกระบวนการที่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งการวิเคราะห์เชิงคุณภาพนั้น มักจะมีคำถามในเรื่องความแม่นยำ และความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพราะแคลงใจในความลำเอียง (bias) ของนักวิจัยที่อาจเกิดขึ้น

เมื่อได้ไปคลุกคลีกับปรากฏการณ์และผู้ให้ข้อมูล นักวิจัยเชิงคุณภาพตระหนักดีถึงข้อสงสัยนี้และได้วางมาตรการที่จะป้องกันความผิดพลาด นั่นคือการตรวจสอบข้อมูลก่อนที่จะทำการวิเคราะห์

เมื่อนักวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้วในขั้นตอนแรกจะต้องตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้อาจเพียงพอหรือยัง ข้อมูลนั้นตอบปัญหาของการวิจัยหรือไม่ ถ้าได้ข้อมูลไม่ตรงกันจะต้องตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร การตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) (Denzin, 1970)

นอกจากนี้เพื่อการทดสอบให้แน่ใจว่า การวิเคราะห์และเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นถูกต้องหรือไม่ นักวิจัยอาจใช้วิธีการเดียวกับ Whyte ซึ่งใช้ในการวิจัยเรื่อง Street Corner Society (1955) โดยถกเถียงและซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือกลุ่มเด็กวัยรุ่นข้างถนนเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นและตีความหมาย และเมื่อเขาเขียนรายงานจบ เขาก็ให้เด็กเหล่านั้นอ่านบททวนว่าข้อมูลและการตีความหมายของเขานั้นเที่ยงตรงตามที่คนกลุ่มนี้ยึดถือเป็นแบบอยู่หรือไม่แล้วจึงแก้ไขเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้วิจัยใช้หลักการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation technique) เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้อ่านนั้นถูกต้องน่าเชื่อถือ โดยในขั้นแรกต้องตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้อาจเพียงพอหรือยัง ข้อมูลนั้นตอบปัญหาของการวิจัยหรือไม่ ซึ่งมีวิธีการโดยละเอียดดังนี้

1) การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล (data Triangulation) โดยการพิจารณาว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้อ่านนั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือการสอบว่าแหล่งของข้อมูลที่มาได้แก่แหล่งเวลา แหล่งสถานที่และแหล่งบุคคล แหล่งเวลาหมายถึงว่า ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่เช่น ถ้าผู้วิจัยเคยสังเกตกลุ่มตัวอย่างเวลาเช้า ควรตรวจสอบข้อมูลโดยการสังเกตกลุ่มตัวอย่างเวลาบ่ายและเวลาอื่นๆ ด้วย แหล่งสถานที่หมายความว่า ถ้าข้อมูลที่มาจากสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่นเมื่อกลุ่มตัวอย่างให้สัมภาษณ์ที่ทุ่งนา กับที่บ้านจะตอบคำถามเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ แหล่งบุคคลหมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลต่างกันข้อมูลที่ได้อาจเหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่ ผู้ให้ข้อมูลที่ต่างกันและมีความสมดุล กันกันทั้งฝ่ายที่เป็นผู้ปกครอง ผู้ได้ปกครอง และผู้ที่มองจากข้างนอก เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลแล้วจึงได้นำเสนอข้อมูลให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความครอบคลุมเนื้อหาในการวิจัย พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigation Triangulation) คือการตรวจสอบข้อมูลว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกต แทนที่จะใช้

ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน

3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (theory triangulation) คือการตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด ปกตินักวิจัยจะตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎีได้ยากกว่าการตรวจสอบด้านอื่น

4) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

5) การตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของผู้ให้ข้อมูล เพื่อเป็นการยืนยันความเชื่อถือได้ (reliability) ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ที่ศึกษามาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการให้เจ้าของข้อมูลได้อ่านข้อมูลพร้อมทั้งให้ความคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งจะใช้ทั้งส่วนของข้อมูลเดิมและส่วนของข้อมูลที่วิเคราะห์ตีความแล้ว

4.3 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นขั้นตอนที่สำคัญและยากในการบวนการวิจัย โดยเฉพาะการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปจากการศึกษารูปแบบหรือข้อมูลจำนวนหนึ่ง มักไม่ใช่สถิติช่วยในการวิเคราะห์ หรือถ้าใช้สถิติก็ไม่ได้ถือว่าวิธีการทางสถิติเป็นวิธีวิเคราะห์หลัก แต่จะถือเป็นข้อมูลเสริม ด้วยเหตุนี้ผู้วิเคราะห์ข้อมูลจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการวิจัยผู้วิเคราะห์ข้อมูลจึงควรมีความรอบรู้ในเรื่องแนวคิดทฤษฎีอย่างกว้างขวาง มีความเป็นสหวิทยาการอยู่ในตัว สามารถสร้างข้อสรุปเป็นกรอบแนวคิดและเปลี่ยนแปลงแนวทางในการตีความหมายข้อมูลได้หลายๆ แบบ เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สำคัญสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แบบคือ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งส่วนใหญ่แล้วข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะเป็นข้อความเชิงบรรยาย (descriptive) ที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์แล้วฉบับที่ทักไว้

2) การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายเหมือนกัน แต่กระทำโดยการพยายามทำข้อมูลนั้นให้เป็นจำนวนที่นับได้ และมักกระทำกับข้อมูลเอกสารในการวิจัยเอกสาร

4.4 การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (typological analysis)

เป็นการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ (typologies) ที่ใช้ในที่นี่หมายถึงขั้นตอนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป การจำแนกแบ่งวิธีการได้เป็น 2 แบบ คือแบบที่ใช้แนวคิดทฤษฎีและแบบที่ไม่ใช้ทฤษฎี

4.4.1 แบบใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกชนิดในเหตุการณ์หนึ่งๆ โดยยึดแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการจำแนก เช่น อาจใช้ของ Lofland (1971) ซึ่งแยกออกเป็น การกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและสภาพสังคมเป็นแนวทางในการจำแนก เช่นเดียวกับที่ใช้ในการสังเกต รายละเอียดของกรอบการจำแนกชนิดมีดังนี้

1) การกระทำ (acts) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง

2) กิจกรรม (activities) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง และมีความผูกพันกับกลุ่มบุคคลบางกลุ่มหรือบางคน

3) ความหมาย (meanings) คือ การที่บุคคลอธิบายหรือสื่อสารหรือให้ความหมายเกี่ยวกับการกระทำและหรือกิจกรรม อาจเป็นการให้ความหมายในลักษณะเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน

4) ความสัมพันธ์ (relationships) คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลหลายๆ คน ในสังคมที่ศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อาจเป็นในรูปแบบของการเข้ากันได้ หรือความขัดแย้งกันก็ได้

5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) คือ การที่บุคคลมีความผูกพัน และเข้าร่วมกิจกรรม หรือมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

6) สภาพสังคม (setting) คือ สถานการณ์หรือสภาพการที่เป็นการกระทำหรือกิจกรรมที่ทำการศึกษาก่อตั้งอยู่

4.4.2 แบบไม่ใช้ทฤษฎี เป็นการจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้ ผู้วิจัยจะจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่างๆ ตามประเภทที่สัมพันธ์กับแบบแผนชีวิตที่นักวิจัยสังเกตเห็น เช่น แบ่งชนิดของเหตุการณ์ระยะเวลาที่เหตุการณ์เกิด บุคคลที่เกี่ยวข้อง สภาพแวดล้อม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของชนิดต่างๆ ที่แบ่งนี้ เมื่อได้จำแนกข้อมูลเป็นชนิดแล้ว นักวิจัยจะพิจารณาความสม่ำเสมอ (regularities) ของการเกิดของข้อมูลชนิดต่างๆ ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ ในการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดทั้งโดยใช้และไม่ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีนี้ ผู้วิจัยจะได้กำหนด หน่วยการวิเคราะห์ให้แก่ข้อมูลโดยปริยาย

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร : การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารอาจจะทำได้ทั้งโดยวิธีการเชิงปริมาณ และวิธีการเชิงคุณภาพ วิธีการเชิงปริมาณ คือ การทำให้ข้อมูลเอกสาร 'ได้แก่' ถ้อยคำประโยคหรือใจความในเอกสารเป็นจำนวนที่วัดได้ แล้วแจกแจงจำนวนของถ้อยคำ ประโยค หรือใจความเหล่านั้น วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบนี้ที่รู้จักกันก็คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (induction) จากเอกสารดังกล่าวประกอบกับเอกสารอื่น โดยอาจมีการแบ่งประเภทตามเนื้อหาของเอกสารแล้วเปรียบเทียบเนื้อหาประเภทต่างๆ กันด้วยก็ได้

การวิเคราะห์เนื้อหาคือเทคนิคการวิจัยที่พยายามจะบรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสาร โดยใช้วิธีการเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบและเน้นสภาพวัตถุวิสัย (objectivity) (Berelson, 1952) การบรรยายนี้เน้นที่เนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความ พิจารณาจากเนื้อหาโดยผู้วิจัยไม่มีอคติหรือความรู้สึกของตัวเองเข้าไปพัวพัน ไม่เน้นการตีความหรือหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง หรือความหมายระหว่างบรรทัด สำหรับนักวิจัยบางคนถือว่า การวิเคราะห์เนื้อหาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีการเชิงปริมาณก็ได้ เพียงแต่ให้การระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความหรือสาระเป็นอย่างมีระบบและเป็นสภาพวัตถุวิสัย (Holsti, 1969) เราอาจสรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประเภท คือ มีความเป็นระบบ มีความเป็นสภาพวัตถุวิสัย และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี

4.5.1 ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหาดังนี้

1) ผู้วิจัยต้องตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นสำหรับการคัดเลือกเอกสาร และหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์ ใครก็ตามที่มาเป็นผู้วิเคราะห์เนื้อหาต่อไป จะต้องมีเกณฑ์และระเบียบเดียวกันในการคัดเลือก ไม่ใช่ว่าผู้วิเคราะห์แต่ละคนต่างก็มีกฎเกณฑ์ของตนและรับช่วงงานต่อกันไม่ได้

2) ผู้วิจัยต้องวางเค้าโครงของข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์แล้วแบ่งไว้เป็นประเภท (categories) การทำเช่นนี้จะช่วยให้การวิเคราะห์มีความสม่ำเสมอ ผู้วิเคราะห์สามารถตัดสินใจได้ว่าคำหรือข้อความใดออกมาจากเอกสารหรือตัวบท (text) และจะทิ้งคำหรือข้อความใดออกไป

3) ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงบริบท (context) หรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องวิธีใช้ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยควรตั้งคำถามเกี่ยวกับเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ เช่น ใครเป็นผู้เขียน เขียนให้ใครอ่าน ช่วงเวลาที่เขียนเป็นอย่างไร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างลึกซึ้งขึ้น การพิจารณาเอกสารในสภาพที่เป็นองค์ประกอบจึงเป็นสิ่งจำเป็น การบรรยายคุณลักษณะเฉพาะของเนื้อหาโดยไม่โยงไปสู่ลักษณะ

ของเอกสาร ของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร จะทำให้ผลการวิเคราะห์มีคุณค่าน้อย แต่ถ้าได้มีการเปรียบเทียบคุณลักษณะของเนื้อหาเข้ากับบริบทของเอกสารและมีการโยงคุณลักษณะดังกล่าวเข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสมที่ผู้วิจัยเลือกมาเปรียบเทียบจะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความกว้างขึ้นและนำไปสู่การอ้างอิงใช้กับข้อมูลอื่นๆ ได้

4) โดยปกติการวิเคราะห์เนื้อหาจะกระทำกับเนื้อหาตามที่ปรากฏ (manifest content) ในเอกสารมากกว่ากระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ (latent content) การวัดความถี่ของคำหรือข้อความในเอกสารก็หมายถึงคำหรือข้อความที่มีอยู่ ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความได้ การตีความข้อความจะกระทำในอีกขั้นตอนหนึ่งภายหลัง เมื่อผู้วิจัยจะสรุปข้อมูล

5) ขั้นตอนนี้เป็นสิ่งที่ยังถกเถียงกันอยู่ระหว่างนักวิจัยเชิงปริมาณกับนักวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับนักวิจัยเชิง ปริมาณเมื่อได้กระทำตามขั้นตอน 4 ขั้นที่กล่าวมาแล้ว ก็ถือว่าผู้วิจัยจะลงมือสรุปข้อมูลอย่างแม่นยำ และนำข้อมูลไปอ้างอิงกับประชากรทั้งหมดได้ แต่สำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพมักมีข้อทักท้วงอยู่บ้าง โดยที่นักวิจัยเชิงคุณภาพเห็นว่า ความถี่ของคำหรือข้อความที่ปรากฏอาจมิได้แสดงถึงความสำคัญของคำหรือข้อความนั้นก็ได้ เช่น คำว่า “ชาติ” “รักชาติ” ปรากฏถี่หลายครั้งอาจไม่ได้เน้นสาระของเรื่องชาติและความรักชาติก็ได้ นอกจากนั้น การดึงความสำคัญของสาระจากตัวบทอาจใช้วิธีสรุปใจความได้ดีกว่าการวัดความถี่ของคำก็ได้ ฉะนั้นวิธีการเชิงคุณภาพจึงน่าจะมีส่วนช่วยในการวิเคราะห์เนื้อหาได้เป็นอย่างดี นักวิจัยเชิงคุณภาพให้เหตุผลว่า การได้คำตอบเลื่อนรางสำหรับคำถามที่ตรงเป้า ยังดีกว่าได้คำตอบที่ชัดเจนสำหรับคำถามที่ผิดเป้า การมุ่งจะวัดความถี่ของคำเพียงอย่างเดียว อาจนำไปสู่คำตอบที่ชัดเจนแต่ไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง สรุปแนวทางในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการดังตารางที่

3.3

ตารางที่ 3.3 ตารางสรุปการดำเนินการวิจัย

รูปแบบ/วัตถุประสงค์	แหล่งข้อมูล	วิธีการ/เครื่องมือ	การวิเคราะห์/สรุปผล
1. วิจัยเอกสาร (documentary research) - เพื่อศึกษาบริบท ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข ของ ชุมชนกุดชุม	- เอกสารหลักฐานใน ชุมชนที่มีความเกี่ยวข้อง ทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งข้อมูลออนไลน์	- แบบรวบรวมข้อมูล เอกสาร - แบบสอบถาม	- วิเคราะห์ข้อมูลจาก เอกสาร แยกรายประเด็น - สังเคราะห์ผลจากข้อมูล เอกสารตามประเด็นที่ ต้องการ
2. วิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) - เพื่อค้นหารูปแบบของ การจัดตั้งและการคง อยู่ของระบบเงินตรา ชุมชน กรณีศึกษาเปี้ย กุดชุม	- ผู้นำชุมชน ผู้นำทางภูมิ ปัญญา สมาชิกผู้ใช้เปี้ย กุดชุม และชาวบ้าน ทั่วไป	- ใช้การสัมภาษณ์แบบ เจาะลึก (in-depth interview) ด้วยแนว คำถามการสัมภาษณ์เชิง ลึก (interview guideline) - ใช้การประชุมสนทนา กลุ่มย่อย (focus group)	- ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) - สรุปผลเป็นรูปแบบ intervention ในการ นำไปสร้างรูปแบบ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน กรณีศึกษาบุญคุณชุม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนในหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุมหึง จังหวัดยโสธร และเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการก่อตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : บุญคุณชุม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (quality research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) และในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการตรวจสอบข้อมูล โดย ผู้วิจัยใช้หลักการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation technique) เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้นั้นถูกต้องน่าเชื่อถือ โดยการใช้การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล (data Triangulation) ซึ่งพิจารณาว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้น ถูกต้องหรือไม่ โดยการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลว่าผู้ให้ข้อมูล (key informants) นั้นมาจากหลากหลายกลุ่มหรือไม่ เวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมีความเหมาะสมหลากหลายและสถานที่ในการให้ข้อมูลที่มีหลากหลายจะมีผลต่อความเชื่อมั่นของข้อมูลหรือไม่ เช่น ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลรวมกลุ่มกันให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เดี่ยวในทุ่งนาข้อมูลที่ได้จะเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลนั้นผู้วิจัยก็ได้ใช้วิธีการที่หลากหลายเช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (focus group) แล้วจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ถึงความน่าเชื่อถือ เมื่อเกิดความสงสัยไม่แน่ใจในข้อมูลผู้วิจัยได้กลับไปตรวจสอบเพื่อยืนยันข้อมูลอีกครั้งหนึ่งจากผู้ให้ข้อมูล หลังจากมีการตรวจสอบข้อมูลเป็นที่แน่ใจแล้วผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ไปตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของผู้ให้ข้อมูล เพื่อเป็นการยืนยันความเชื่อถือได้ (reliability) ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ที่ศึกษามาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการให้เจ้าของข้อมูลได้อ่านข้อมูลพร้อมทั้งให้ความคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งจะใช้ทั้งส่วนของข้อมูลเดิมและส่วนของข้อมูลที่ได้อธิบายให้ตีความแล้ว แสดงให้เห็นว่าข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้มีความน่าเชื่อถือและเชื่อถือได้ จากการรวบรวม ผู้วิจัยได้เสนอผลการศึกษาวิจัยตามลำดับดังนี้

1. บริบทของชุมชนในหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุมหึง จังหวัดยโสธร
2. รูปแบบการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชน : บุญคุณชุม
3. รูปแบบการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : บุญคุณชุม
4. ระบบเงินตราชุมชน : บุญคุณชุมกับการตอบสนองเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ปัญหาชุมชน

1. บริบทของชุมชนในหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ทำให้ได้ข้อสังเกตเกี่ยวกับสภาพบริบทชุมชนหมู่บ้านสันติสุข หมู่ที่ 11 ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรว่า หมู่บ้านสันติสุขเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กมีชาวบ้านอยู่อาศัยรวมกันทั้งหมด 48 ครอบครัว มีประชากรรวมทั้งสิ้น 386 คน โดยแบ่งออกเป็นชาย 128 คน หญิง 258 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเช่นการทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ ผู้นำชุมชนคือผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสีลธนู ศรีมันตะ

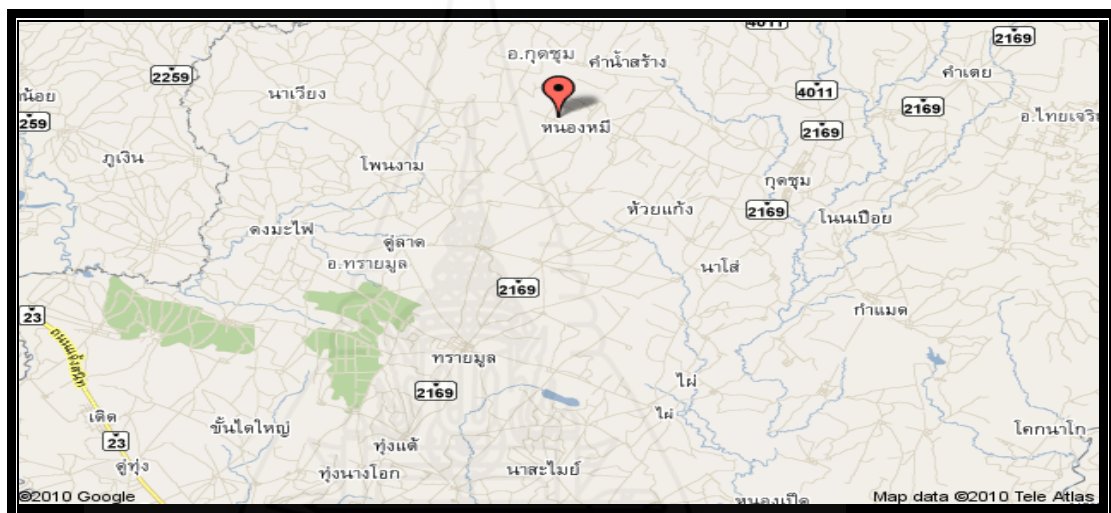
1.1 สภาพทางภูมิศาสตร์และทำเลที่ตั้ง

หมู่บ้านสันติสุข หมู่ที่ 11 มีพื้นที่ประมาณ 6 ตารางกิโลเมตรมีระยะทางห่างจากอำเภอกุดชุม 14 กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับบ้านหนองแคน ทิศใต้ติดต่อกับบ้านดงเย็นและลำน้ำห้วยโพง ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านหนองผือและทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านโสกชุมปูน เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน ซึ่งพื้นที่ดอนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่า มีลำห้วยแสนเล็ก (ห้วยโพง) ไหลผ่านทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งลำห้วยนี้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้าน ชาวบ้านจะทำนา ซึ่งเป็นกิจกรรมการผลิตหรืออาชีพหลัก ปีละ 1 ครั้งหรือที่เรียกว่าทำนาปี โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ สำหรับพันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเหนียวซึ่งคนในชุมชนบริโภคเป็นหลัก และจะปลูกข้าวหอมมะลิพันธุ์ 105 เพื่อขายไว้ใช้จ่ายในครัวเรือน และเป็นรายได้หลักของประชากรในหมู่บ้าน มีระบบการผลิตเป็นระบบเกษตรผสมผสานระหว่างการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัวตลอดทั้งปี ชาวบ้านสันติสุขมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ มีการพึ่งพาตนเองในด้านอาหารสูงและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อีกทั้งยังมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีภายในชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แต่บ้านสันติสุขก็ประสบปัญหาต่าง ๆ ไม่ต่างกับหมู่บ้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชาวบ้านตกอยู่ในวังวนของหนี้สิน เนื่องจากสภาพสังคมและการดำเนินวิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมการบริโภคนิยมที่เน้นความสะดวกสบายและการใช้วัตถุมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวเพื่อสนองตอบความต้องการของตนเองและอำนวยความสะดวกสบาย ชาวบ้านเชื่อว่าเงินก็มีอำนาจในการซื้อมากขึ้น ทำให้เกิดการอพยพเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่เพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้สมาชิกในครอบครัวไม่ได้อยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา บางครอบครัวไม่มีความสุขเท่าที่ควร เนื่องจากเป็นห่วงลูกหลานที่ต้องจากไปทำงานต่างถิ่น เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร ทำให้ต้องจ้างแรงงานจากภายนอกชุมชน ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นด้วย อีกทั้งปัญหายาเสพติด ไม่ว่าจะเป็น ภัยแล้ง น้ำท่วม เนื่องจาก

บ้านสันติสุขเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับลำน้ำโขง หากปีใดที่มีน้ำฝนปริมาณมากทำให้เกิดน้ำท่วมไร่นาเสียหายหรือหากปีใดภัยแล้งก็แล้งกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ เพราะพื้นที่นาเป็นดินเหนียว ดินทามจะแห้งแล้งมากกว่าลักษณะดินทรายหรือดินร่วนปนทราย และปัญหาขาดการวางแผนครอบครัวที่ดีทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย อาทิ ทู่นไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย เป็นต้น

แผนภาพที่ 4.1 แสดงแผนที่ ตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

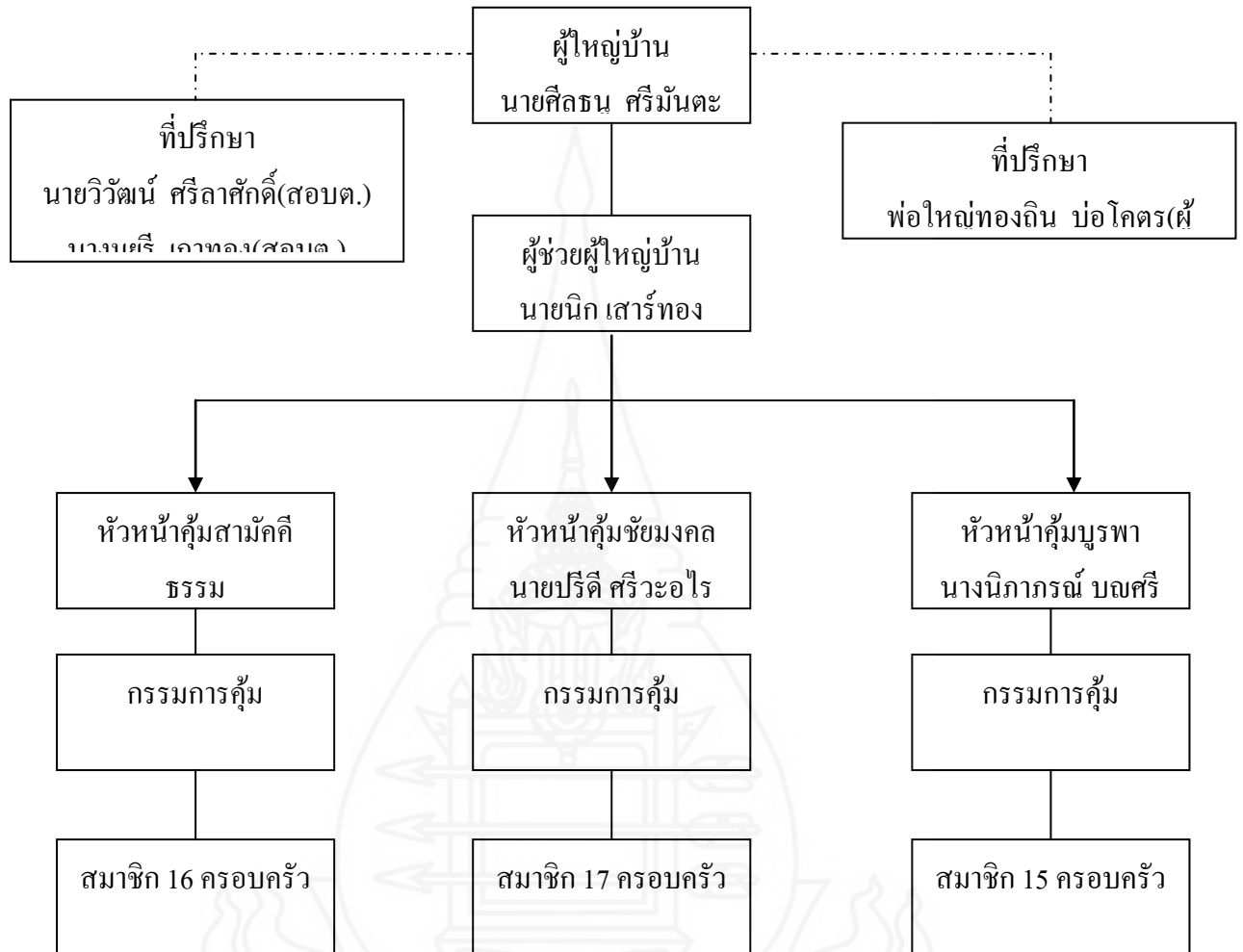

อ้างอิงจาก www.Googlemap.com

1.2 รูปแบบการปกครองและสภาพสังคม

หมู่บ้านสันติสุขหมู่ที่ 11 เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่มีสภาพเป็นชนบทที่ห่างไกล ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเครือญาติที่มีความสนิทสนมใกล้ชิดกัน แบ่งการปกครอง ดังแผนภาพที่ 4.2 ดังนี้

แผนภาพที่ 4.2 แสดงแผนภาพการปกครองของหมู่บ้านสันติสุข หมู่ที่ 11

จากแผนภาพที่ 4.2 แสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านสันติสุข หมู่ที่ 11 มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 3 คุ้มซึ่งแต่ละคุ้มก็จะมีกรรมการประจำคุ้ม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองที่เป็นระบบและมีการกระจายอำนาจ โดยผู้นำในหมู่บ้านคือนายธนุสิต ศรีมันตะ ซึ่งได้รับเลือกตั้งให้มาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2551 โดยมีนายนิกร เสาร์ทองเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2. รูปแบบการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชน : บุญกุศลชุม

จากการศึกษาวิจัยโดยการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อยประชาชนกลุ่มบุญกุศลชุม สมาชิกกลุ่มบุญกุศลชุมและผู้เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อสนเทศรูปแบบการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชน : บุญกุศลชุม ดังนี้

2.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

2.1.1 กลุ่มตัวอย่างจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview)

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	18	42.86
หญิง	24	57.14
รวม	42	100

จากตารางที่ 4.1 ผู้ถูกสัมภาษณ์แบบเจาะลึกประกอบไปด้วยเพศชายจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 42.86 เพศหญิงจำนวน 24 คนคิดเป็นร้อยละ 57.14

ตารางที่ 4.2 จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 21 ปี	4	9.53
21- 35 ปี	14	33.33
36- 50 ปี	18	42.86
มากกว่า 50 ปี	6	14.28
รวม	42	100

จากตารางที่ 4.2 พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 21-50 ปี คิดเป็นจำนวน 32 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 76.19 ซึ่งถือว่าอยู่ในวัยทำงานที่มีพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

ตารางที่ 4.3 จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	11	26.19
สมรส	24	57.14
หม้าย/หย่าร้าง	7	16.67
รวม	42	100

จากตารางที่ 4.3 พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีสถานภาพสมรส จำนวน 24 คน คิดเป็น ร้อยละ 57.14 ส่วนคนโสดมีจำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 26.19 และที่เหลือเป็นหม้ายหรือหย่าร้างจำนวน 7 คนคิดเป็นร้อยละ 16.67

ตารางที่ 4.4 จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าประถมศึกษา	2	4.76
ระดับประถมศึกษา	18	42.86
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น/เทียบเท่า	14	33.33
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า	6	14.28
ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า	2	4.76
รวม	42	100

จากตารางที่ 4.4 พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา โดยมีจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 42.86 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า มีจำนวน 14 คนคิดเป็นร้อยละ 33.33 ส่วนคนที่จบระดับต่ำกว่าประถมศึกษาและจบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่ามีจำนวนน้อยที่สุดคือระดับละ 2 คนคิดเป็นร้อยละ 4.76

ตารางที่ 4.5 จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เกษตรกรกรม	21	50.00
รับจ้างทั่วไป	9	21.43
รับราชการ	6	14.28
อื่นๆ เช่น ค้าขาย พระสงฆ์	6	14.28
รวม	42	100

จากตารางที่ 4.5 พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกษตรกรรวมทั้งทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 รองลงมาคือรับจ้างทั่วไปจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 21.43 ส่วนคนที่รับราชการและมีอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย พระสงฆ์ มีจำนวนเท่ากันคือ 6 คน คิดเป็นร้อยละ 14.28

ตารางที่ 4.6 จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามรายได้ต่อปีต่อครอบครัว

รายได้ปี/ครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20,001 บาท	5	11.90
20,001-30,000 บาท	2	4.76
30,001-40,000 บาท	11	26.19
40,001-50,000 บาท	16	38.09
50,001-60,000 บาท	2	4.76
60,001 บาทขึ้นไป	6	14.28
รวม	42	100

จากตารางที่ 4.6 พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีรายได้อยู่ระหว่าง 30,001- 50,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว โดยมีจำนวน 27 คนคิดเป็นร้อยละ 65.28 รองลงมาคือรายได้ 60,001 บาทขึ้นไปต่อปีต่อครอบครัว ซึ่งมีจำนวน 6 คนคิดเป็นร้อยละ 14.28 ส่วนคนที่มีรายได้น้อยที่สุดคือมีรายได้ต่ำกว่า 20,000 และ 20,001-30,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว มี 2 คนคิดเป็นร้อยละ 4.76

ตารางที่ 4.7 จำนวนและร้อยละของผู้ถูกสัมภาษณ์ จำแนกตามรายจ่ายต่อปีต่อครอบครัว

รายจ่าย/ปี/ครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20,001 บาท	-	-
20,001-30,000 บาท	-	-
30,001-40,000 บาท	2	4.76
40,001-50,000 บาท	10	23.81
50,001-60,000 บาท	22	52.39
60,001 บาทขึ้นไป	8	19.04
รวม	42	100

จากตารางที่ 4.7 พบว่าผู้ถูกสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะมีรายจ่ายอยู่ระหว่าง 50,001-60,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว โดยมีจำนวน 22 คนคิดเป็นร้อยละ 52.39 รองลงมาคือรายจ่าย 40,001-50,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว ซึ่งมีจำนวน 10 คนคิดเป็นร้อยละ 23.81 ส่วนคนที่มียาจ่ายมากที่สุดคือมีรายจ่าย 60,001 บาทขึ้นไปต่อปีต่อครอบครัว มี 8 คนคิดเป็นร้อยละ 19.04

2.1.1 กลุ่มตัวอย่างจากการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group)

ตารางที่ 4.8 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	118	47.77
หญิง	129	52.23
รวม	247	100

จากตารางที่ 4.8 ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ประกอบไปด้วยเพศชายจำนวน 118 คนคิดเป็นร้อยละ 47.77 เพศหญิงจำนวน 129 คนคิดเป็นร้อยละ 52.23

ตารางที่ 4.9 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 21 ปี	24	9.72
21- 35 ปี	82	33.20
36- 50 ปี	108	43.72
มากกว่า 50 ปี	33	13.36
รวม	247	100

จากตารางที่ 4.9 พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 21-50 ปี คิดเป็นจำนวน 190 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 76.92 ซึ่งถือว่าอยู่ในวัยทำงานที่มีพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน ส่วนคนที่มียุมากกว่า 50 ปีมีจำนวน 33 คนคิดเป็นร้อยละ 13.36 และคนที่มียุต่ำกว่า 21 ปีมีจำนวน 24 คนคิดเป็นร้อยละ 9.72

ตารางที่ 4.10 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	76	30.77
สมรส	106	42.91
หม้าย/หย่าร้าง	65	26.32
รวม	247	100

จากตารางที่ 4.10 พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ส่วนใหญ่จะมีสถานภาพสมรส จำนวน 106 คนคิดเป็นร้อยละ 42.91 ส่วนคนโสดมีจำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 30.77 และที่เหลือเป็นหม้ายหรือหย่าร้างจำนวน 65 คนคิดเป็นร้อยละ 26.32

ตารางที่ 4.11 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าประถมศึกษา	18	7.29
ระดับประถมศึกษา	92	37.25
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น/เทียบเท่า	75	30.36
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า	48	19.43
ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า	14	5.67
รวม	247	100

จากตารางที่ 4.11 พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ส่วนใหญ่จะมีระดับการศึกษา ระดับประถมศึกษาโดยมีจำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 37.25 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่ามีจำนวน 75 คนคิดเป็นร้อยละ 30.36 ส่วนคนที่จบระดับต่ำกว่าประถมศึกษา และจบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่ามีจำนวนน้อยที่สุดตามลำดับมีจำนวน 18 คนคิดเป็นร้อยละ 7.29 และ 14 คนคิดเป็นร้อยละ 5.67 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.12 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เกษตรกร	156	63.16
รับจ้างทั่วไป	54	21.86
รับราชการ	19	7.69
อื่นๆ เช่น ค้าขาย	18	7.28
รวม	247	100

จากตารางที่ 4.12 พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกษตรกรทั้งทำไร่ ทำนาและเลี้ยงสัตว์จำนวน 156 คน คิดเป็นร้อยละ 63.16 รองลงมาคือรับจ้างทั่วไปจำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 21.86 ส่วนคนที่รับราชการและอื่นๆ เช่น ค้าขายมีจำนวนใกล้เคียงกันคือมี 19 คนคิดเป็นร้อยละ 7.69 และ จำนวน 18 คนคิดเป็นร้อยละ 7.28 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.13 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามรายได้ต่อปีต่อครอบครัว

รายได้/ปี/ครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20,001 บาท	9	3.64
20,001-30,000 บาท	35	14.17
30,001-40,000 บาท	78	31.58
40,001-50,000 บาท	96	38.87
50,001-60,000 บาท	10	4.05
60,001 บาทขึ้นไป	19	7.69
รวม	247	100

จากตารางที่ 4.13 พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย ส่วนใหญ่จะมีรายได้อยู่ระหว่าง 30,001- 50,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว โดยมีจำนวน 174 คนคิดเป็นร้อยละ 70.45 รองลงมาคือรายได้ 20,001-30,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว มี 35 คนคิดเป็นร้อยละ 14.17 และรายได้ 60,001 บาทขึ้นไปต่อปีต่อครอบครัว ซึ่งมีจำนวน 19 คนคิดเป็นร้อยละ 7.69 ส่วนคนที่มีรายได้น้อยที่สุดคือมีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาทต่อปีต่อครอบครัวมีจำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 3.64

ตารางที่ 4.14 จำนวนและร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จำแนกตามรายจ่ายต่อปีต่อครอบครัว

รายจ่าย/ปี/ครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20,001 บาท	1	0.40
20,001-30,000 บาท	12	4.86
30,001-40,000 บาท	19	7.69
40,001-50,000 บาท	62	25.10
50,001-60,000 บาท	132	53.44
60,001 บาทขึ้นไป	21	8.50
รวม	247	100

จากตารางที่ 4.14 พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย จะมีรายจ่ายอยู่ระหว่าง 50,001- 60,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว โดยมีจำนวน 132 คนคิดเป็นร้อยละ 53.44 รองลงมาคือรายจ่าย

40,001-50,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว ซึ่งมีจำนวน 62 คนคิดเป็นร้อยละ 25.10 และคนที่มียรายจ่ายมากที่สุดคือมียรายจ่าย 60,001 บาทขึ้นไปต่อปีต่อครอบครัว มี 21 คนคิดเป็นร้อยละ 8.50 จำนวนคนที่มียรายจ่ายระดับต่ำที่สุดคือรายจ่ายต่ำกว่า 20,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว มีจำนวน 1 คนคิดเป็น 0.40

2.2 การเกิดแนวคิดเงินตราชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับเงินตราชุมชน ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่คุ้นเคยในประเทศไทย แต่ไว้ในประเทศทางทวีปยุโรป และอเมริกา เช่น กลุ่มสแกนดิเนเวียได้มีการนำระบบนี้มาใช้แพร่หลายมาก่อน เพื่อแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจกระแสหลัก ในประเทศอุตสาหกรรม ส่วนในประเทศไทยนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มแรกที่ใช้ระบบเงินตราชุมชน พบว่า แนวคิดระบบเงินตราชุมชนได้มีการนำเข้ามาเผยแพร่ครั้งแรกโดย อาสาสมัครชาวแคนาดาและชาวอังกฤษ ซึ่งเข้ามาทำงานด้านพัฒนาชุมชน 2 คน คือ เจฟ โพลเวลล์ (Jeff Powell) ชาวแคนาดา และแมนโน ซาลเวอร์ดา (Menno Salverda) ชาวอังกฤษ ในช่วงปี พ.ศ.2541 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งในประเทศไทย โดยที่ผู้ที่มีความเชื่อในปรัชญาด้านการพัฒนาชุมชนเห็นว่าระบบเงินตราของประเทศนั้นล้มเหลว มีจุดอ่อน เพราะเป็นเครื่องแสวงหากำไรจากการค้าเงิน แทนที่จะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเท่านั้น ทำให้ผู้ที่ได้รับความเดือนร้อนที่สุดคือชาวบ้านที่ยากจนทั่วไป เพราะจากการที่ค่าเงินผันผวนตามอิทธิพลการเก็งกำไรของพ่อค้าเงินตรา ทำให้มูลค่าเงินตราที่ชาวบ้านที่มีถืออยู่น้อยอยู่แล้ว ยิ่งลดค่าลง ประกอบกับการที่ราคาสินค้าถีบตัวสูงขึ้นจากภาวะเงินเฟ้อ ทำให้ชน รากหญ้าต้องประสบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตเพราะซื้อสินค้ามาบริโภคได้น้อยลง ดังนั้นแนวทางในการที่จะแก้ปัญหานี้ได้จึงต้องใช้ระบบการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านเพื่อสร้างระบบเงินตราชุมชนของตนเองขึ้นเพื่อตัดตอนอิทธิพลของค่าเงินที่ผันผวนจากภายนอกชุมชน ประกอบกับกระแสแนวทางการพัฒนาชุมชนในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นไปในแนวทางที่เน้นแนวคิดในการพึ่งตนเองของชุมชน ต่อมาอาสาสมัครได้ขอทุนเพื่อดำเนินการเผยแพร่แนวคิดดังกล่าวจากมูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation)

เจฟ โพลเวลล์ (Jeff Powell) อาสาสมัครผู้ริเริ่มโครงการแนวคิดระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย ได้พูดถึงเหตุผลสำคัญของการนำแนวคิดในการนำระบบเงินตราชุมชนมาเผยแพร่ นั้นเป็นเพราะว่า “จากประสบการณ์การทำงานกับกลุ่มแม่บ้านที่อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผมพบว่าต่อให้เราประสบผลสำเร็จจากกิจกรรมส่งเสริมรายได้ แต่แค่นั้นมันไม่พอ เพราะมันไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหานี้สินของชาวบ้าน ก็เลยมาคิดว่ามันน่าจะมีเครื่องมืออะไรสักอย่างที่จะช่วยให้คนมอง

สภาพเศรษฐกิจชุมชนทั้งหมด จะทำอย่างไรจึงจะลดรายจ่ายได้ สามารถผลิตสิ่งทดแทนสินค้าจากภายนอกชุมชนได้อย่างไร...ผมก็เลยนึกถึงระบบเงินตราชุมชนที่เคยเห็นในแคนาดาที่นั่น” (อริคม คุณาวุฒ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

2.3 การเผยแพร่แนวคิดและการสร้างเครือข่าย

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดประชุมกลุ่มย่อยพบว่าแนวทางในการเผยแพร่แนวคิดและการสร้างเครือข่ายของการจัดตั้งกลุ่มบุญกุศชุมชนนั้นมีรูปแบบแนวทางในการดำเนินการดังนี้

2.3.1 การใช้การชักชวนกันโดยไม่เป็นทางการเป็นการพูดคุยชักชวนกันเองในระหว่างคนใกล้ชิดในชุมชน ซึ่งสามารถทำให้มีการชักชวนกันต่อไปในกลุ่มคนใกล้ชิดทำให้ได้กลุ่มผู้สนใจเป็นจำนวนมากเพราะการพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวความคิดระหว่างบุคคลนี้เป็นการเล่าแนวความคิดความเป็นมาและประสบการณ์การใช้ระบบเงินตราชุมชนของอาสาสมัครในต่างประเทศทำให้ผู้คนสนใจเป็นการสร้างความเข้าใจเพื่อหาแนวร่วมเพื่อสร้างพันธมิตร

2.3.2 การใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย โดยการใช้การเขียนบทความเผยแพร่ โดยอาสาสมัครทั้งสองคนช่วยกันเขียนบทความส่งไปเผยแพร่ในนิตยสาร หนังสือพิมพ์ในเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนไทยเพื่อเผยแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชน

2.3.3 การจัดเวทีสัมมนาแลกเปลี่ยน โดยหลังจากใช้แนวทางสองแนวทางแรกแล้วก็จัดเวทีสัมมนาแลกเปลี่ยนแนวความคิดเพื่อเป็นการระดมสมอง โดยอาศัยความร่วมมือขององค์กรเอกชนพันธมิตรและองค์กรเอกชนในพื้นที่เพื่อช่วยประสานงานและดึงชุมชนให้เข้าร่วม โดยในการสัมมนาได้ดำเนินการจัดในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย คือภาคใต้จัดที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในเดือนสิงหาคม ปีพ.ศ. 2541 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจัดที่จังหวัดสุรินทร์ในเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2541 ซึ่งครั้งนี้ตัวแทนชาวบ้านจากชุมชนนาโสน์ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรได้รับเชิญให้เข้าร่วมสัมมนาด้วย ส่วนภาคเหนือจัดที่จังหวัดเชียงใหม่ ในเดือนพฤศจิกายนปี พ.ศ. 2541 โดยในการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการนั้น ทางผู้จัดได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้หลายประการเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมได้แก่ การสร้างการรับรู้และกระตุ้นความสนใจ ให้องค์กรชุมชนต่าง ๆ เป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ภาคต่าง ๆ เพื่อให้องค์กรชุมชนต่าง ๆ ได้เกิดการรับรู้และสนใจ มีการพูดคุยกันถึงประเด็นความสำคัญและประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจจากระบบเงินตราชุมชน โดยเฉพาะต่อระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง การสร้างความเข้าใจของชุมชน

2.4 เลือกทีมงานสร้างระบบเงินตราชุมชน: เบี้ยกุดชุม

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มที่มีบทบาทในการสื่อสารและกระจายแนวคิดระบบเงินตราชุมชน คือกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน เนื่องจากแนวคิดพื้นฐานด้านจุดประสงค์การจัดตั้งกลุ่มมีความสอดคล้องกัน นอกจากนี้กิจกรรมที่ทางกลุ่มดำเนินการอยู่เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานกัน การแลกเปลี่ยนผลิตผลทางการเกษตร ก็สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานของระบบเงินตราชุมชน ดังนั้นในการคัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นคณะทำงานสร้างระบบการแลกเปลี่ยนเงินตราชุมชนส่วนมากจึงมาจากกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน การเลือกคณะทำงาน อาสาสมัครและผู้ประสานงานจะประเมินจากความสนใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ คือการเล่นบทบาทสมมติ เพื่อดึงให้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานในการกำหนดบทบาทโครงสร้าง และการดำเนินการของระบบเงินตราชุมชนในระยะยาว

คุณพรพิตรา คลังภูเขียว นักวิจัยชุมชน จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งเคยเป็นเจ้าหน้าที่ประสานงานของมูลนิธิพัฒนาชนบทและเป็นคนที่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งระบบเงินตราชุมชน: เบี้ยกุดชุม ขึ้นได้กล่าวว่า

“ช่วงเริ่มต้นคณะทำงานมาจากตัวแทนกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน และตัวแทนชาวบ้านที่เราไปเล่นบทบาทสมมติ แล้วเขาตัดสินใจทำร่วมกับเรา ตัดสินใจว่าเอาใจเอากันทำร่วมกัน ตอนนั้นตกลงกันในใจว่ามันไม่ผิดกฎหมายแต่ยังไม่ได้ชื่อเบียดออกมา ใช้ระบบการใช้เงินบาทคู่กับคูปอง แต่คูปองนั้นเราจะมีชื่อหนึ่ง แต่ในระบบการแลกเปลี่ยนแบบนี้ใครสนใจจะเข้าร่วมกับเราบ้าง กลุ่มไหนบ้างจากที่เราไปเล่นบทบาทสมมติ เราก็จะมีคำถามแบบนี้ กลุ่มที่สนใจก็จะมีการเลือกตัวแทนออกมา ตัวแทนมี แม่บัว แม่ณี พ่อเปือ (กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน บ้านสันติสุข) แม่ชนิด (แม่บ้านบ้าน โสภขุมปูน) บ้อ เฟริสท์ (กลุ่มเยาวชนบ้าน โสภขุมปูน) พ่อผอง (กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน บ้านท่าลาด) แม่รำไพ (แม่บ้านบ้านท่าลาด) จากกลุ่มแม่บ้าน บ้านโคกกลางมี แม่ลมัย แม่สมพร บ้านกุดหินมี แม่สี อ้ายพร อ้ายบุญ ทั้งหมด 14 คน ที่มาจากชาวบ้านและเยาวชน”

(พรพิตรา คลังภูเขียว, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 25 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

หลังจากได้คณะทำงานเข้ามาศึกษาระบบเงินตราชุมชนอย่างจริงจัง มีการทบทวนแนวคิดทั้งการเล่นบทบาทสมมติ ทุกคนก็จะมาร่วมวิเคราะห์แนวคิดและความเป็นไปได้ของแนวคิดเงินตราชุมชนในการนำมาแก้ปัญหาของชุมชนและร่วมกันกำหนดบทบาทและหน้าที่ ซึ่งบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการเงินการบัญชี ทำงานในธนาคารเบี้ยกุดชุม ซึ่งมีสำนักงานตั้งอยู่ที่บ้านสันติสุข โดยใช้อาคารในบริเวณศาลาประชาคมประจำหมู่บ้านเป็นที่ทำการชั่วคราว ปัจจุบันได้สร้างอาคารที่

ทำการของระบบขึ้นในบริเวณเดียวกันโดยเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกและคณะทำงาน
เบ็ญกุดชุม

2. ฝ่ายส่งเสริมทำหน้าที่ส่งเสริมให้มีการใช้เบ็ญอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างสมาชิกด้วยกัน
และเผยแพร่แนวคิดให้แก่สมาชิกทั่วไป

3. ฝ่ายประเมินผลและตรวจสอบทำหน้าที่ติดตามประเมินผลการใช้เบ็ญ ตรวจสอบถึง
ปัญหาและอุปสรรค

แม่ปราณี ศรีมันตะ ประธานกลุ่มบุญกุดชุมได้เล่าถึงบรรยากาศการทำงานในช่วงแรก ๆ
ของการจัดตั้งกลุ่มว่า

“ก็มาคุยกันหลายครั้งมาก เดือนหนึ่งคุยกัน สี่ครั้ง ทั้งกลางวัน กลางคืน คุณพร กับคุณเจฟ ก็
เข้าไปคุย แม่ นั่งตกลาก็เข้าไปนั่งคุยก็มี บางทีก็ชวนแม่หนีค ไปนั่งคุยกับแม่ณี กับแม่บัวที่ทุ่งนา แม่ณี
ก็ทำงานไป พรก็คุยไป คุยทั้งปลีกย่อย ทั้งนัดรวมกัน เฉพาะนัดรวมกันทุกคนคุยกันเดือนละสี่ครั้ง
และคุยย่อยอีกนับครั้งไม่ถ้วน คิดยังไง ระบบเป็นยังไง แม่เข้าใจวัตถุประสงค์ใหม่? คุยตลอด ทุกคน
ช่วยสร้างระบบ”

(ปราณี ศรีมันตะ, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 25 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

2.5 การออกแบบระบบและสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

ในการกำหนดรูปแบบ รูปแบบระบบอย่างเป็นทางการได้เข้ามามีบทบาท
อย่างเต็มที่ ทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ การเลือกรูปแบบของระบบเงินตราชุมชนที่
เหมาะสมกับชุมชน การตั้งชื่อและการออกแบบสื่อกลางถือเป็นการสร้างความเป็นเจ้าของให้กับ
ชุมชน

2.5.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ ของระบบเงินตราชุมชนที่คณะทำงานได้ร่วมกัน
กำหนดขึ้นมา แบ่งออกเป็น 2 ด้านดังนี้

2.5.1.1 ด้านสังคม มีวัตถุประสงค์คือ

- 1) เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก โดยพึ่งตนเอง
ทุกด้าน ทั้งเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและการศึกษา
- 2) เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายและยั่งยืนในชุมชน
- 3) เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันของคนในชุมชนหรือดึง

ความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมกลับคืนมา

2.5.1.2 ด้านเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์คือ

- 1) เพื่อลดจำนวนการไหลออกของเงินบาทและการไหลออกของทรัพยากรไปนอกชุมชน
- 2) เพื่อให้สมาชิกมีเงินออม

2.5.2 การตั้งชื่อระบบ หลังจากกำหนดเป้าหมายโครงการแล้ว ก็มาถึงการเลือกรูปแบบระบบในตอนแรกได้มีการทดลองใช้ระบบบัญชีหรือระบบ LETS กล่าวคือหากมีธุรกรรมเกิดขึ้นก็จะใช้วิธีการจดบันทึก ซึ่งวิธีการนี้คณะทำงานได้มีการทดลองใช้ โดยเอาวิธีการเล่นบทบาทสมมติมาเป็นที่ทดลองพบว่า

“พอทดลองกับชาวบ้านก็ไม่เหมาะสมกับชุมชน เพราะบางทีคนแก่และเด็กที่อยากแลกเปลี่ยนหรือซื้อของก็ไม่สะดวกที่จะจดบันทึกลงไป เกิดความยุ่งยาก”

(พรพิตรา คลังภูเขียว, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 25 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

ดังนั้นระบบจึงมาสรุปที่รูปแบบเงินตราชุมชนที่ใช้ “คูปอง” เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเพื่อให้มีลักษณะเฉพาะของชุมชน คณะทำงานจึงมีความเห็นว่าคูปองควรมีชื่อเฉพาะที่เป็นของชุมชน “เบีย” เป็นชื่อที่คณะทำงานได้เลือกจากชื่อต่าง ๆ ที่ชาวบ้านมีการนำเสนอความคิดเห็นมา

“ชาวบ้านช่วยกันเสนอ เสนอมาหลายชื่อ เป็น “บุญ” บ้าง “ใบ” บ้าง “หมาก” บ้าง “แอก” “กิโล” แต่สุดท้ายก็มาตกลงเอา “เบีย...”

(ปราณี ศรีมันตะ, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 25 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

คำว่า“เบีย” เป็นภาษาที่คนอีสานใช้ หมายความว่าต้นกล้าไม้เล็กๆ ซึ่งคณะทำงานเห็นว่ามีความหมายสอดคล้องกับการรวมกลุ่มริเริ่มทำเงินตราชุมชนที่เป็นการเริ่มต้นที่ดี เป็นเหมือนต้นกล้าที่จะเจริญเติบโตและแข็งแรงไปข้างหน้า พวกเขาจึงหวังให้ชุมชนเป็นเช่นต้นกล้า ส่วนการตั้งชื่อ “เบียกุดชุม” นั้น เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่ามีร่วมกันทำหลายหมู่บ้านจึงอยากให้เป็นที่สัญลักษณ์ระดับอำเภอ ดังนั้นชื่อของสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนชุมชนคณะทำงานจึงได้ตั้งชื่อว่า “เบียกุดชุม”

จากการศึกษาสรุปได้ว่าปัจจัยที่ทำให้ชุมชนนาโสมีการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชนได้มีปัจจัยเกื้อหนุนดังนี้

1. ชุมชนนาโสมีความพร้อมในด้านเศรษฐกิจชุมชนและการบริหารจัดการเนื่องจากในชุมชนมีระบบแนวคิดในด้านการรวมกลุ่มกันก่อตั้งเป็นกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนและมีรูปแบบการบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการอยู่แล้ว ชุมชนมีประสบการณ์ในการริเริ่มกิจกรรมจัดตั้งกลุ่ม

องค์กรดำเนินกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองอย่างหลากหลาย ทั้งการพึ่งตนเองด้านสุขภาพ โดยการ จัดตั้งกลุ่มสมุนไพร การรณรงค์เกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ และการพึ่งตนเองด้วยการจัดตั้งร้านค้า ชุมชน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ได้มีการริเริ่มและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลากว่า 20 ปี

2. การมีผู้นำที่เข้มแข็ง ทุ่มเตและมีวิสัยทัศน์พร้อมเปิดรับนวัตกรรมใหม่ ปัจจุบันนับว่า มีส่วนสำคัญที่ทำให้โครงการระบบเงินตราชุมชนได้มีการก่อตั้งขึ้นสำเร็จนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากผู้นำมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชน หากมีการนำระบบเงินตราชุมชนมาใช้

3. การมีระบบการผลิตและธุรกิจชุมชนที่หลากหลาย กล่าวคือมีการรวมกลุ่มกันทำผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านทำนมถั่วเหลือง ทำแชมพูสมุนไพร น้ำยาล้างจาน การผลิตสมุนไพร เป็นต้น ความหลากหลายดังกล่าวได้ถูกวิเคราะห์ว่าการนำระบบเงินตราชุมชนมาใช้จะทำให้ระบบการผลิตของชุมชนที่หลากหลายอยู่แล้วครบวงจรยิ่งขึ้น โดยก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนในชุมชนมากขึ้น

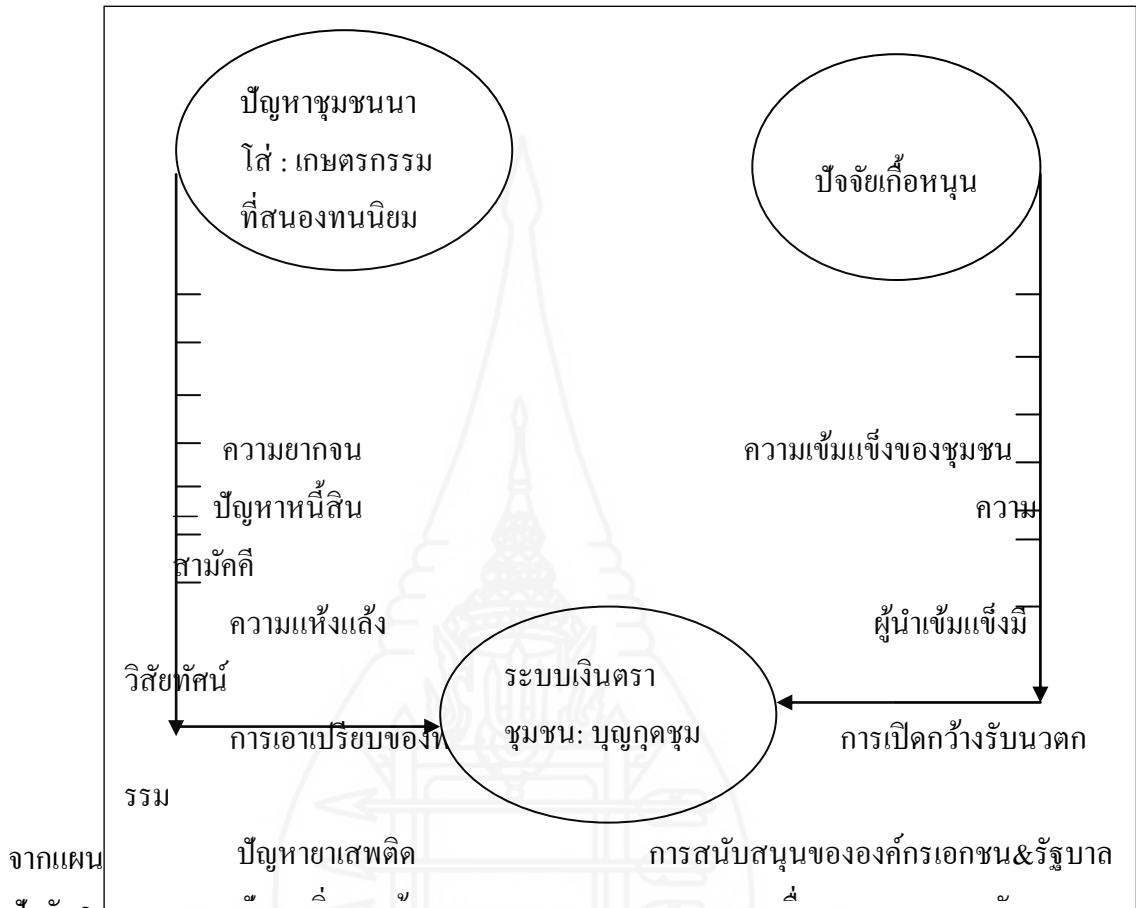
4. การมีพื้นฐานการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ โดยกลุ่มเครือข่ายของชาวบ้านนั้น ครอบคลุมชุมชนและสมาชิกจำนวนมากและกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่ายชุมชน ยังมีกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องกัน โดยเฉพาะโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของชมรมรักษ์ธรรมชาติ

5. การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนเนื่องจากระยะเวลาที่ผ่านมา รัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาชุมชนและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมื่อชุมชนบ้านสันติสุขหมู่ที่ 11 มีการรวมตัวกันจึงได้รับความสนใจในการเข้าสนับสนุนจากองค์กรเหล่านั้นทั้งในเรื่องความรู้ การบริหารจัดการหรือแม้แต่งบประมาณ และช่องทางในการหางบประมาณ

6. การสื่อสารของอาสาสมัครต่างชาติ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนนับเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดจากชาวตะวันตกซึ่งถือว่าชุมชนชาวบ้านสันติสุขหมู่ที่ 11 เป็นชุมชนที่มีความโชคดีที่ได้รับการเลือกเป็นชุมชนที่จะนำมาเผยแพร่ โดยอาสาสมัครชาวตะวันตก

จากการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) และการ ประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) สามารถสรุปรูปแบบการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชน : บุญคุณ ชุม ได้ดังแผนภาพที่ 4.3 ดังนี้

แผนภาพที่ 4.3 สรุปรูปแบบการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชน : บุญกุศลชุม

ปัจจัย 2 ประการคือ สภาพปัญหาที่เกษตรกรในชุมชนชาวตำบลนาเสพเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ตอบสนองระบบทุนนิยมทำให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาความแห้งแล้ง ปัญหาการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง ปัญหาปัญหาสุขภาพเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และปัจจัยเกื้อหนุนเช่น ความเข้มแข็งของชุมชน ความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน การมีผู้นำที่เข้มแข็งมีวิสัยทัศน์ การเปิดกว้างรับนวัตกรรม การรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน การสนับสนุนขององค์กรเอกชนและรัฐบาลและ การสื่อสารของอาสาสมัครต่างชาติ

3. รูปแบบการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : บุญกุศลชุม

จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย (focus group) เมื่อวันที่ 23-25 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553 ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้าน

บ้านสันติสุข ตำบลนาโถ่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ทำให้ได้ข้อสนเทศเกี่ยวกับการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน: บุญกุดชุมดังนี้

การเผชิญปัญหาและฟื้นฟ้าวิกฤติของระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม หลังจากมีการใช้ระบบเบี้ยกุดชุมอย่างเป็นทางการ ได้มีการจัดตลาดนัดขึ้นในชุมชนในวันอาทิตย์เพื่อส่งเสริมให้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนโดยใช้ระบบเงินตราชุมชน ก็เกิดปัญหาเนื่องจากมีการนำเสนอข่าวของสื่อสารมวลชนและทางราชการเกิดความกลัวว่าการใช้ระบบนี้กำลังจะกระจายในหมู่ประชาชนมากขึ้นจึงได้ให้นายอำเภอและเจ้าหน้าที่ภาครัฐเช่น ส่วนราชการในอำเภอกุดชุม และจังหวัดยโสธร ตำรวจ ทหาร กอ.รมน. สำนักนายกรัฐมนตรี และธนาคารแห่งประเทศไทยเข้าพื้นที่เพื่อหาข้อมูลและตรวจสอบการใช้บุญกุดชุม ด้วยมีข้อสงสัยเกรงว่าการใช้บุญกุดชุมอาจจะละเมิดกฎหมายเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติและชุมชนอาจจะตั้งตนเป็นรัฐอิสระ และเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2543 ที่ประชุมคณะผู้บริหารของธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีมติว่าการใช้บุญกุดชุมเข้าข่ายละเมิดกฎหมาย 2 มาตรา คือมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ที่ว่า “ห้ามมิให้ผู้ใดทำ จำหน่าย ใช้ หรือนำออกใช้ซึ่งวัตถุแทนเงินตรา เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง” และมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ที่ว่า “บุคคลใดนอกจากธนาคารพาณิชย์จะใช้ชื่อหรือคำแสดงชื่อในธุรกิจว่า “ธนาคาร” มิได้ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ทำหนังสือลงวันที่ 7 สิงหาคม 2543 ให้ระงับการใช้บุญกุดชุมชั่วคราวอย่างเป็นทางการและได้เปลี่ยนชื่อ “ธนาคารเบี้ยกุดชุม” ใหม่ว่าเป็น “กลุ่มพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง”

การปรับสภาพเพื่อการคงอยู่ของกลุ่ม ปัจจุบันกิจกรรมการใช้เบี้ยกุดชุมได้มีการปรับตัวโดยเปลี่ยนชื่อจาก “เบี้ยกุดชุม” เป็น “บุญกุดชุม” และมีการปรับวัตถุประสงค์ในการใช้โดยเน้นการพึ่งพาตนเองและยังคงเป้าหมายในการเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายให้กับสมาชิกในชุมชน ด้วยกฎหมายได้เปิดช่องทางให้ทางชุมชนสามารถขออนุญาตเพื่อที่จะใช้บุญกุดชุมจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ ดังนั้นทางชุมชนจึงขอความช่วยเหลือจากสภาพนายความในการยื่นเรื่องถึงรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง จนถึงปัจจุบันกิจกรรมการใช้บุญกุดชุมยังมีอยู่โดยมีสมาชิกจำนวน 120 คน และมีสมาชิกที่นำเบี้ยออกจากกลุ่มไปใช้จำนวน 33 คน เป็นจำนวน 7,000 เบี้ย มีการจัดตลาดนัดในหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในหมู่บ้าน ในเมื่อความพยายามที่จะพึ่งตนเองของชาวบ้านอย่างชาวชุมชนบ้านสันติสุขได้พยายามพึ่งตนเองจึงได้มีการปรับตัวและรวมกลุ่มกันและปรับวัตถุประสงค์ของระบบเงินตราชุมชน “บุญกุดชุม” ใหม่ดังนี้

3.1 วัตถุประสงค์

ด้านสังคม

- 1) เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองในชุมชน ลดการพึ่งพาภายนอก
- 2) เพื่อสร้างกิจกรรมที่มีความหลากหลายและยั่งยืน
- 3) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ไมตรีต่อกันระหว่างคนในชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ

- 1) เพื่อลดจำนวนการไหลออกของเงินบาทและทรัพยากรไปนอกชุมชน
- 2) เพื่อให้สมาชิกมีเงินเก็บออม

3.2 การบริหารจัดการบุญกุศล บทบาทของคณะทำงาน

- 1) การเงินการบัญชีทำหน้าที่ออกและรับฝากบุญและทำบัญชีบุญ
- 2) ฝ่ายส่งเสริม ทำหน้าที่ส่งเสริมให้มีการใช้บุญอย่างมีประสิทธิภาพระหว่างสมาชิกด้วยกัน
- 3) ฝ่ายประเมินผลและตรวจสอบ ทำหน้าที่ติดตามประเมินผลการใช้บุญ

ตรวจสอบถึงปัญหาอุปสรรค

3.3 การใช้บุญ

- 1) สมาชิกสามารถเบิกบุญไปใช้ได้ไม่เกิน 200 บุญ
- 2) สมาชิกหรือผู้ใดก็ตามที่ใช้บุญ จะนำไปแลกกับเงินบาทไม่ได้
- 3) การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของสมาชิกสามารถเป็นไปได้ใน 3 กรณี

คือ

- ใช้บุญเพียงอย่างเดียว
- ใช้บุญคู่กับเงินบาท
- ใช้เงินบาทเพียงอย่างเดียว

3.4 การรับสมัครสมาชิก

ผู้ที่จะสมัครเป็นสมาชิกต้องเป็นสมาชิกในชุมชน

3.5 กิจกรรมส่งเสริมการแลกเปลี่ยนนอกจากนี้สมาชิกยังมีกิจกรรมส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเช่น ตลาดนัดชุมชน ซึ่งจัดทุกวันอาทิตย์หมุนเวียนกันเพื่อเป็นการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกในชุมชน ฝึกอบรมอาชีพเสริมให้แก่สมาชิกในชุมชน เพื่อส่งเสริมการผลิตที่หลากหลาย สอดคล้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น ตอบสนองความต้องการของชุมชน และทดแทนสินค้าที่ต้องนำเข้ามาจากนอกชุมชน

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่าการที่ระบบเงินตราชุมชนบุญกุศลชุมชนยังคงอยู่พบว่ามีปัจจัยที่เอื้ออำนวยดังนี้

“ การที่ชาวบ้านนำระบบเงินตราบุญกุศลชุมชนมาใช้จะทำให้มีกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ร่วมกันคิดร่วมกันแก้ไขปัญหา เพราะปัญหาการถาโถมเข้ามาของกระแสทุนนิยมทำให้ชาวบ้านมีค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประกอบกับชาวบ้านเห็นตัวอย่างผู้ที่ใช้ระบบอยู่แล้วมีฐานะความเป็นอยู่ที่ไม่ลำบาก ไม่ดิ้นรน ประกอบกับชาวบ้านในชุมชนมีกันอยู่ไม่มากทำให้การพูดคุยทำความเข้าใจปัญหา ร่วมกันเป็นเรื่องไม่ลำบากจึงทำให้สมาชิกสามารถรวมกลุ่มกันได้เป็นอย่างดี”

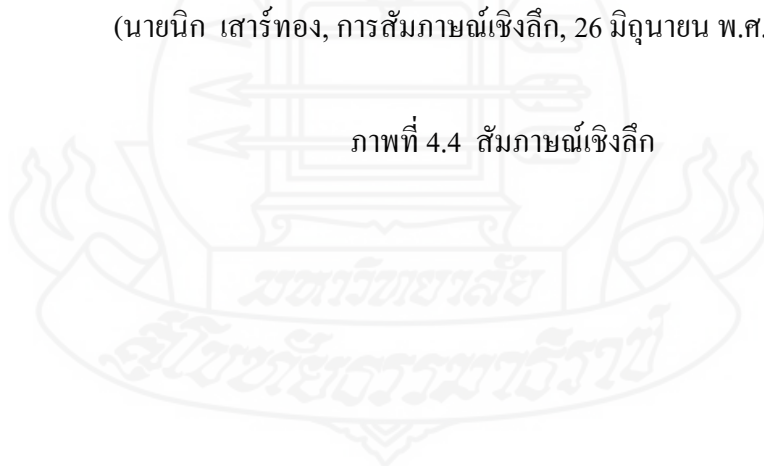
(พระครูไพศาล ธรรมวัฒน์, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านซึ่งให้ข้อคิดเห็นถึงปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้ระบบเงินตราชุมชน “บุญกุศลชุมชน” ยังคงอยู่ดังนี้

“ สิ่งที่ทำให้ระบบนี้ได้รับการยอมรับในชุมชน เพราะประโยชน์ที่เราเห็นได้ชัดเจนจากการที่เราสามารถได้รับจากค่าครองชีพที่ลดลงจากการลดรายจ่าย และ สุขภาพกายเราก็ดีจากการที่เราได้กินอาหารที่สดสะอาดผักปลูกเองปลอดสารพิษ เดี่ยวนี้ชาวบ้านสันติสุขไม่ค่อยมีโรคภัยที่มาจากสารพิษเช่น มะเร็ง ลดลงสังเกตได้ว่าสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น ไม่มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง นอกจากนี้เรายังมีความสามัคคีกันในชุมชน มีการแบ่งปันกันพวกพืชผักสวนครัวบางอย่างเราก็ไม่ต้องซื้อหาทำให้สังคมมีความสุข”

(นายนิค เสาร์ทอง, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

ภาพที่ 4.4 สัมภาษณ์เชิงลึก

โดยสรุปแล้วปัจจัยที่เอื้อต่อการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนบุญกุศุมสามารถสรุปได้ว่าสามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในดังนี้

1. ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในที่ส่งผลให้ระบบเงินตราชุมชน บุญกุศุมยังคงอยู่ มีดังต่อไปนี้

1.1 ประโยชน์ที่สมาชิกได้รับจากการที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนทำให้สมาชิกลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินที่ว่าง และการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่ไม่เน้นการลงทุนแต่มุ่งการพึ่งพาตนเองทำให้สมาชิกสามารถลดรายจ่ายของตนเองได้ จึงมีการทำกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เศรษฐกิจในครัวเรือนดีขึ้น ลดภาระหนี้สินลงได้

1.2 ความสามัคคีในชุมชน การที่มีการรวมกลุ่มกันประกอบกับสภาพชุมชนเป็นชุมชนชนบทที่มีความใกล้ชิดกันทำให้มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน เหมือนเครือญาติ มีการแบ่งปันเอื้ออาทรต่อกันจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงความเป็นกลุ่มอยู่ได้

1.3 ชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ที่ 11 ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่ดีมีความเข้มแข็งทำให้ได้รับการยอมรับจากสมาชิกจึงไม่มีความขัดแย้งในชุมชนและเมื่อจะทำกิจการใดก็มีความพร้อมเพรียงกัน โดยมีผู้นำชุมชนคือ นายศีลธนูศักดิ์ ศรีมันตะ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านที่อยู่ในวัยกำลังมีไฟในการทำงานประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากลูกบ้านจึงทำให้เกิดความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ส่งผลให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

1.4 ชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ที่ 11 มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเช่น กลุ่มชมรมหมอยาพื้นบ้าน ชมรมเกษตรธรรมชาติ และชมรมรักษารักษา การที่มีเครือข่ายเหล่านี้ทำให้มี

ความสนิทสนมและเข้มแข็งในการทำงานมีความเห็นอกเห็นใจกันและสามัคคีกันทำให้ส่งผลให้การรวมกลุ่มทำกิจกรรมบุญกุศลมีความเข้มแข็ง

1.5 สภาพสังคมของบ้านสันติสุขเป็นลักษณะชนบทห่างไกลความเจริญทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันทุกคนรู้จักมักจี่และเข้าใจกัน เหมือนเป็นญาติพี่น้องกันทำให้มีความรักความสามัคคีซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านก็ยังพยายามรักษาวิถีชีวิตเหล่านี้ให้คงอยู่เช่น การลงแขกดำนา เกี่ยวข้าว เป็นต้น

2. ปัจจัยภายนอก

การที่ระบบเงินตราชุมชน บุญกุศลยังคงดำรงอยู่ในสังคมได้เพราะปัจจัยภายนอกดังนี้

2.1 การสนับสนุนขององค์กรเอกชน หลังจากที่เกิดกรณีที่ทางราชการได้สั่งระงับการใช้ระบบเงินตราชุมชน ทำให้กรณีบุญกุศลได้รับความสนใจจากสังคมและหลายองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์และเอ็นจีโอ มุมมองที่สังคมมองชุมชนน่าใส่อีกอย่างคือภาพของการรวมตัวกันเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชน ทำให้องค์กรเห็นความเข้มแข็งของชุมชนจึงได้เข้ามาให้การสนับสนุนและศึกษาวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศเช่น สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา มูลนิธิศูนย์สุขภาพไทย มูลนิธิโกมลคีมทอง กองทุนเพื่อสังคม (SIF) Japan Foundation Asia Center เป็นต้น ซึ่งการสนับสนุนมีทั้งในเรื่องเงินทุนและการให้ความรู้เรื่องระบบการจัดการ การอบรมพัฒนาชาวบ้าน

2.2 การสื่อสารจาก ภายนอก ทำให้ชุมชนน่าใส่อได้รับความสนใจจากคนภายนอก จึงมีการช่วยเหลือชุมชนทั้งในเรื่องวิชาการและการสนับสนุนด้านต่าง ๆ โดยรายการมองต่างมุมของดอกเตอร์เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นรายการโทรทัศน์ที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนั้นได้ทำการถ่ายทอดการเสวนาเรื่องปัญหาเบี้ยกุดชุม หลังจากนั้น ชุมชนก็ได้รับความสนใจจากสื่อหลายแขนงเช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ทั้งในและต่างประเทศ ทำให้ชาวบ้านมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องเพราะส่วนมากจะได้รับกำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาในชุมชน

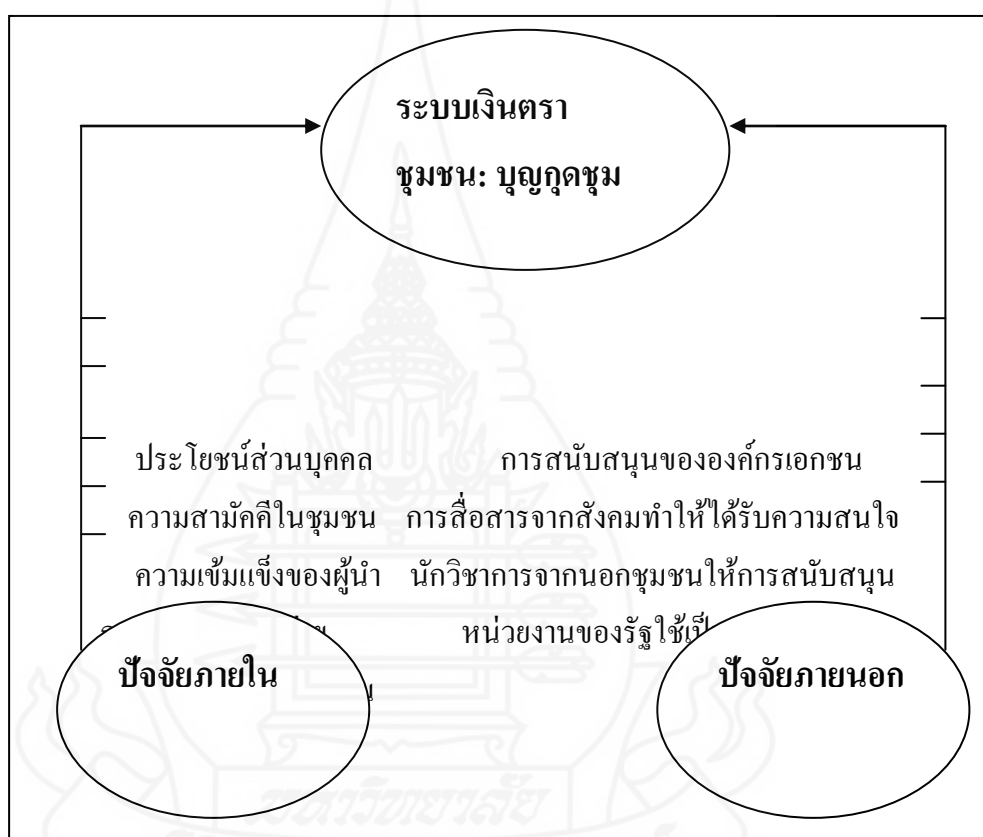
2.3 นักวิชาการ จากภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน ได้เข้ามาให้การสนับสนุน เนื่องจากเห็นว่า หมู่บ้านสันติสุข เป็นชุมชนที่เข้มแข็งโดยการให้เป็นชุมชนตัวอย่างและเป็นตัวแทนในการร่วมกิจกรรมประกวดหมู่บ้าน เช่น การส่งเข้าเป็นตัวแทนแข่งขันหมู่บ้านเข้มแข็งต่อต้านยาเสพติด หมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น ซึ่งมีทั้งประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ

2.4 หน่วยงานของรัฐใช้เป็น แหล่งเรียนรู้ จากการที่ชุมชนหมู่บ้านสันติสุข ดำบสนาใส่อได้รับความสนใจในปัจจุบันจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และชุมชนอื่นๆ ในการพัฒนา โดย

ในแต่ละปีจะมีชุมชนอื่น ๆ เข้ามาเรียนรู้กระบวนการทำงาน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การเกษตรอินทรีย์ เป็นประจำ

ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่เอื้อต่อการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนบุญกุดชุมแสดงได้ดังแผนภาพที่ 4.5

แผนภาพที่ 4.5 แสดงปัจจัยที่เอื้อต่อการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม

จากแผนภาพที่ 4.5 แสดงปัจจัยที่เอื้อต่อการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม ที่ได้จากผลการวิจัยซึ่งพบว่า การที่ระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม ยังคงอยู่ได้มีปัจจัยเกื้อหนุน 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายนอกซึ่งได้แก่ การสนับสนุนขององค์กรเอกชน การสื่อสารจากสังคมทำให้ได้รับความสนใจ นักวิชาการจากนอกชุมชนให้การสนับสนุนและหน่วยงานของรัฐใช้เป็น แหล่งเรียนรู้ และปัจจัยภายในซึ่งได้แก่ ประโยชน์ส่วนบุคคล ความสามัคคีในชุมชน ความเข้มแข็งของผู้นำ การรวมกลุ่มเครือข่ายและสภาพสังคมในชุมชนที่เป็นสังคมชนบททำให้มีความใกล้ชิดกัน

4. ระบบเงินตราชุมชน : บุญกุศุมกับการตอบสนองเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ปัญหาชุมชน

จากการประเมินผลระบบเงินตราชุมชน บุญกุศุม โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) พบว่าชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านสันติสุข หมู่ที่ 11 ตำบลนาโส อำเภอกุดชุมหี เป็นสมาชิกบุญกุศุมมีความคิดเห็นว่าบุญกุศุมเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงการที่ชาวชุมชนนาโส อำเภอกุดชุมหี นำรูปแบบการใช้เงินตราชุมชนบุญกุศุมเข้ามาใช้ทำให้เกิดกิจกรรมตามมาที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นมีความสุขในการดำรงชีวิตและก่อให้เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามมา ดังนี้ซึ่งขอสรุปผลดังนี้

ภาพที่ 4.6 ภาพป้ายทางเข้าหมู่บ้านสันติสุข หมู่ 11

4.1 รากเหง้าชานาโส

นายมัน สามลี ผู้ใหญ่บ้านโสกชุมปูน และกรรมการบริหารชมรมรักษัธรรมชาติ กล่าวกับผู้วิจัยว่า “การรวมตัวของชาวบ้าน เพื่อทำธุรกิจแบบพึ่งตนเอง มีจุดเริ่มเมื่อ 20 กว่าปีก่อน ครั้งก่อนตำบลโสกชุมปูนยังไม่มีถนนตัดจากอำเภอเข้าหมู่บ้านมีเพียงทางเกวียนซึ่งรถยนต์เข้าออกไม่ได้

ภายในตำบลมีร้านขายสินค้าของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวันอยู่ 3 ร้านของคนไทยเชื้อสายจีน ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ร้านเจ๊ก" ซึ่งผูกขาดการขายข้าวของเครื่องใช้ทุกอย่าง ชาวบ้านจึงเริ่มคิดหาวิธีที่จะรวมตัวกันทำร้านค้าของตนเองขึ้นมาจนปลายปี 2523 จึงได้มีการร่วมก่อตั้ง "ร้านค้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านโสภณชุมพล ตำบลนาโหนด" โดยมีพระครูสุภาจารวัฒน์ (หลวงพ่อดีลี สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดบ้านท่าลาด ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เป็นที่ปรึกษา เริ่มต้นจากการระดมหุ้นจากสมาชิก 57 คน ได้ทุน 3,800 บาท ใช้จักรยานปั่นเข้าไปในเมืองซื้อน้ำปลา ผงซักฟอก สบู่ ยาสิฟันมาขายเหมือนร้านเก่าแก่โดยกันห้องเล็ก ๆ ใต้ถุนบ้านเป็นร้านค้า พร้อมกับตั้งคณะกรรมการบริหารขึ้นมาดูแลร้าน ทำบัญชี และผลัดเวียนกันเข้าเวรขายสินค้าวันละ 2 คน ได้ค่าตอบแทนในช่วงสิ้นปีเป็นรางวัลคือ ผงซักฟอกกล่องละ 5-7 บาท คนละกล่อง หรือบางปีก็ได้สบู่ก้อนละ 5 บาท คนละก้อน เป็นต้น ร้านค้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านไม่มุ่งกำไรแต่เน้นการขายของราคาต่ำกว่าร้านเจ๊กเพื่อช่วยเหลือสมาชิกร้านค้ากองทุนฯ จึงยืนยงอยู่ได้มาจนปัจจุบัน สมาชิกมีทั้งหมด 200 กว่าราย จำนวน 1.3 หมื่นหุ้นเป็นเงิน 3 แสนบาท มีคณะกรรมการบริหาร 15 คน และฝ่ายตรวจสอบจำนวน 3 คน มาจากการเลือกตั้ง มีวาระ 2 ปี ”

(นายมัน สามสี, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

คณะกรรมการบริหารมีส่วนแบ่งปันผลกำไรของแต่ละปีโดยปี พ.ศ. 2542-2552 หักเป็นค่าตอบแทนร้อยละ 45 ของกำไร นอกจากนี้ยังได้หักกำไรไว้เข้าเป็นส่วนสวัสดิการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น ซ่อมถนน วางท่อน้ำประปา เป็นต้น ร้านสหกรณ์จึงได้รับความนิยมใช้บริการจากชาวบ้านจำนวนมาก ทำให้ในปัจจุบันมีเงินหมุนเวียนในรอบปีประมาณ 2.3 ล้านบาท สินค้าของร้านค้าแบ่งเป็นสินค้าทั่วไป บัณฑิตพื้นฐานการผลิตทางการเกษตร และน้ำมัน ที่ขายผ่านปั๊มหลอด เน้นขายราคาถูกลงกว่าท้องตลาด ไม่หวังกำไรมาก

4.2 ชมรมหมอยาพื้นบ้าน

ความสำเร็จของร้านค้าชุมชน นำไปสู่การพึ่งตัวเองในด้านอื่น ๆ เริ่มจาก ที่ชาวตำบลนาโหนด สามารถตั้ง "ชมรมหมอยาพื้นบ้าน และผู้สนใจสมุนไพรอำเภอภูซำ" ได้ในปี 2546 จากความคิดริเริ่มของชาวบ้าน ที่ต้องการลดค่าใช้จ่ายด้านยารักษาโรค ด้วยการหันมาพึ่งยาสมุนไพรพื้นบ้าน ที่ยังมีการใช้สืบทอดกันมานาน

การตั้งชมรมหมอยาพื้นบ้านมีคณะแพทย์พยาบาลประจำโรงพยาบาลอำเภอภูซำและพระครูสุภาจารวัฒน์ ที่สนใจเรื่องสมุนไพรและพยายามจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรในหมู่บ้านมาระยะหนึ่ง

แล้วเข้ามาเป็นตัวตั้งตัวตีพร้อมกับได้ชักชวนชาวบ้านเข้าโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง
องค์กรพัฒนาเอกชนในสังกัดมูลนิธิโกมลคีมทอง ซึ่งทำงานรณรงค์การใช้สมุนไพรผ่านสื่อต่าง ๆ
อยู่ก่อนแล้ว เข้าร่วมรณรงค์อีกแรง

จากที่ช่วงแรกมีสมาชิกและผู้ร่วมก่อตั้ง 7-8 คน มีทั้งกลุ่มข้าราชการครู ข้าราชการ
เกษตรกร และกลุ่มแกนนำชาวบ้าน กลายเป็นเพิ่มขึ้น 30 คน และภายใน 1 ปี ก็ขยายสมาชิกใน
อำเภออุดรชุมได้เกือบ 100 คน จนปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 200 คน

วิจิตร บุญสูง ประธานกรรมการบริหารชมรมหมอยาพื้นบ้านกล่าวว่า “ชมรมหมอยา
พื้นบ้านอำเภออุดรชุม เป็นการรวบรวมภูมิปัญญาเกี่ยวกับหมอยาพื้นบ้าน และตำรับยาสมุนไพรขึ้น
เป็น ครั้งแรกของจังหวัดยโสธร และเผยแพร่สู่สาธารณะในรูปแบบสื่อ ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งมีการ
ส่งเสริม ฝึกอบรมความรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิกและชาวบ้าน จัดหาหมอพื้นบ้าน
ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักมาให้ความรู้แก่สมาชิกถึงลักษณะตัวยาสมุนไพร สรรพคุณ
การจัดเก็บ การต้ม การอบ พร้อมวิธีการรักษาตามแผนโบราณ รวมทั้งมีกิจกรรม “จับกุณา” เป็น
คณะ เพื่อศึกษาสมุนไพรโดยตรง และเก็บตัวอย่างสมุนไพร ที่หายากมาขยายพันธุ์”

(นายวิจิตร บุญสูง, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

ชมรมหมอยาพื้นบ้าน ซึ่งตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลอุดรชุม ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมพันธุ์สมุนไพร
หรือที่เรียกว่า “สวนกลาง” ขยายพันธุ์สมุนไพรกระจายสู่ชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ จึงเกิดการใช้ใน
ชุมชนอย่างจริงจังจนกลายเป็นสวนสมุนไพรสู่ครัวเรือนได้สำเร็จและมีการตั้งชมรมหมอยา
สมุนไพรขึ้นตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดยโสธร ชาวบ้านตำบลนาโสี ได้พัฒนากระดับชมรม
หมอยาสมุนไพรขึ้นเป็น “ศูนย์สุขภาพวัดท่าลาด” ตั้งอยู่ที่วัดบ้านท่าลาด ตำบลนาโสี จัดเป็นองค์กร
ศูนย์กลาง เพื่อซื้อและจัดจำหน่ายวัตถุดิบสมุนไพรรวมทั้งแปรรูปสมุนไพรเป็นตำรับยาบางชนิด
เป็นตัวอย่างแจ่มแจ้ง และจำหน่ายบ้างสู่ชุมชนอื่น ๆ ควบคู่กับการเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์

การบริหารศูนย์สุขภาพวัดท่าลาดจัดเป็นองค์กรรูปแบบ ธุรกิจชุมชน ระดมทุนจากสมาชิก
บริหารองค์กรในรูปของคณะกรรมการบริหาร และคณะกรรมการดำเนินงาน ที่เลือกตั้งจาก สมาชิก
ซึ่งมีประมาณ 155 คน มีการจัดสรรกำไรสู่หมู่สมาชิกทุกปี ในปี 2549 ถูกคัดเลือกให้เป็นหนึ่งใน 11
หมู่บ้านทั่วประเทศ ที่ได้รับงบประมาณจากสถาบันแพทยแผนไทย กระทรวงสาธารณสุข จำนวน
ปีละ 5 แสนบาท เพื่อจัดตั้งศูนย์พัฒนาวัตถุดิบสมุนไพร จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์พัฒนาวัตถุดิบ
สมุนไพรวัดท่าลาด” และยังคงดำเนินถึงปัจจุบัน โดยมีหลวงพ่อดีฬา เป็นที่ปรึกษา และเป็นศูนย์กลาง
ของสมาชิก ซึ่งมีกิจกรรมการรักษาสุขภาพตามวิธีพื้นบ้าน ทั้งการอบ การประคบ การนวด และ
อบไอน้ำสมุนไพรทุกวันพระ ภายในศูนย์ยังมีร้านจำหน่ายยาสมุนไพร คู่มือสมุนไพร พันธุ์พืช
สมุนไพรทั้งสำหรับจำหน่าย และแจก

ภาพที่ 4.7 การประชุมทำความเข้าใจก่อนเก็บข้อมูล

4.3 ชมรมเกษตรธรรมชาติ

มัน สามสี เล่าว่า “หลังจากทำงานสมุนไพรมานาน เริ่มมองเห็นว่า ยาไม่ใช่วิถีการ พัฒนาเพียงตัวเดียว ที่จะทำให้สุขภาพของคนดีขึ้นได้ เพราะแม้มีการใช้สมุนไพรอย่างได้ผล แต่ ปรากฏว่าชาวบ้านยังเจ็บป่วยมากอยู่เช่นเดิม มีโรคแปลกๆ เกิดขึ้น โดยเฉพาะในปี 2548-2549 เกิดบุ ปลาในนาข้าวตายจำนวนมาก ในช่วงเดือนพฤศจิกายนเมื่อนักวิชาการนำไปตรวจพบว่าเป็นโรคแพ้ สารเคมีจากการทำงานในชมรมหมอยาพื้นบ้านๆ ทำให้ชาวบ้าน และแกนนำหลายคนได้มีโอกาส ไปสัมมนาในที่ต่าง ๆ ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืน แนวคิดเกษตรกรรมผสมผสานเข้ามา ทำให้มุ่งสู่เรื่องปัญหาการทำอยู่ทำกินของชุมชนเป็นพิเศษ แต่ก็เกิดปัญหาคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ ไม่มีทุนทรัพย์มาใช้ เพื่อปรับเปลี่ยนจากเกษตรแผนใหม่กลับไปเป็นเกษตรกรรมผสมผสาน ”

(นายมัน สามสี, การสัมภาษณ์เชิงลึก, 26 มิถุนายน พ.ศ. 2553)

ชมรมหมอยาพื้นบ้านร่วมกับโครงการสมุนไพร เพื่อการพึ่งตนเอง และหลวงพ่อดีหา ได้จัด "โครงการฟ้าป่าพันธุ์ไม้ สู่ชาวอีสาน" ขึ้นมาในปี 2552 มีพระภิกษุวิสุทธิตุณ เป็นประธาน ฝ่ายสงฆ์ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ในฐานะประธานคณะกรรมการศาสนาเพื่อการ

พัฒนา(ศพพ.) เป็นประธานฝ่ายฆราวาส โดยมีพระครูสุภาภรณ์ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการนำชาวบ้านดำเนินงาน โดยมีโครงการสมุนไพรรฯ และคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน ที่เน้นบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท เข้ามาร่วมสนับสนุน ปรากฏว่า มีผู้ศรัทธาบริจาคพันธุ์ไม้กว่า 30 พันธุ์รวม ประมาณ 4,000 ต้นพร้อมทั้งเงิน 273,201.25 บาท และได้นำเงินนี้จัดตั้งเป็นกองทุนพันธุ์ไม้ และพัฒนาแหล่งน้ำในรูปของ กองทุนหมุนเวียน เพื่อให้ชาวบ้าน ที่ไม่มีทุนได้กู้ยืมไปทำเกษตรผสมผสาน เช่น ปลูกคันทนา ปลูกพันธุ์ไม้ ทำฝายหรือสระเก็บกักน้ำขนาดเล็ก ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี ดำเนินกิจการกองทุนหมุนเวียนอยู่ในความรับผิดชอบของหลวงพ่อและคณะกรรมการกองทุน 15 คน มีเงินหมุนเวียนใช้จนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยกระตุ้นเรื่องเกษตรธรรมชาติที่สำคัญต่อชุมชนในเวลาใกล้เคียงกันคือโครงการสมุนไพรรฯ เพื่อการพึ่งตนเอง ได้พานายมาชาโนบุ ฟูกูโอกะ ชาวนาญี่ปุ่น (เจ้าของงานเขียน One Straw Revolution หรือ การปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว แปลโดย รสนา โตสิตระกูล) ผู้ทดลองทำเกษตรธรรมชาติจนประสบความสำเร็จ เข้าไปเยี่ยมเยียนหมู่บ้าน โสภณปุณ พร้อมทั้งได้บรรยายเรื่องเกษตรธรรมชาติ จึงทำให้ชาวบ้านเกิดการตื่นตัวและมองเห็นความสำคัญของเกษตรธรรมชาติ ซึ่งเป็นการปลูกพืชหลายชนิดในบริเวณเดียวโดยไม่มีสารเคมี และปล่อยให้สภาพธรรมชาติควบคุมแมลง และบำรุงดินเอง เมื่อฟูกูโอกะนำแนวคิดนี้มาเผยแพร่ สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านที่จะลดการใช้สารเคมี กลุ่มชุมชนตำบลนาโส จึงเริ่มลด ละ เลิกการใช้สารเคมีทำนา หันมาทำนาธรรมชาติและเกษตรผสมผสานกันอย่างจริงจัง ก่อตัวจากมีสมาชิกในกลุ่มเป็นอาสาสมัครทดลอง แบ่งเป็นทำนาเกษตรปลอดสารพิษ และนาเกษตรอินทรีย์ ซึ่งหมายถึงการทำนาที่แปลงโดยไม่ใช้ยาฆ่าแมลง และปุ๋ยเคมี แล้วขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ ในเครือข่าย

4.4 โรงสีข้าวปลอดสารเคมี

จากฐานการรวมตัวของกองทุนร้านค้าชุมชน ชมรมหมอยาพื้นบ้านและพัฒนาเป็นศูนย์สุขภาพธุรกิจชุมชนด้านสมุนไพรรฯ กระแสการบริโภคอาหารปลอดสารพิษเพื่อสุขภาพและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านในชุมชนนาโสจึงตื่นตัว และเกิดแรงบันดาลใจ ที่ต้องการผลิตข้าวแบบเกษตรธรรมชาติ จึงเริ่มจับกลุ่มทำนาแบบไม่ทำลายธรรมชาติขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากโครงการสมุนไพรรฯ เพื่อการพึ่งตนเองซึ่งทำงานด้านสุขภาพอยู่แล้วในการเชื่อมโยงกับกลุ่มผู้บริโภคในกรุงเทพฯ โดยได้ร่วมกันจัดตั้งคณะทำงานและวางแผนในการแปรรูปข้าวเปลือก ที่ได้จากนาธรรมชาติ เป็นข้าวสารจำหน่ายสู่ผู้บริโภค

ปัญหาผลผลิตไม่เพียงพอ และปัญหาการปนเปื้อนจากการนำข้าวไปสีโรงสีเอกชน ทำให้ความคิดที่จะก่อตั้งโรงสีเองจึงเกิดขึ้น คณะทำงานจึงได้ตระเวนหาความรู้เรื่องการบริหารจัดการโรงสี จากนั้นได้เริ่มระดมเงินจากชาวบ้านในชุมชน และใกล้เคียง พร้อมระดมหุ้นจากกลุ่มผู้บริโภคในกรุงเทพฯ โดยการประสานงานของโครงการสมุนไพรรักษาเพื่อการพัฒนาตนเองสามารถระดมทุนได้ประมาณ 3 แสนบาท ส่วนใหญ่เป็นทุนจากผู้บริโภคในกรุงเทพฯ ประมาณ 2 แสนบาท พร้อมได้รับการสนับสนุนซื้อข้าวสารล่วงหน้าจากมูลนิธิเด็ก จึงมีเงินเพียงพอ ที่จะดำเนินการตั้งโรงสีข้าวขนาด 12 ตันต่อวัน และเปิดดำเนินการโรงสีได้ในเดือนสิงหาคม 2544 โดยตั้งอยู่ในหมู่บ้านโสภณพูนปัจจุบันได้ปรับปรุงคุณภาพ และขยายกำลังผลิตเป็น 24 ตันต่อวัน ตามความต้องการของตลาด และกำลังผลิตของชาวบ้าน ที่ปลูกข้าวปลอดสารพิษ และข้าวอินทรีย์มากขึ้นเรื่อย ๆ

4.5 ชมรมรักษ์ธรรมชาติ

กลุ่มสมาชิกพร้อมแกนนำได้ร่วมหารือและมีมติตั้งองค์กรให้ชื่อโรงสีว่า "ชมรมรักษ์ธรรมชาติ" เพื่อเป็นองค์กรแม่ รวบรวมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการผ่านมาทั้งหมดรวมเป็นองค์กรเครือข่ายสังกัดชมรมรักษ์ธรรมชาติเพื่อให้เป็นเอกภาพและใช้คณะกรรมการบริหารชมรมรักษ์ธรรมชาติ บริหารจัดการโรงสีข้าวโดยตรงพร้อมทั้งได้ร่วมกับ "กลุ่มเกษตรกรทำนา นาโต" ซึ่ง จัดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย และคณะกรรมการทั้งหมดก็คือ แกนนำชาวบ้านกลุ่มเดียวกัน ที่ร่วมก่อตั้งโรงสี จึงใช้ชื่อโรงสีว่า "โรงสีข้าว ชมรมรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มเกษตรกร ทำนา นาโต" ตั้งแต่นั้นมา

ต่อมาภาครัฐเข้าไปสนับสนุนเงินทุน สำหรับสร้างล้างข้าวเปลือกขนาด 500 ตัน มูลค่า 2 ล้านบาท ถานตาก 2 ถานขนาดรวม 5,000 ตารางเมตร มูลค่า 2 ล้านบาท จากกรมส่งเสริมสหกรณ์ โรงอบลดความชื้น 2 ล้านบาท จากกรมส่งเสริมสหกรณ์ และตาชั่งขนาด 40 ตัน

นอกจากนี้ได้เงินจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) 1.2 ล้านบาท สร้างอาคารอเนกประสงค์ขนาดชั้นครึ่งกว้าง 18 เมตร ยาว 30 เมตร เพื่อใช้ฝึกอบรมสัมมนา และเป็นศูนย์เครือข่าย ร้านค้าชุมชน กิจกรรมโรงสีกลายเป็นธุรกิจสร้างรายได้หลักของชมรมรักษ์ธรรมชาติ ทำการรับซื้อ และผลิตข้าวสารหอมมะลิเป็นหลัก แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ข้าวขาว และข้าวกล้อง แยกเป็นข้าวหอมมะลิปลอดสารพิษ ข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และข้าวหอมมะลิทั่วไป ซึ่งยังมีสัดส่วน ที่ชมรมผลิตมากกว่า 2 ตัวแรก

ในส่วนข้าวปลอดสารพิษและข้าวอินทรีย์เป็นผลผลิตของสมาชิกที่ได้รับการส่งเสริม และให้ความรู้แก่ สมาชิกจากชมรมฯและต้องผ่านการตรวจสอบพร้อมได้มาตรฐานรับรองจาก

สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และมาตรฐานระดับสากลจาก สมาพันธ์ขบวนการเกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM)

ปัจจุบันชมรมรักษ์ธรรมชาติ มีสมาชิกทั้งหมด 1,041 คน กระจายในพื้นที่ 5 อำเภอ ประกอบด้วยอำเภอกุศุม เลิงนงทา ทรายมูล ป่าดิว และอำเภอเมือง ครอบคลุมประมาณ 70 หมู่บ้าน ชมรมรักษ์ธรรมชาติ ได้ส่งเสริมให้เกษตรกร และสมาชิกหันมาทำนาปลอดสารพิษแล้ว จำนวน 240 คน เป็นพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ ปี 2552 มีผลผลิต 280 ตัน ทำนาเกษตรอินทรีย์แล้ว จำนวน 34 คน เป็นพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ ผลผลิตประมาณ 140 ตัน เพื่อป้อนโรงสีชมรมรักษ์ธรรมชาติ

ภาพที่ 4.8 ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์กับการเลี้ยงกบ

จากการนำระบบเงินตราชุมชน บุญกุศุม มาใช้ทำให้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าภายในชุมชนโดยใช้บุญกุศุมเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน โดยแสดงในตารางที่ 14.16

ตารางที่ 14.15 แสดงปริมาณการใช้บุญกุศลในชุมชน

ปี พ.ศ.	ปริมาณการใช้บุญกุศล										รวม	
	หมู่ 5		หมู่ 7		หมู่ 8		หมู่ 9		หมู่ 11		ปริมาณ (หน่วย)	ร้อยละ
	ปริมาณ (หน่วย)	ร้อยละ	ปริมาณ (หน่วย)	ร้อยละ	ปริมาณ (หน่วย)	ร้อยละ	ปริมาณ (หน่วย)	ร้อยละ	ปริมาณ (หน่วย)	ร้อยละ		
2543	294,500	43.45	342,700	52.47	281,600	45.67	235,900	52.65	224,500	52.53	1,379,200	49.35
2544	297,650	45.67	348,000	54.67	285,580	46.73	241,450	54.43	232,000	55.33	1,404,680	51.37
2545	304,440	54.67	362,685	56.33	291,675	48.67	246,680	55.67	240,450	57.08	1,445,930	54.48
2546	303,690	54.45	352,450	55.33	290,560	47.67	252,550	56.33	244,600	59.67	1,403,850	54.69
2547	306,485	55.67	310,640	52.67	293,560	49.33	256,680	57.08	253,665	60.33	1,421,030	55.02
2548	292,460	44.33	308,790	51.47	282,450	45.33	251,450	56.04	256,550	61.37	1,391,700	51.71
2549	174,580	36.67	183,460	38.92	166,450	40.33	146,780	41.33	177,560	47.67	848,830	40.98
2550	35,430	10.67	45,660	12.33	34,650	15.46	21,650	22.33	175,440	46.33	312,830	21.42
2551	10,250	6.33	23,560	7.04	11,280	6.67	12,540	7.08	183,650	48.92	241,280	15.21
2552	9,460	4.67	10,350	3.33	8,775	3.92	9,560	5.23	14,650	6.82	52,795	4.79
รวม	2,028,945	35.66	2,288,295	38.46	1,946,580	43.98	1,675,240	40.82	2,003,065	49.61	11,971,070	39.90

จากตารางที่ 14.15 พบว่าปริมาณการใช้ระบบเงินตราชุมชน บุญกุศลในชุมชนตำบลนาไผ่ มีปริมาณทั้งสิ้น 11,971,070 หน่วย โดยคิดเป็นร้อยละ 39.90 ของปริมาณเงินทั้งหมด โดยหมู่ที่ 11 มีปริมาณการใช้บุญกุศลในจำนวนมากที่สุด มีจำนวน 2,003,065 คิดเป็นร้อยละ 49.61 รองลงมาคือหมู่ที่ 8 มีจำนวน 1,946,580 คิดเป็นร้อยละ 43.98 ปริมาณการใช้บุญกุศลเพิ่มขึ้นตั้งแต่ ปีพุทธศักราช 2543 ถึง ปีพุทธศักราช 2547 และมีปริมาณลดลงตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2548 ถึง ปีพุทธศักราช 2552 แต่เมื่อพิจารณาในรายหมู่บ้าน พบว่าหมู่ที่ 5, 7, 8, และหมู่ที่ 9 มีแนวโน้มปริมาณการใช้ลดลงตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2548 ถึงปี พุทธศักราช 2552 ยกเว้นหมู่ที่ 11 พบว่ามีปริมาณการใช้เพิ่มขึ้นถึงปี พุทธศักราช 2548 และลดลงตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2549 ถึงปี พุทธศักราช 2552

นอกจากนี้จากการสำรวจปัญหาด้านหนี้สินที่ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกบุญกุศลในชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ที่ 11 ตำบลนาไผ่ อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร ดังปรากฏผลในตารางที่ 14.16

ตารางที่ 14.16 แสดงหนี้สินชาวบ้านที่เป็นสมาชิกบุญกุดชุมในชุมชนตำบลนาโไ้

แหล่งเงินกู้	ประเภท หนี้สิน	จำนวนครอบครัว		คิดเป็นเปอร์เซ็นต์		จำนวนหนี้สิน(บาท)		หมายเหตุ
		ก่อนเป็นสมาชิก	หลังเป็นสมาชิก	ก่อนเป็นสมาชิก	หลังเป็นสมาชิก	ก่อนเป็นสมาชิก	หลังเป็นสมาชิก	
ธนาคาร ธกส.	ในระบบ	46	33	95.83	68.75	1,354,000	1,120,000	ลดลง
กองทุน หมู่บ้าน	ในระบบ	48	48	100.00	100.00	1,000,000	880,000	ลดลง
ญาติพี่น้อง	นอก ระบบ	8	5	16.67	10.42	250,000	147,000	ลดลง
นายทุนใน เมือง	นอก ระบบ	12	4	25.00	8.33	300,000	50,000	ลดลง
รวม		114	90	59.38	46.86	2,409,000	2,197,000	ลดลง

จากตารางที่ 14.16 หนี้สินของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกบุญกุดชุมโดยเปรียบเทียบระหว่างก่อนที่จะเข้าเป็นสมาชิกบุญกุดชุมและหลังเข้าเป็นสมาชิกพบว่าส่วนมากเป็นหนี้กับสถาบันการเงินในระบบคือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และกองทุนหมู่บ้านและเป็นหนี้นอกระบบส่วนน้อย และเมื่อพิจารณาปริมาณหนี้สินก่อนที่จะเข้าเป็นสมาชิกบุญกุดชุมและหลังเข้าเป็นสมาชิก พบว่าปริมาณหนี้สินลดลงทุกประเภทโดยก่อนที่จะเข้าเป็นสมาชิกบุญกุดชุมเป็นหนี้ 114 ครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 59.38 และหลังเข้าเป็นสมาชิกเป็นหนี้ 90 ครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 46.85

จากการเก็บข้อมูลจึงสามารถสรุปได้ว่า การที่ชาวชุมชน ตำบลนาโไ้ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรได้นำรูปแบบระบบเงินตราชุมชนบุญกุดชุมเข้ามาใช้ทำให้ชีวิตของชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น สามารถแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สินและ ปัญหาสุขภาพของประชาชนได้เป็นอย่างดี

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนในหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรและสังเคราะห์รูปแบบการก่อตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน : บุญกุดชุม เพื่อใช้แก้ปัญหาของชุมชน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นสมาชิกที่ใช้เบี้ยกุดชุมที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลนาโถ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 289 คน

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 หมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโถ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่า มีลำห้วยแสนลึก (ห้วยโพง) ไหลผ่านทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งลำห้วยนี้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้าน ชาวบ้านจะทำนา ซึ่งเป็นกิจกรรมการผลิตหรืออาชีพหลัก ปีละ 1 ครั้งหรือที่เรียกว่าทำนาปี โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ สำหรับพันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวเหนียวซึ่งคนในชุมชนบริโภคเป็นหลัก และจะปลูกข้าวหอมมะลิพันธุ์ 105 เพื่อขายไว้ใช้จ่ายในครัวเรือนและเป็นรายได้หลักของประชากรในหมู่บ้าน มีระบบการผลิตเป็นระบบเกษตรผสมผสานระหว่างการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัวตลอดทั้งปี ชาวบ้านสันติสุขมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ มีการพึ่งพาตนเองในด้านอาหารสูง และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อีกทั้งยังมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีภายในชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

1.2 ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนนาโถมีการก่อตั้งระบบเงินตราชุมชนได้มีปัจจัยเกื้อหนุนดังนี้

1.2.1 ชุมชนตำบลนาโถมีความพร้อมในด้านเศรษฐกิจชุมชนและการบริหารจัดการ เนื่องจากในชุมชนมีระบบแนวคิดในด้านการรวมกลุ่มกันก่อตั้งเป็นกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนและมีรูปแบบการบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการอยู่แล้ว ชุมชนมีประสบการณ์ในการริเริ่มกิจกรรมจัดตั้งกลุ่มองค์กรดำเนินกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองอย่างหลากหลาย ทั้งการพึ่งตนเองด้านสุขภาพ โดยการจัดตั้งกลุ่มสมุนไพร การรณรงค์เกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ และการพึ่งตนเองด้วยการ

จัดตั้งร้านค้าชุมชน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ได้มีการริเริ่มและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลากว่า 20 ปี

1.2.2 การมีผู้นำที่เข้มแข็ง ทุ่มเทและมีวิสัยทัศน์ ปัจจุบันนี้นับว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้โครงการระบบเงินตราชุมชนได้มีการก่อตั้งขึ้นสำเร็จนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากผู้นำมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชน หากมีการนำระบบเงินตราชุมชนมาใช้จึงได้ชักชวนชาวบ้านพร้อมทั้งอาสาในการทดลองใช้ระบบเงินตราชุมชนจากการที่อาสาสมัครชาวตะวันตกนำมาเผยแพร่

1.2.3 การมีระบบการผลิตและธุรกิจชุมชนที่หลากหลาย กล่าวคือมีการรวมกลุ่มกันทำผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านทำนมถั่วเหลือง ทำน้ำยาสระผมสมุนไพร น้ำยาล้างจาน การผลิตสมุนไพร เป็นต้น ความหลากหลายดังกล่าวได้ถูกวิเคราะห์ว่าการนำระบบเงินตราชุมชนมาใช้จะทำให้ระบบการผลิตของชุมชนที่หลากหลายอยู่แล้วครบวงจรยิ่งขึ้นโดยก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนในชุมชนมากขึ้น

1.2.4 การมีพื้นฐานการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ โดยกลุ่มเครือข่ายของชาวบ้านนั้นครอบคลุมชุมชนและสมาชิกจำนวนมากและกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่ายชุมชน ยังมีกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องกัน โดยเฉพาะโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของชมรมรักษัธรรมชาติ

1.2.5 การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชน เนื่องจากระยะเวลาที่ผ่านมารัฐบาลมีนโยบายในการพัฒนาชุมชนและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมื่อชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ที่ 11 มีการรวมตัวกันจึงได้รับความสนใจในการเข้าสนับสนุนจากองค์กรเหล่านั้นทั้งในเรื่องความรู้การบริหารจัดการหรือแม้แต่งบประมาณและช่องทางในการหางบประมาณ

1.2.6 การสื่อสารของอาสาสมัครต่างชาติ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนนับเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดจากชาวตะวันตกซึ่งถือว่าชุมชนชาวบ้านสันติสุขหมู่ที่ 11 เป็นชุมชนที่มีความโชคดีที่ได้รับการเลือกเป็นชุมชนที่จะนำมาเผยแพร่โดยอาสาสมัครชาวตะวันตก

1.3 ปัจจัยที่เอื้อต่อการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนบุญกุศล สามารถสรุปได้ว่าแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ดังนี้

1.3.1 ปัจจัยภายใน

1.3.1.1 ประโยชน์ที่สมาชิกได้รับจากการที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชน

1.3.1.2 ความสามัคคีในชุมชน

1.3.1.3 การมีผู้นำที่ดีมีความเข้มแข็ง

1.3.1.4 มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง

1.3.1.5 สภาพสังคมของบ้านสันติสุขเป็นลักษณะชนบทที่ง่ายต่อการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเนื่องจากชาวบ้านมีความสนิทสนมใกล้ชิดกันคล้ายเป็นเครือญาติ

1.3.2 ปัจจัยภายนอก

1.3.2.1 การสนับสนุนขององค์กรเอกชน

1.3.2.2 การสื่อสารจากสังคมภายนอก

1.3.2.3 นักวิชาการจากภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน ได้เข้ามาให้การสนับสนุน

1.3.2.4 หน่วยงานของรัฐใช้เป็นแหล่งเรียนรู้

1.4 การประเมินผลระบบเงินตราชุมชน บุญกุดชุม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (focus group) พบว่ากลุ่มตัวอย่างชาวบ้านในชุมชนตำบลนาโสน อำเภอกุดชุม ที่เป็นสมาชิกบุญกุดชุม มีความคิดเห็นว่าบุญกุดชุมเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงจากเดิม การที่ชาวชุมชนนาโสน อำเภอกุดชุมนำรูปแบบการใช้เงินตราชุมชนบุญกุดชุมเข้ามาใช้ ทำให้เกิดกิจกรรมตามมาที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น หนี้สินลดลง มีความสุขในการดำรงชีวิตและก่อให้เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตตามมา

2. อภิปรายผล

2.1 ระบบเงินตราชุมชน เป็นการสร้างวงจรเศรษฐกิจชุมชนให้มีความสมบูรณ์แบบเป็นการรวมพลังของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยค่าเงินไม่ผูกติดกับเงินสกุลอื่น ปัจจุบันเราจะนึกถึงการอุดหนุนของชุมชนด้วยการลดการกินการใช้ที่ไม่จำเป็น มีการผลิตหลาย ๆ อย่างในครัวเรือนเพื่อกิน เพื่อใช้เอง เช่น ทำน้ำยาสระผม ทำปุ๋ยชีวภาพ ปลูกผักสวนครัว ปลูกข้าวปลอดสารเคมี เพื่อให้มีปลาอยู่ในนาไว้เป็นอาหารของครอบครัว แต่ในความเป็นจริง ครัวเรือนหนึ่งไม่จำเป็นต้องผลิตเองทุกอย่าง เราสามารถแลกเปลี่ยนสิ่งที่เรามีกับสิ่งที่เพื่อนบ้านมีการสร้างระบบแลกเปลี่ยนในชุมชนใช้ฐานคิดเดิมของการแบ่งปันผสมผสานกับการจัดการที่เป็นระบบ การแบ่งกลุ่มการผลิตในชุมชนโดยผลิตในสิ่งที่ถนัดจะทำให้มีประสิทธิภาพและผลิตในปริมาณที่มาก (มากกว่าการผลิตไว้ใช้เฉพาะในครัวเรือน) จะทำให้ต้นทุนการผลิตต่อหน่วยผลผลิตลดลง เมื่อผลิตแล้วก็นำมาแลกเปลี่ยนกันไม่ต้องเสียต้นทุนค่าขนส่งไปขายและค่าเดินทางไปซื้อ ผู้ใช้ก็ไม่จำเป็นต้องจ่ายเงินให้กับค่าโฆษณาและค่าภาชนะบรรจุที่สวยหรูเกินจำเป็นที่บวกเข้ามาในราคาเหมือนกับสินค้าตามท้องตลาด ที่สำคัญกว่านั้น คือการแลกเปลี่ยนในชุมชน สร้างความใกล้ชิด

สนิทสนมสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยเฉพาะเมื่อการแลกเปลี่ยนทำให้คนในชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน การแลกเปลี่ยนที่ไม่ยึดติดกับราคาตลาด ทำให้มองเห็นคุณค่ามากกว่ามูลค่า การแลกเปลี่ยนชุมชนทำให้ครอบครัวพอมีพอกิน และเกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือกันในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2533) ที่กล่าวว่า “ภาคอีสานเป็นภาคที่การผลิตแบบพอยังชีพของชาวบ้านคงตัวอยู่ในอัตราส่วนที่สูงมากที่สุดและในท้องที่บางแห่งของภาคนี้แม้ในปัจจุบันยังมีลักษณะการผลิตแบบพอยังชีพอยู่ ทุกครัวเรือนยังคงทอผ้าอยู่ได้ถนุบ้าน ชาวบ้านทุกครัวเรือนมีที่ทอผ้าใช้เอง ... การแทรกเข้าไปของอำนาจส่วนกลางและระบบทุนนิยมก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านสูงสุดในภาคอีสาน เพราะรัฐและระบบทุนนิยมปะทะกับหมู่บ้านที่ค่อนข้างอิสระ ซึ่งศาสตราจารย์ เจมส์ สก็อต (James C. Scott) เคยระบุว่า ขบถชาวนาเกิดขึ้นเมื่อระบบการค้าและรัฐแทรกเข้า ณ ที่ซึ่งแรงเกาะกันทางสังคมของชนชั้นชาวนามีสูง ” ซึ่งจะเห็นว่าชาวชุมชนหมู่บ้านสันติสุขก็มีลักษณะที่คล้าย ๆ กันคือมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม โดยต่อต้านระบบทุนนิยมจากภายนอกซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดของชุมชนในยุคปัจจุบัน...

2.2 กรณีบุญกุดชุม เป็นเรื่องละเอียดอ่อนซึ่งถ้าพิจารณาปรัชญาหลัก ๆ ที่ซ่อนเร้นอยู่ในระบบ เช่น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างความสามัคคีในชุมชน เป็นตัวอย่าง ของการริเริ่มที่จะพึ่งพิงตนเองของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาและทรัพยากรของชุมชนและยังเป็นแนวทางที่ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดการพัฒนาที่เกิดจากการคิดริเริ่มและการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของชุมชน จะทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกร่วมของการเป็นเจ้าของ การศึกษาครั้งนี้ยังชี้ให้เห็นว่า การพยายามคงอยู่ของกลุ่มสมาชิกเป็นการพยายามที่จะรักษาแนวทางคงสภาพและการอยู่รอดของชุมชนและความเป็นตัวตนของชุมชน ท่ามกลางปัญหาเศรษฐกิจจากระบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งสอดคล้องกับ พอพันธ์ อูยานนท์ (2546) ที่ได้ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้าน เกิดขึ้นได้อย่างน้อยสองแนวทาง คือแนวทางที่ หนึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคม และนำมาสู่การล่มสลายของภาคเศรษฐกิจการเกษตรแบบดั้งเดิม ดังเช่น เส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศยุโรปในช่วงของการปฏิวัติอุตสาหกรรม หรือแนวทางที่สอง เป็นการเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมอย่างช้า ๆ หมู่บ้านยังคงเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญและทำหน้าที่ผลิตสินค้าเกษตรเพื่อเลี้ยงดูคนในประเทศและส่งออกขาย เพื่อนำเงินตราจากต่างประเทศเข้ามาพัฒนาเศรษฐกิจ และสนับสนุนการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและบริการ ในแง่ของวัตถุดิบและอาหาร ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย เศรษฐกิจหมู่บ้าน ได้เลือกแนวทางเดินตามแนวทางที่สอง ทำให้ไม่มีการทำลายระบบเศรษฐกิจภาคเกษตรตามหมู่บ้าน จึงยังคงทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยในปัจจุบันยังคงมีความเข้มแข็งอยู่ได้ ซึ่งชุมชนหมู่บ้านตำบลนาโสน์เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าความเข้มแข็งของการดำเนินตามแนว

ทางการพึ่งพิงตนเองจะเป็นเกราะป้องกันให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนคงอยู่ได้แม้จะกระทบกับกระแสระบบทุนนิยมก็สามารถรักษาตนเองอยู่ได้ ซึ่งต่างกับหลายประเทศที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจชุมชน

2.3 การมีระบบเงินตราชุมชน บุญกุศลชุมชน นอกจากจะเป็นการสร้างสภาพคล่องมีการหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของชุมชนตำบลนาโตะเพิ่มขึ้นแล้ว แนวคิดส่วนหนึ่งสามารถสอดคล้องกับแนวทางการแก้ปัญหาของชุมชนในเรื่องระบบสหกรณ์และการรวมกลุ่ม เพราะลักษณะของการบริหารจัดการจะใช้ระบบคณะกรรมการและมีการลงหุ้น จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ควรมีการพัฒนาต่อยอดสามารถนำไปใช้กับชุมชนอื่น ๆ ได้ต่อไป

2.4 การที่ชุมชนแต่ละชุมชนจะสามารถคิดและดำเนินการแก้ปัญหาของตนเองเหมือนอย่างกรณีของชาวตำบลนาโตะ อำเภอภูซำใต้จะต้องมีปัจจัยที่มาสสนับสนุนเช่น การกระตุ้นจากภายนอกชุมชน การให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนและความรู้จากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนั้นแนวทางในการขยายแนวความคิดเหล่านี้ให้เป็นโมเดลในการแก้ปัญหาชุมชนอื่นๆ ควรจะส่งเสริมให้มีการนำชุมชนต่าง ๆ ที่มีปัญหาเข้าศึกษาดูงานของจริง จากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนา เช่น ชุมชนบ้านสันติสุข แล้วนำไปปรับประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง

2.5 จากข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้พบว่าปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการก่อตั้งและการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน คือความเข้มแข็งและการได้รับการยอมรับของผู้นำชุมชน ดังนั้นตัวชี้วัดในการพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่งคือผู้นำชุมชน โดยปกติในแต่ละชุมชนจะมีคนที่มีคุณสมบัติเหล่านี้อยู่เพียงแต่ว่าบางครั้งอาจจะไม่มีโอกาสในการเข้ามาทำงานเพราะในปัจจุบันระบบการเลือกตั้งของชุมชนมักจะมีปัญหาการซื้อเสียง ดังนั้นรัฐบาลควรแก้ปัญหาการซื้อเสียงให้หมดไปเพื่อจะได้ผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมได้รับการยอมรับจากชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ภาครัฐควรมีการพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีความรู้ความสามารถโดยเน้นคุณธรรมด้วย

2.6 จากผลการวิจัยพบว่าการนำระบบเงินตราชุมชน : บุญกุศลชุมชนมาใช้ จะเป็นการส่งเสริมบทบาทของแม่บ้านและสุภาพสตรี เพราะจะเห็นว่าระบบเงินตราชุมชนจะมีผู้ที่เป็นประธานกลุ่มเป็นผู้หญิงและทำให้แม่บ้านมีบทบาทในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ David walker (2552) ที่ศึกษาผลกระทบของการใช้ระบบเงินตราชุมชนที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ที่พบว่าระบบเงินตราชุมชนทำให้มีการส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงให้เด่นชัดในชุมชนและมีการยอมรับบทบาทของแม่บ้านชาวอีสานมากขึ้น

2.7 แนวคิดของโครงการระบบแลกเปลี่ยนชุมชน คือ การให้ข้อมูลความต้องการอีกชุดหนึ่งที่ชุมชนมองข้ามนั่นคือ ความต้องการที่หลากหลายของคนในชุมชนเอง การผลิตในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายในชุมชน มีข้อดีคือ ผู้ซื้อไม่ต้องจ่ายให้กับค่าขนส่ง

ค่าโฆษณา ค่าบรรจุภัณฑ์สวย ๆ และกำไรของผู้ผลิตและพ่อค้า เช่น ช่างจักสานฝีมือดีในหมู่บ้าน ที่เคยเลิกงานจักสานไปเพราะไม่คุ้มค่าขนส่งเดินทางที่จะนำกระบุง 2-3 ใบที่สานได้ไปวางขายที่ตลาดภายนอก ได้หันกลับมาสานกระบุงใหม่ เพราะกระบุง 2-3 ใบที่สานได้นั้น นำไปแลกข้าวสารกับเพื่อนบ้าน ได้ข้าวมารับประทานได้เป็นหลายเดือน อีกแนวคิดหนึ่ง คือการใช้การแลกเปลี่ยนเป็นสะพานเชื่อมเศรษฐกิจในชุมชนได้แก่ การเชื่อมกลุ่มการผลิต กลุ่มการออม และร้านค้าชุมชน การแบ่งกลุ่มการผลิตเพิ่มประสิทธิภาพเพราะเกิดความชำนาญ และช่วยเพิ่มปริมาณการผลิตให้ได้การประหยัดต่อขนาด (คือ ผลิตในปริมาณมากเพื่อให้ต้นทุนต่อหน่วยสินค้าลดลง) เมื่อต่างกลุ่มผลิตต่างกันแล้วก็นำสินค้าไปวางในร้านค้าชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยน เงินจากกลุ่มออมทรัพย์ ก็สามารถนำไปเป็นทุนสำหรับการผลิตและร้านค้าชุมชนได้ สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์อยากใช้บริการร้านค้าชุมชนเพราะเป็นร้านที่เกิดจากการร่วมทุนของตนเอง ร้านค้าชุมชนก็เป็นร้านค้าของชุมชนเพื่อชุมชนที่แท้จริง เพราะวางขายผลผลิตที่มาจากชุมชนด้วย แนวคิดที่เป็นนวัตกรรม คือ การสร้างระบบเงินตราชุมชน คำว่า การสร้าง “ระบบเงินตราชุมชน” อาจฟังเหมือนทำทนายอานาจรู แต่ที่จริงก็เป็นเพียงการสร้างคูป้องกันสื่อในการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน คูป้องกันไม่ได้มาทดแทนเงินตราของประเทศ แต่เป็นระบบเสริมสร้างทางเลือกให้กับชุมชน หลักการสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อเราได้คูป้องกันซึ่งนำไปใช้ซื้อสินค้าที่อื่นไม่ได้ เราก็ต้องนำคูป้องกันนั้นมาแลกเปลี่ยนของในชุมชน ซึ่งมักจะไม่ใช่ของฟุ่มเฟือยอะไร เป็นการออมเงินบาทไว้ใช้ในสิ่งที่จำเป็น และเป็นการช่วยเหลือเศรษฐกิจชุมชนด้วย จากการทดลองของโครงการเล็ก ๆ ที่ได้รับเงินบาทจะนำเงินไปซื้อขนมกรุบกรอบหรือบะหมี่สำเร็จรูปหมด แต่เมื่อได้เป็นคูป้องกันชุมชน เขาก็ไปแลกเปลี่ยนขนมพื้นบ้าน หรืออาหารที่เป็นประโยชน์มากกว่า เป็นต้น

2.8 การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนโดยเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน เช่น เพื่อน-เสี้ยว-เกลอใช้วิธีของแลกของหรือ หักบัญชีช่วยระบายผลผลิตที่ชุมชนมีมากแลกกับผลผลิตอื่น ๆ ที่ชุมชนต้องการ โดยไม่ต้องใช้เงินบาทมากนัก อย่างไรก็ตาม การสร้างเศรษฐกิจชุมชนโดยใช้ระบบแลกเปลี่ยนเป็นเครื่องมือยังอยู่ในขั้นตอนของการทดลองใช้และสังเกตผล แม้จะมีศักยภาพในฐานะที่เป็นเครื่องมือเชื่อมการผลิตกับการบริโภค สร้างเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน โดยการทำให้สมาชิกลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยภายนอก เหนียวนำไปเกิดการปรับเปลี่ยนการผลิตที่ตอบสนองความต้องการในชุมชนมากขึ้นเป็นตลาดทางเลือกที่สร้างภูมิคุ้มกันผลกระทบจากระบบตลาดทุนนิยมเสรี และสร้างตาข่ายความปลอดภัยทางสังคมเพราะก่อให้เกิดทุนทางสังคมขึ้นในระดับชุมชนและเครือข่าย แต่ผลกระทบดังกล่าวก็ยังมีขนาดไม่กว้างใหญ่นัก เนื่องจากการพัฒนารูปแบบและการออกแบบระบบยังไม่สมบูรณ์ ยังต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำความเข้าใจแนวคิดของระบบกับสมาชิกในชุมชน และการปรับรูปแบบให้ระบบมีความเหมาะสมกับแต่ละชุมชน เพราะต่าง

ชุมชนต่างก็มีศักยภาพ ปัญหา และข้อจำกัดที่แตกต่างกัน สิ่งที่ต้องสร้างเสริมคือ การเรียนรู้ใหม่ ๆ เพื่อการผลิตที่สอดคล้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น ที่สำคัญยิ่งคือ การฟื้นฟูกำลังใจ ความเชื่อมั่นในตนเอง และการเห็นความสำคัญของแนวทางการพึ่งตนเองของคนในชุมชน สิ่งที่ยังเป็นคำถามคือ ขนาดของสมาชิกระบบแลกเปลี่ยนควรจะมีความใหญ่แค่ไหน ระยะทางการขนส่งที่ไกลเกินไปทำให้มีต้นทุนสูง ขอบเขตของระบบแลกเปลี่ยนจึงมีจำกัด แต่หากเราสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน ได้อย่างน้อยในระดับตำบล ขนาดของตลาดทางเลือกนี้ก็จะมีใหญ่ขึ้นในขณะเดียวกัน ความหลากหลายของผลผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนก็จะมากขึ้นด้วย

2.9 เครือข่ายระหว่างหมู่บ้านหรือระหว่างภูมิภาคเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการจัดระบบเงินตราชุมชน ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความหลากหลายของสินค้าควบคู่กับการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จากเครือข่าย ทำให้ระบบเงินตราชุมชนได้ประโยชน์มากกว่าการได้สินค้าซึ่งเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ได้ผลประโยชน์ทางความรู้ทางการผลิตและทุนทางสังคมซึ่งแตกต่างจากการแลกเปลี่ยนในระบบตลาดทั่วไป นอกจากการหนุนเสริมขององค์กรชาวบ้านในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เสริมสร้างเรื่องการเรียนรู้ในระดับนโยบายของประเทศ ควรสร้างความเข้าใจและการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้มีโอกาสในการหาแนวทางบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชน และการทดลองแนวทางใหม่ ๆ บนแนวทางพึ่งตนเอง เพื่อการเรียนรู้ของชุมชนจะช่วยสร้างชุมชนเข้มแข็ง ที่สามารถทำงานร่วมกับภาครัฐได้อย่างเกื้อกูลและหนุนเสริมกันโดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาคแต่ประการใด

10 การที่ชุมชนนาไต่ ดำรงประเพณี วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตแบบเก่าของบรรพบุรุษไว้ได้ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การดำนา ซึ่งยังประโยชน์ให้กับชาวบ้าน เป็นการลดต้นทุนในการทำนา โดยไม่เห่อตามกระแสทุนนิยม ที่จะต้องรีบ ดำนา หรือเก็บเกี่ยวผลผลิตให้เสร็จเพราะกลัวน้อยหน้าเพื่อนบ้าน โดยการใช้วิธีจ้างแรงงานหรือการใช้เครื่องจักรที่จะต้องมีการใช้จ่ายสูงเหมือนกับชุมชนอื่น ๆ ส่งผลให้ชาวบ้านมีความสุข ยังคงเอกลักษณ์ของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการแนวคิดสำนักสหกรณ์และสำนักวัฒนธรรมนิยม (จักรทิพย์ นาถสุภาและคณะ : 2541) ซึ่งได้กล่าวถึงแนวความคิดของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ที่ได้เสนอว่า ลัทธิสหกรณ์ที่จัดตั้งเป็นชุมชนขนาดย่อม มีรากฐานบนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในชุมชน ใช้หลักความช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจในกิจการต่าง ๆ ที่เรียกว่า “สามัคคีธรรม” โดยอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของชาวบ้านและการจัดตั้งกันขึ้นเองของพวกเขาเป็นองค์กรของชุมชนชาวบ้านเอง จะต้องเป็นหัวใจ เป็นแกนของสังคมไทยที่ก้าวหน้า รัฐเป็นเพียงผู้ชี้แนะ พื้นฟูองค์กรชุมชน มากกว่าบังคับจัดการ นอกจากนี้ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ซึ่งเป็นนักคิดแนววัฒนธรรมนิยมที่สำคัญอีกท่านหนึ่งได้เสนอให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและ

องค์กรย่อย ๆ เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็งให้แก่สมาชิกแต่ละคนเอง กลุ่มเหล่านี้อาจจะปรากฏในรูปชุมชน หมู่บ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือกลุ่มทางปัญญา ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มเป็นแบบเท่าเทียมกัน ควรลดอำนาจและหน้าที่ของรัฐลง แล้วนำเอาอำนาจและหน้าที่นั้นกลับคืนให้แก่องค์กรชุมชนเหล่านั้น แต่มีลักษณะพิเศษคือให้มีศาสนธรรมเข้าร่วมในการพัฒนา คือการพัฒนาที่สมบูรณ์ต้องพัฒนาทั้งทางจิตใจและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นฐานที่แน่นอน

11 การที่ชาวชุมชนนาโปลีมีวิถีชีวิตแบบพอเพียง ภายใต้รูปแบบการใช้ระบบเงินตราชุมชน บุญกุศลชุม ทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ โดยในชุมชนจะมีป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ที่ชาวบ้านอาศัยเป็นแหล่งอาหารได้จากการเก็บเห็ด หางของป่า เช่น หน่อไม้ ผักหวาน และอื่น ๆ แสดงให้เห็นว่าชุมชนได้แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังเป็นปัญหาใหญ่ของชาวโลกได้อย่างยั่งยืนและเป็นแนวทางที่ควรเอาเป็นรูปแบบในการนำไปใช้กับชุมชนอื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของศาสตราจารย์คอกเตอร์ยศ สันตสมบัติ และศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก (อ้างอิงจากฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, 2541 : 252-253) ที่กล่าวถึงจิตสำนึกของชาวบ้านในการรักษาระบบนิเวศน์ของชุมชน คนจะต้องอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้โดยไม่ทำลายป่า รัฐและสังคมส่วนรวมจะต้องเคารพสิทธิของชุมชนในเรื่องระบบนิเวศน์นี้

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย จากการศึกษาในระบบเงินตราชุมชน บุญกุศลชุมทำให้เห็นว่าชุมชนอื่น ๆ มีความจำเป็นที่ควรจะต้องนำรูปแบบดังกล่าวมาปรับใช้เพราะชุมชนส่วนมากมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ชุมชนมีความจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มความหลากหลายในผลิตภัณฑ์ เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนสินค้าเพิ่มขึ้น และนำหลักการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังความคิดและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งการที่จะพัฒนาระบบเงินตราในชุมชนเพื่อนำไปใช้ในชุมชนอื่น ๆ นั้นผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าควรดำเนินการดังนี้

3.1.1 รัฐบาลควรเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือในการพัฒนาที่เกิดจากแนวความคิดและการริเริ่มของชุมชนเช่น ระบบเงินตราชุมชนขึ้นใช้ โดยการแก้ไขกฎหมายให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น เนื่องจากกฎหมายเก่าอาจจะไม่ส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบเงินตราชุมชน ซึ่งจะเป็แนวทางให้ชุมชนพึ่งตนเองได้เนื่องจากเกิดการเรียนรู้และความต้องการของชุมชน จากการศึกษาพบว่าระบบแลกเปลี่ยนภายในชุมชนในรูปแบบของการจัดตลาดนัดในหมู่บ้าน (ของแลกเปลี่ยน) การแลกเปลี่ยนแรงงาน การหักบัญชี หรือ

การใช้คู่มือ สามารถใช้เป็นเครื่องมือ ตอบวัตถุประสงค์ที่หลากหลายของกลุ่มหรือชุมชนขึ้นอยู่กับ การออกแบบระบบ คือ เพื่อการพึ่งตนเอง (จากการทำให้การผลิตและการบริโภคเชื่อมต่อกัน) เพื่อ การฟื้นฟูวัฒนธรรมการให้ การแบ่งปัน การช่วยเหลือกันและเพื่อสร้างรายได้ ระบบเงินตราชุมชน สามารถใช้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ในเรื่องของการให้ การแบ่งปัน ช่วยเหลือกัน การไม่เห็นแก่ เงินตรามากเกินไป การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้านตนเอง และการดำรงชีพแบบมีการ พึ่งตนเองในระดับหนึ่ง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกในชุมชนและต่างชุมชนที่เป็น เครือข่าย ในการพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดเวทีเรียนรู้ควบคู่กับการจัด กิจกรรม

3.1.2 ระบบเงินตราชุมชนสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ใน โรงเรียน สอนให้ เด็กรู้จักการให้ รู้จักการเอื้อเพื่อ เรียนรู้วิถีชีวิตของสมาชิกคนอื่น ๆ ในท้องถิ่น เป็นการทำความเข้าใจสภาพเศรษฐกิจสังคมในพื้นที่ผ่านสิ่งของที่นำมาใช้ในการแลกเปลี่ยนเป็นเครื่องมือการเรียน การสอนเศรษฐกิจที่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม

3.1.3 ระบบเงินตราชุมชนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดสวัสดิการชุมชนโดยไม่พึ่ง การใช้เงินตราของรัฐบาลมากนัก พบว่าการแลกเปลี่ยนแรงงาน การแลกเปลี่ยนแรงงานอาสาสมัคร กับสินค้าของกลุ่ม มีนัยสำคัญในการสนับสนุนการจัดสวัสดิการในชุมชนซึ่งเป็นผลที่ยั่งยืนมากกว่า การแลกเปลี่ยนสินค้ากับสินค้าอย่างเดียว การแลกเปลี่ยนทำให้สมาชิกเห็นคุณค่าของการใช้ แรงงานและสิ่งที่ได้ในท้องถิ่นรวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การแลกเปลี่ยนแรงงานกับ แรงงาน หรือ แรงงานกับสินค้า มีความสำคัญในชุมชนเมืองที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ส่วน ในชนบทสมาชิกที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองสามารถหาของป่า เก็บพืชผัก กบเขียด ตาม ธรรมชาติมาแลกเปลี่ยนกับอาหารหรือสิ่งของที่ตนต้องการได้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถออกคู่มือหรือพันธบัตรเพื่อใช้แทนเงินในกิจกรรมสวัสดิการได้ เช่น ให้คู่มือแทนเงิน ค่าจ้างการดูแลผู้ป่วย ผู้รับคู่มือก็สามารถนำคู่มือนั้นมาซื้ออาหารในท้องถิ่นได้ โดยวิธีนี้หน่วยจัด สวัสดิการก็จะลดความจำเป็นในการใช้เงินบาทที่ต้องหาหรือรอการสมทบจากภายนอก

3.1.4 ระบบเงินตราชุมชนสามารถประยุกต์ ใช้เพื่อเชื่อมโยงบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ที่มี อยู่แล้วในชุมชนได้ ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนใช้ได้ง่ายกับชุมชนที่มีกลุ่มการผลิตต่าง ๆ ที่มีสินค้า หลากหลาย หรือชุมชนที่มีร้านค้าชุมชนอยู่แล้ว เพราะชุมชนจะมีพื้นฐานการบริหารจัดการ การทำ บัญชี มีศูนย์รวมที่รับแลกเปลี่ยนวัตถุดิบหรือสินค้าอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามพบว่า ระบบเงินตราชุมชน สามารถใช้ เพื่อสร้างปัจจัยสี่สำหรับพื้นที่ยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะความขาดแคลนทำให้ เห็นประโยชน์ ของการแลกเปลี่ยนอย่างชัดเจน นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนในชุมชนสามารถเป็น

เครื่องมือเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดแผนแม่บทชุมชนและสามารถประยุกต์แผนแม่บทชุมชนในส่วนที่ชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตัวเองได้

3.1.5 ภาครัฐบาลควรให้การส่งเสริมสนับสนุนชุมชน โดยการให้ความรู้แก่ชุมชนทั้งในด้านเทคโนโลยีและเครื่องจักรและปลูกฝัง สร้างทัศนคติที่ดีให้กับคนในชุมชนในเรื่องการพัฒนาชุมชน มีการสร้างความมั่นใจให้กับชุมชนเพื่อให้เห็นว่าระบบเงินตราชุมชน บุญกุศลชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและนำมาซึ่งแนวความคิดการพึ่งพาตนเอง

3.1.6 จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าในการพัฒนาชุมชนของไทยในปัจจุบันการที่รัฐบาลพยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนโดยน่านโยบายจากส่วนกลางไปสู่ชุมชน โดยไม่ได้มีการศึกษาปัญหาความจำเป็นให้รอบคอบทำให้การน่านโยบายเหล่านั้นลงสู่ภาคปฏิบัติในชุมชนมักจะไม่ไ้ผลเพราะชาวบ้านในชุมชนไม่มีความรู้สึกร่วมกัน จากกรณีของบุญกุศลชุมชนแสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ดีควรจะมาจากชุมชนเองให้ชาวบ้านร่วมคิดร่วมวางแผนในการแก้ปัญหาจะทำให้เกิดความร่วมมือและมีความสามัคคีกัน การพัฒนาจึงเป็นไปอย่างยั่งยืน มุมมองของภาครัฐที่มีต่อชาวบ้านควรเปลี่ยนแปลงโดยเน้นการพัฒนาศักยภาพในการพัฒนาตนเองของชุมชนให้มากขึ้น ในรูปของการสร้างเครือข่ายเหมือนกรณีของชุมชนชาวบ้านสันติสุขต่อไป

3.1.7 เป้าหมายของการบริหารงานของทุกรัฐบาลก็คือ ความกินดี อยู่ดี หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน อยากให้คนมีความสุข มีรายได้มั่นคง มีสุขภาพดี ครอบครัวยุติธรรม มีชุมชนเข้มแข็ง และสังคมอยู่เย็นเป็นสุข มีความสามัคคีกัน และเอื้ออาทรต่อกัน ในด้านการพัฒนาทางสังคมนั้น อาจกล่าวได้ว่า ทำไปเพื่อให้คนมีความมั่นคงของมนุษย์ด้านต่าง ๆ หรือมีความมั่นคงทางสังคมนั่นเอง ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมเป้าหมายของรัฐบาลก็คือการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้พัฒนาตนเองโดยใช้ระบบเงินตราชุมชนเช่นกรณีของบุญกุศลชุมชนเป็นกลยุทธ์ หรือสื่อในการพัฒนาดังกล่าว

3.1.8 ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน เป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพสำหรับการทำงานของหน่วยงานองค์กรอื่นที่ทำงานกับชุมชน เช่น สหกรณ์การเกษตร กลุ่มอาชีพต่างๆ ในระดับตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ต่างๆ ที่จะนำไปใช้พัฒนาตำบลของตนเองสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ โดยการส่งเสริมให้มีการนำระบบเงินตราชุมชนมาใช้ หรือหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง อาจแบ่งงบประมาณที่ได้รับมาสนับสนุน

3.1.9 แนวทางการพัฒนาสังคมที่เหมาะสมทั้งในปัจจุบันและอนาคต คือ แนวทางที่ทำให้คนและชุมชนมีความเข้มแข็ง ตระหนักในหลักการพึ่งตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถือเป็น การสร้างสถาบันของตน และเรียนรู้ปัญหาต่าง ๆ ที่มากระทบกับชีวิตของคนในชุมชน ในกรณีของชุมชนตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวดยโสธรก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านร่วมมือกันแก้ไขปัญหา

ใช้ทุนทางสังคมของตนเป็นหลัก ซึ่งจะเห็นว่าการทำงานที่ต้องมองแบบองค์รวม ไม่แยกส่วนจะเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสามารถนำมาใช้ได้อย่างเห็นผล โดยอาจจะเลือกกิจกรรมด้านใดด้านหนึ่งมาแก้ไขก็ได้ อาทิ ปัญหาที่อยู่อาศัย เรื่องความยากจน ความไม่มั่นคงด้านอาหาร ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน หรือแม้แต่ การติดเหล้า บุหรี่ของคนในชุมชน ที่มีผลกระทบต่อปัญหาหนี้สิน ปัญหาสุขภาพ ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งในครัวเรือน เป็นต้น แต่ต้องทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน การระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วน การแก้ไขปัญหาที่ไม่เน้นมิติใดมิติหนึ่ง เช่น ไม่แก้ปัญหที่อยู่อาศัยด้วยการจัดหาที่ดิน การคำนวณเรื่องค่าใช้จ่ายการก่อสร้าง เงินลงทุน ราคาขาย กำไร แต่ต้องพิจารณาถึง ภูมิปัญญา การศึกษาเรียนรู้ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อาชีพ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและระหว่างชุมชนกับภายนอก โครงสร้างอำนาจ ผู้นำ การสร้างชุมชนใหม่ การป้องกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม การสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ การเงิน และทางสังคม กฎหมาย การเมืองการปกครอง เป็นต้น จึงจะทำให้ชุมชนมีความมั่นคง ชาวบ้านมีความสุขในการดำเนินชีวิต

กรณีบุญฤกษ์ ระบบเงินตราชุมชนอันดับแรกของไทยที่สร้างขึ้นโดยประชาชนระดับรากหญ้านั้น การศึกษาพบว่า มาจากพื้นฐานการวิเคราะห์และการแสวงหาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนในตำบลนาโถ่ อำเภอภูซำ จังหวัดยโสธร ด้วยชุมชนได้ตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชุมชนหากมีการนำระบบเงินตราชุมชนมาใช้เนื่องจากปรัชญาพื้นฐานของระบบเงินตราชุมชน : บุญฤกษ์ นั้นต้องการกระตุ้นให้ชุมชนพึ่งตนเองด้วยการผลิตเองเพื่อบริโภค มีผลิตผลส่วนเกินจึงนำมาแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชน โดยใช้บุญฤกษ์เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ซึ่งจะทำให้ชุมชนลดการพึ่งพาดตลาดภายนอกชุมชน แนวคิดการผลิตเพื่อบริโภคเองนอกจากจะทำให้ชุมชนลดค่าใช้จ่าย ยังเป็นผลให้เกิดการออมให้กับชุมชนทางหนึ่งด้วย การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของชุมชนนาโถ่ เป็นกระบวนการที่ต้องมีการลองผิดลองถูกและใช้เวลา เนื่องจากจะต้องเป็นการต่อยอดจากภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ดังนั้นความหวังที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วคงไม่เป็นความจริง ที่สำคัญก็คือกลุ่มชุมชนจะต้องมีวิธีการ ได้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐบาลควรมีความจริงใจในการกระจายอำนาจตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจชุมชน นอกจากนี้ปัจจัยเสริมการพัฒนาแบบแลกเปลี่ยนชุมชนและประเด็นทางกฎหมายมีการพิจารณาความหมายประวัติความเป็นมาของการกระจายอำนาจและผลกระทบต่อพัฒนาประเทศไทยระยะยาว ทั้งสามประเด็นไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกระจายอำนาจ เศรษฐกิจชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่จะช่วยเสริมกัน เพราะการกระจายอำนาจจะมีส่วนสำคัญในการช่วยเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในขณะที่เดียวกันถ้าเศรษฐกิจชุมชน

เข้มแข็ง การกระจายอำนาจก็จะลงไปถึงชุมชนได้มากขึ้น ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ทั้งสามประเด็นนี้สามารถที่จะเชื่อมร้อยกันได้ดีด้วยระบบแลกเปลี่ยนชุมชน เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างทุนทางสังคมช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งแล้วยังเป็นการหนุนช่วยเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น และยังเป็นการกระจายอำนาจบริหารจัดการต่อจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นลงไปสู่ชุมชนโดยตรงได้มากขึ้น จากประสบการณ์ที่ได้มีการทดลองในต่างประเทศและกรณีตัวอย่างโดยสังเขปที่เกิดขึ้นในประเทศไทยโดยการสนับสนุนของโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองในระยะแรก การส่งเสริมให้ระบบนี้ดำเนินต่อไปน่าจะเป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจส่งออกของไทยในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ประเทศไทยจะมีการเปิดการค้าเสรีกับกลุ่มประเทศเอเปคซึ่งจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนในทางลบในหลายพื้นที่ ถ้าหากไม่มีการเตรียมการสร้างภูมิคุ้มกันให้ดีพอแต่แรกเริ่มก็จะทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับชุมชนชนบทของไทยมากขึ้น อย่างไรก็ตาม มีเงื่อนไขที่สำคัญที่จะต้องสามารถก้าวข้ามพ้นไปได้ ประการแรกคือทัศนคติที่ยังไม่เป็นบวกอย่างชัดเจนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาในอดีตและยังคงเป็นอยู่ในปัจจุบัน ประการที่สองจะต้องมีการประสานเครือข่ายให้เป็นระบบใหญ่อย่างเช่นกรณีกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา มิฉะนั้นระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนจะมีจำกัดอยู่เพียงเฉพาะภายในชุมชนและยากที่จะสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดขึ้นแก่ประเทศในภาพรวมได้ เพราะความจำกัดของสินค้าและบริการที่มีอยู่ภายในชุมชนเอง และท้ายที่สุดต้องมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่มีผลต่อแนวคิดและวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศด้วย

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบแนวทางในการพัฒนาที่เกิดจากแนวคิดการพัฒนาของรัฐเช่น นโยบายกองทุนหมู่บ้าน ว่ามีผลกระทบและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและแนวคิดของชาวบ้านอย่างไร

3.2.2 ควรมีการทดลองเชิงปฏิบัติการโดยการนำระบบเงินตราชุมชนไปทดลองใช้ในชุมชนที่มีบริบทและพื้นฐานการพัฒนาที่แตกต่างกัน

3.2.3 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินนโยบายด้านการเงินเสรี เพื่อเป็นการสร้างนวัตกรรมทางการเงินของประเทศ เช่น ในทางด้านกฎหมายควรผ่อนปรน กฎระเบียบที่เคยใช้มาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสร้างแนวทางในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไปหรือไม่

3.2.4 ควรมีการศึกษาแนวคิดเงินตราชุมชนในบริบทของชุมชนต่างประเทศ โดยเฉพาะประเด็น ฐานะทางกฎหมายและบทบาทของรัฐบาลที่มีต่อระบบเงินตราชุมชน

3.2.5 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ความหมาย ความเป็นมาของเศรษฐกิจชุมชนและความสำคัญของธุรกิจในฐานะเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และเป็นการศึกษาการใช้ระบบเงินตราชุมชน เป็นกลยุทธ์ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศในระยะยาว

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สืบช่วยธรรมมาภิบาล

บรรณานุกรม

- กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (2552) “รายงานสภาวะเศรษฐกิจและสังคมไทยปี พ.ศ.2552 เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องผลกระทบจากสภาวะเศรษฐกิจกับแรงงานไทย” จัดโดยกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน วันที่ 22 -24 กันยายน 2552 โรงแรมรอยัลริเวอร์
- จรินทร์ เทศวานิช (2526) *การเงินและการธนาคาร* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ทิพย์อักษร
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2533) “การคงอยู่ของเศรษฐกิจหมู่บ้านพอยังชีพในภาคเหนือ ได้ และอีสาน 1855-1932” ใน *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต* หน้า 52-65 พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัดและสำนักพิมพ์หมู่บ้าน _____.(2534) *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- _____.(2534) *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัดและสำนักพิมพ์หมู่บ้าน
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ (2541) *ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา โครงการวิถีทรรศน์* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์อัมรินทร์พรินติ้งเอนด์พับลิชชิ่งจำกัด(มหาชน)
- ชมเพลิน จันทรเรืองเพ็ญ (2541) *เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- ชัยสิทธิ์ อนุชิตารวงศ์ (2552) ธุรกิจบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลของ Non-bank ในประเทศไทย” *วารสารรายงานที่ดิอาร์ไอ* 4, 68 (มีนาคม): 23-27
- ถวิล คูตระกูล (ม.ป.ป.) *การเงินและการธนาคาร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* กรุงเทพมหานคร (เอกสาร โฉเนียบเย็บเล่ม)
- ธนาคารแห่งประเทศไทย (2551) “รายงานสภาวะเศรษฐกิจและการเงิน ปี พ.ศ. 2551” ค้นคืน วันที่ 15 กรกฎาคม 2552 จาก http://www.bot.or.th/Thai/Banknotes/Pages/issue_value.aspx
- _____.(2545) *100 ปี ธนบัตรไทย 2445-2545 (Centenary of Thai Banknote: 1902-2002)* กรุงเทพมหานคร

- นพดล วรรณิกา. (2552) “รายงานดัชนีความสุขมวลรวมของคนไทย” กรุงเทพมหานคร
มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญบริหารธุรกิจ ค้นคืนวันที่ 15 กรกฎาคม 2552 จาก
<http://www.econnews.org/old/zsn0452.html>.
- นิก เสาร์ทอง (2553, 26 มิถุนายน) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสันติสุข หมู่ 11 สัมภาษณ์โดย นิวัฒน์ สารระ
จันทร์ ชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ 11 ตำบลนาโไ่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- บุญชม ศรีสะอาด (2548) *การวิจัยเบื้องต้น* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ชมรม
เด็ก
- ประเวศ วะสี (2540) *เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง ความเข้มแข็งจากฐานล่าง : หอมประเวศชี้ทาง
พ้นวิกฤติ* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน
- ปราณี ศรีมันตะ (2553, 25 มิถุนายน) ประธานกลุ่มบุญกุดชุม สัมภาษณ์โดย นิวัฒน์ สารระจันทร์
ชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ 11 ตำบลนาโไ่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- พรพิศรา คลังภูเขียว (2553, 25 มิถุนายน) นักวิจัยชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สัมภาษณ์
โดย นิวัฒน์ สารระจันทร์ ชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ 11 ตำบลนาโไ่ อำเภอกุดชุม จังหวัด
ยโสธร
- พระครูไพศาล ธรรมวัฒน์ (2553, 26 มิถุนายน) เจ้าอาวาสวัดหนองแคน สัมภาษณ์โดย นิวัฒน์
สารระจันทร์ ชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ 11 ตำบลนาโไ่ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- พิสมัย ศรีเนตร (2547) “ระบบเงินตราชุมชน กรณีศึกษาเบ็ญกุดชุม” วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- พอพันธ์ อุยยานนท์ (2546) *เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคกลาง* กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจิตรศิลป์
พิมพ์ดี
- พอพันธ์ อุยยานนท์และคณะ (2546) *วิธีการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย* กรุงเทพมหานคร
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2541) *ทฤษฎีและนโยบายการเงิน* พิมพ์ครั้งที่ 6 นนทบุรี
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- _____. (2550) *ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มหภาค* พิมพ์ครั้งที่ 6 นนทบุรี สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- มานิดา คอยระงับ (2543) “การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน “เบ็ญกุดชุม” ใน อำเภอก
ุดชุม จังหวัดยโสธร” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- มัน สามสี (2553 , 26 มิถุนายน) ผู้ใหญ่บ้านบ้านโศกขุมปูน สัมภาษณ์โดย นิวัฒน์ สาระจันทร์
 ชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ 11 ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- เริงชัย มะระกานนท์ (2541) *การเงินและการธนาคารในประเทศไทยพร้อมด้วยภาคทฤษฎี*
 กรุงเทพมหานคร อัมรินทร์พริ้นติ้ง
- วิจิตร บุญสูง (2553 , 26 มิถุนายน) ประธานกรรมการบริหารชมรมหมอยาพื้นบ้าน สัมภาษณ์โดย
 นิวัฒน์ สาระจันทร์ ชุมชนบ้านสันติสุข หมู่ 11 ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัด
 ยโสธร
- สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม (2551) ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน สาระสังเขปออนไลน์ ค้น
 คืนวันที่ 10 ตุลาคม 2552 จาก [http://www.rasmi-
 twm.org/idx.php?op/ay=show&ac=article&id=77275](http://www.rasmi-twm.org/idx.php?op/ay=show&ac=article&id=77275)
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2549) “ประสบการณ์ประชาสังคม (23): เวทียุทธศาสตร์เพื่อ
 เอาชนะความยากจน” สาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 12 พฤศจิกายน 2552 จาก
http://www.ldinet.org/library/modules.php?op=detial&page_c=2
- สมพันธ์ เตชะอธิก (2540) *การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน* กรุงเทพมหานคร
 เจริญวิทย์การพิมพ์
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543) *การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ไทย
 วัฒนาพานิชย์
- สันติ วิริยะรังสฤษฎ์ (2552) “ไทยต้องเลือกทางเดินใหม่ อเมริกาวันนี้ไม่เหมือนเดิมอีกแล้ว” ใน
วารสารการเงิน ธนาคาร ฉบับที่ 330 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2552 หน้า 26-30
 สันติ วิริยะรังสฤษฎ์ บรรณาธิการบริหาร กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์สยาม เอ็ม
 แอนด์ บี พับลิชชิง
- สุรจิต ลักษณ์ะสุด (2550) “ พัฒนาการนโยบายการเงินและการคลังของไทยในทศวรรษ 2540 ”
 ใน รายงานที่ตีอาร์ไอ หน้า 14-18 กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
 ประเทศไทย
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2550 (2549) “ แผนพัฒนา
 เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550- 2554 ” ประกาศ ณ วันที่ 19
 ตุลาคม พ.ศ. 2549 สาระสังเขปออนไลน์ ค้นคืนวันที่ 12 พฤศจิกายน 2552 จาก
<http://www.ddd.go.th/thai-html/05022007/PDF/PDF01/index.htm>
- สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา (2545) *ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน* นนทบุรี เอส
 อาร์ พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์

- สำนักบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2541) *ประชาคม*
อำเภอ: แนวคิดและแนวปฏิบัติ ม.ป.ท.
- อริคม คุณาวุฒ (2553, 26 มิถุนายน) พนักงานปกครอง สัมภาษณ์โดย นิวัฒน์ สาระพันธ์ ชุมชน
 บ้านสันติสุข หมู่ 11 ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
- อมรศักดิ์ มาลา และคณะ (2552) “ความเป็นไปได้ของการใช้ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย”
วารสารเศรษฐศาสตร์ 23, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2552) : 35-49
- อรพินท์ สุวรรณกุล (2546) “เงินตราชุมชน กรณีศึกษาเรื่องเบี้ยกุดชุม” วิทยานิพนธ์ปริญญา
 เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- อัมมาร สยามวาลาและสมชัย จิตสุชน (2552) “แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน: เสรีนิยม
 ประชานิยม หรือรัฐสวัสดิการ” *วารสารรายงานที่ตีพิมพ์* 4, 54 (มกราคม): 13-17
- Caldwell, Caron. “ Why Do People Join Local Exchange Trading Systems. Department of
 Applied Social Studies, University of Luton park square, United Kingdom ”
International Journal of Community Currency Research. 23, 4 (October) :16-30.
 Retrieved November 15,2009, from
<http://www.transaction.net/net/money/cc/cc01.html>
- Chandler, Lester V. (1975) *The Economics of Money and Banking*. 6thed. New York :
 Harper&Row.
- David Walker. (2009) “ The impact of community currency systems on gender relations in rural
 northeast Thailand ” *International Journal of Community Currency Research*. 13,
 4 (October) :36-60. Retrieved November 15,2009, from
<http://www.transaction.net/net/money/cc/cc01.html>
- Ekins, P. (1986). *The living Economy: a New Economics in the Making*, Routledge, London.
- Fitzpatrick, Tony. “ LETS and Benefit Claiming in the UK : Result of a Pilot Project”
International Journal of Community Currency Research. 23, 4 (October) :16-30.
 Retrieved November 15,2009, from
<http://www.transaction.net/net/money/cc/cc01.html>

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สภามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภาคผนวก ก
เครื่องมือในการวิจัย

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview)

เรื่อง รูปแบบการจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนเบียดชุมชน อำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้มีความประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบการคงอยู่ของกลุ่มผู้ใช้ระบบเงินตราชุมชนเบียดชุมชน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและการวิเคราะห์ ดังนั้นจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้ข้อมูลตามความเป็นจริง โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 7 ข้อ

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลกระทบที่ได้รับจากการใช้ระบบเงินตราชุมชน และทัศนคติความคิดเห็นต่อเงินตราชุมชน จำนวน 21 ข้อ

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดตั้งของกลุ่มผู้ใช้ระบบเงินตราชุมชนเบียดชุมชน จำนวน 9 ข้อ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ

( ) ชาย ( ) หญิง

2. อายุ

( ) ต่ำกว่า 21 ปี ( ) 21- 35 ปี
( ) 36- 50 ปี ( ) มากกว่า 50 ปี

3. สถานภาพ

( ) โสด ( ) สมรส
( ) หม้าย/หย่าร้าง

4. ระดับการศึกษา

( ) ต่ำกว่าประถมศึกษา ( ) ระดับประถมศึกษา
( ) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น/เทียบเท่า
( ) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า
( ) ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

9. ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลทำให้รายได้/รายรับของท่านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลทำให้รายจ่าย/ค่าใช้จ่ายของท่านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

11. จากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลทำภาระหนี้สินของท่านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

27. ในการจัดตั้งกลุ่มสมาชิก เงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม” ใครเป็นคนริเริ่ม หรือนำแนวคิดมาจากใคร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

28. ในการจัดตั้งกลุ่มสมาชิก เงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม” ท่านคิดว่าสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใดในการจัดตั้ง?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

29. ท่านคิดว่าปัญหาและอุปสรรคในการจัดตั้งเงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม”มีอะไรบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

30. ปัจจัยที่ทำให้การจัดตั้งเงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม” ประสบผลสำเร็จท่านคิดว่ามีอะไรบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

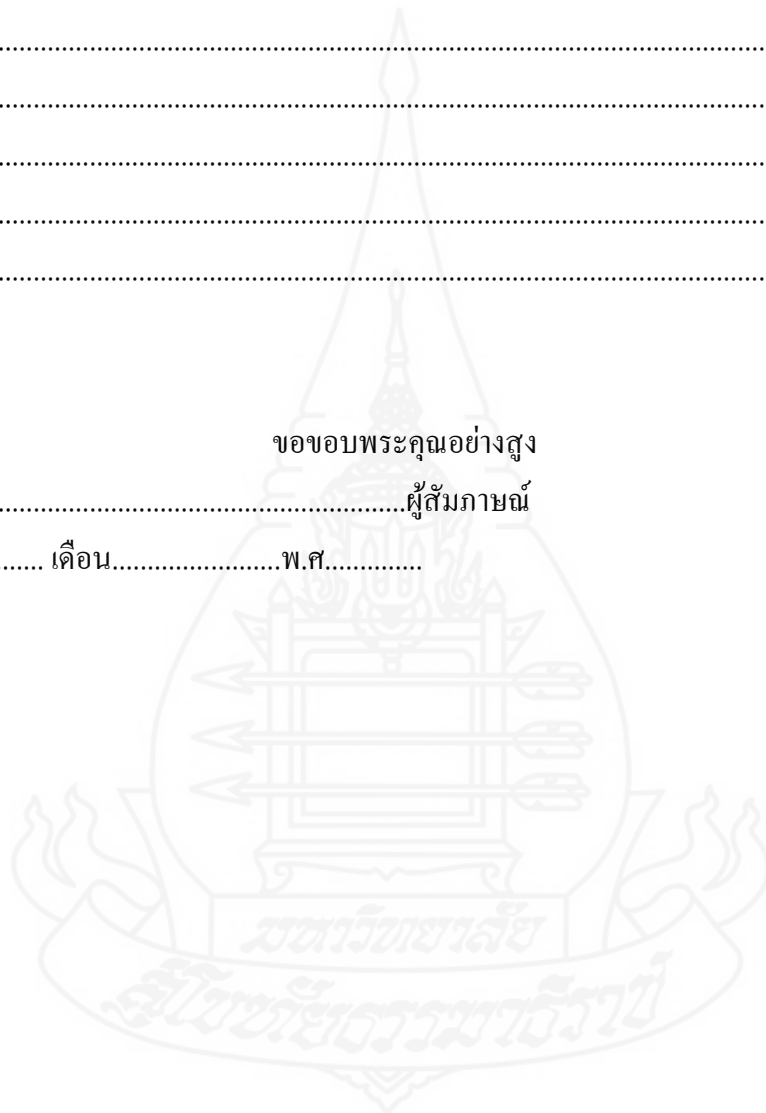
.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างสูง

.....ผู้สัมภาษณ์

วันที่ ..... เดือน..... พ.ศ.....

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

เรื่อง รูปแบบการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนเบี้ยกุดชุม อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้มีความประสงค์ที่จะศึกษารูปแบบการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชนเบี้ยกุดชุม เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและการวิเคราะห์ ดังนั้นจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้ข้อมูลตามความเป็นจริง โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 7 ข้อ

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลกระทบที่ได้รับจากการใช้ระบบเงินตราชุมชน และทัศนคติ ความ คิดเห็นต่อเงินตราชุมชน จำนวน 14 ข้อ

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน เบี้ยกุดชุม จำนวน 7 ข้อ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ

( ) ชาย ( ) หญิง

2. อายุ

( ) ต่ำกว่า 21 ปี ( ) 21- 35 ปี
( ) 36- 50 ปี ( ) มากกว่า 50 ปี

3. สถานภาพ

( ) โสด ( ) สมรส
( ) หม้าย/หย่าร้าง

4. ระดับการศึกษา

( ) ต่ำกว่าประถมศึกษา ( ) ระดับประถมศึกษา
( ) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น/เทียบเท่า
( ) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า
( ) ระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

9. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ส่งผลทำให้รายได้/รายรับของท่านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ส่งผลทำให้รายจ่าย/ค่าใช้จ่ายของท่านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

11. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ส่งผลทำภาระหนี้สินของท่านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านเห็นว่าราคาสินค้าที่ผลิตในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านเห็นว่าราคาสินค้าที่นำมาจากภายนอกชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้ยืมใดเป็นส่วนใหญ่ ?

.....

.....

.....

.....

.....

15. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านเห็นว่า เงินตราชุมชนเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ต่อชีวิตท่านหรือไม่ ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

16. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านคิดว่าระบบเงินตราชุมชน นำปัญหาหรือความยุ่งยากมาให้กับท่านหรือไม่ ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านคิดว่า เงินตราชุมชนมีความประโยชน์ต่อท่านและชุมชนท้องถิ่นอย่างไร ?

.....

.....

.....

18. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านคิดว่าเงินตราชุมชนช่วยให้มีการซื้อขายระหว่างกันมากขึ้นหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

19. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านคิดว่าเงินตราชุมชน ช่วยประหยัดเงินบาทที่ใช้ซื้อขาย แลกเปลี่ยน สินค้าระหว่างกันหรือไม่ อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

20. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านคิดอย่างไร ต่อคำกล่าวที่ว่า “เงินตราชุมชนช่วยให้มีเงินเหลือ สามารถนำไปลดหนี้สินได้”?

21. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านคิดอย่างไร ต่อคำกล่าวที่ว่า “เงินตราชุมชนจะช่วยกระตุ้นให้คนทำงานเพิ่มขึ้น และเกิดสินค้าที่ผลิตจากคนในชุมชนมากขึ้น”?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน เบี้ยกุดชุม จำนวน 7 ข้อ

22. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านคิดว่าระบบเงินตราชุมชนจะมีความยั่งยืนต่อไปหรือไม่ ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

23. หลังจากท่านเข้าเป็นสมาชิก ท่านเห็นว่าการคงอยู่ของระบบเงินตราชุมชน ควรมีการจัดการอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

28. ท่านคิดว่าเพื่อให้ระบบเงินตราชุมชนคงอยู่ รัฐบาลหรือองค์กรอื่นควรมีส่วนในการช่วยเหลือสนับสนุนอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณอย่างสูง

.....ผู้สัมภาษณ์

วันที่ ..... เดือน..... พ.ศ.....

ภาคผนวก ข

ภาพถ่าย

ប្រាក់បៀវត្ស

บุญกุดชุม

ศูนย์เครือข่ายฟาร์มเรียนรู้การเลี้ยงปลุ่สัตว์อินทรีย์แนวเศรษฐกิจพอเพียง

สัมภาษณ์ชาวบ้าน

ผู้นำชุมชน

พอยู่พอกิน

ปุ๋ยอินทรีย์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายนิวัฒน์ สาระพันธ์
วัน เดือน ปีเกิด	27 กุมภาพันธ์ 2511
สถานที่เกิด	อำเภอสหสำนัธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
ประวัติการศึกษา	การศึกษามัธยมศึกษา (เทียบดนิยมอันดับ 2) วิชาเอกการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปีการศึกษา 2534 การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปี การศึกษา 2538 เศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปีการศึกษา 2542 ศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกคณิตศาสตร์-มัธยมศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปีการศึกษา 2546 เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปีการศึกษา 2553
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์
ตำแหน่ง	อาจารย์ระดับ 7

